

ବେତନ-ବିନ୍ଦୁ

ଚେତନ-ଚିନ୍ତା

ଲେଖକ—

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶଶିଭୂଷଣ ରାୟ

ପ୍ରକାଶକ—

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦୁର୍ଗାଚରଣ ରାୟ ବ. ଏ.

Printed by M. Kar,
THE UTKAL SAHITYA PRESS,
CUTT

୧୨

ମୋର ପରମାରାଧ୍ୟା ମାତୃଦେବୀ
ଏ ସେବନୟା—ଶ୍ରୀ ଚରଣ କମଳୋଦୟରେ

ଉପସର୍ଗ

“ଯା ଦେବୀ ସର୍ବଭୂତେଷୁ ମାତୃରୂପେଣ ସ୍ଥସ୍ତିତା
ନମସ୍ତସ୍ୟେ ନମସ୍ତସ୍ୟେ ନମସ୍ତସ୍ୟେ ନମୋନମଃ ।
ଚିତ୍ତରୂପେଣ ଯା କୃତ୍ସ୍ନମେତଦ୍ବ୍ୟାପ୍ୟ ସ୍ଥିତା ଜଗତ୍
ନମସ୍ତସ୍ୟେ ନମସ୍ତସ୍ୟେ ନମସ୍ତସ୍ୟେ ନମୋନମଃ ॥

ମାର୍କଣ୍ଡେୟପୁରାଣ ଚଣ୍ଡୀ ।

ଭୂମିକା

ଏ ସୁସ୍ଥକରେ ପ୍ରକାଶିତ ପ୍ରବନ୍ଧମାନ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ
କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆଜକୁ ୪୦ ବର୍ଷର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବ ହେବ ସ୍ମରଣରତ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ
ଲେଖକ କବିବର ରାଧାନାଥଙ୍କ ସୁସ୍ଥ ମୋ ଶୁଶୁର, ପୁତ୍ରପାଦ
ଶ୍ରୀ ଶଶିଭୂଷଣ ରାୟଙ୍କ ଲେଖନାରୁ ନିଃସୃତ । ଏମାନେ କଟକର
ଗ୍ରୀଷ୍ମାନ୍ ମତବାଦୀଙ୍କ ସମ୍ପାଦିତ ପ୍ରଭାତ ତାରା ନାମକ ମାସିକ ପତ୍ରିକାରେ
କେତେକ ବର୍ଷ ଆଗେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ପୂର୍ବେ ଆମ
ଦେଶରେ “ସାହିତ୍ୟ” ବୋଲିଲେ ଲୋକେ ବୁଝୁଥିଲେ ଜ୍ଞାନରତ୍ନ,
ଚିତ୍ର ବୃତ୍ତି ଓ ଅପରାଧର ବୃତ୍ତିର ଅନୁଶୀଳନ । ସାହିତ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚାଦ୍ୱାରା
ନାନା ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରିବା, ମନରେ ଶାନ୍ତି ତଥା ସତ୍ସବୃତ୍ତି
ଆନୟନ କରିବା, ଲୋକ ସମାଜରେ ଯାହା ଅବହେଳିତ ତଥା
ନିନ୍ଦିତ, ସେ ଭଳି କର୍ମରୁ ଟାଳି ହେବା, ମନକୁ ସତ୍ସଚିନ୍ତାରେ
ନିବେଶ କରାଇବା, ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉଚ୍ଚ ଭାବ ଓ ଉଚ୍ଚ ଚିନ୍ତାରେ ନିଜ
ଜୀବନକୁ ନିୟୋଜିତ କରିବା, ଅନ୍ୟାୟ, ଅକର୍ମ ତଥା
ପ୍ରଲେଭନରୁ ଦୂରରେ ରହିବା, ଇତ୍ୟାଦି ସାଧିତ ହୁଏ । ସାହିତ୍ୟ-
ସାଧନା ମହତ୍ ବ୍ରତ । ଯେଉଁମାନେ ଏହାକୁ ଜୀବନର ବ୍ରତ
ସ୍ୱରୂପ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି ସେମାନେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ନମସ୍ୟ ।
ବକ୍ ନିଶୀଳ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ସାଧକ ସୃଷ୍ଟୀ
ଅତି ଅଳ୍ପ । କେଉଁ ସାଧକମାନେ ପ୍ରକୃତରେ ବର୍ଷ ବର୍ଷ ଲାଗି
ବାଣୀ ଆରାଧନାରେ ନିଜକୁ ନିୟୋଜିତ କରି ଅଛନ୍ତି ।
ସେମାନଙ୍କର ସୃଷ୍ଟି ମୁଣ୍ଡମେୟ । ଉତ୍କଳର ସ୍ମରଣରତ
ସୁଲେଖକ ଶଶିଭୂଷଣ ରାୟ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ସାଧକ । ତାଙ୍କର

ଗଦ୍ୟ ଲେଖା ସନ ୧୯୯୫ ସାଲରେ “ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଭ୍ରମଣ”ରେ
 ଅରବ୍ୟ ହୋଇଥିଲା ଓ ଉତ୍କଳର ଏପରି କୌଣସି ପଦ୍ଧତି ପଦ୍ଧତି
 ନାହିଁ, ଯହିଁରେ ତାଙ୍କ ଲେଖା ସ୍ଥାନ ପାଇ ନାହିଁ । କେତେକ
 ପଦ୍ଧତି ଆକର୍ଷଣୀୟ ଜାଣିଛନ୍ତି ଓ ଅଧିକାଂଶ ପଦ୍ଧତି କାଳ-
 ଗର୍ଭରେ ଲୀନ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଦୀର୍ଘ ସାହିତ୍ୟିକ ଜୀବନ
 ଓ ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ବହୁମୁଖୀ ଦାନ
 ଅଲୋଚନା କଲେ ଜଣାଯିବ ଯେ, ସାହିତ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ
 ଶିଖି ସ୍ଥାନ ଅଛି । ରାଧାନାଥ ଯୁଗରୁ ତାଙ୍କର ଲେଖାର ଆରମ୍ଭ ।
 ରାଧାନାଥଙ୍କ ଦାନ କବିତା-ସାହିତ୍ୟ, ଶଶିବାବୁଙ୍କ ଦାନ ଗଦ୍ୟ-
 ସାହିତ୍ୟ ! ସେ ମନ୍ତ୍ରିଷ୍ଟ ଅପେକ୍ଷା ପ୍ରାଣକୁ ବେଶୀ ଆଦର କରନ୍ତି ।
 ତେଣୁ ଲେଖକଙ୍କର ଲେଖାବଳୀର ପ୍ରକୃତ ପାଠକ ହେବାକୁ
 ହେଲେ ଲେଖକଙ୍କ ଜୀବନର ଆଦର୍ଶ ଓ ଗତି ଆଗରୁ ଜାଣିବା
 ଉଚିତ । ଶଶିବାବୁ ଆଦର୍ଶବାଦୀ, ବିଶେଷତଃ ସେ ପ୍ରାଚୀନ
 ଭରତୀୟ ଆଦର୍ଶରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ । ତେଣୁ ଏହି ଆଦର୍ଶର
 ଛୟାହିଁ ତାଙ୍କ ଲେଖାବଳୀରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ବିଜ୍ଞାନ
 ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଚିନ୍ତା, ଦର୍ଶନ, ଇତିହାସ, ଭୂଗୋଳ, ପ୍ରକୃତି ଚିନ୍ତା
 ସାମାଜିକ ଚିନ୍ତା, ଭକ୍ତି, ସବୁ ବିଷୟର ଚର୍ଚ୍ଚା ସେ କରୁଅଛନ୍ତି, ଓ
 ତାଙ୍କର ସବୁ ପ୍ରବନ୍ଧ ପାଠକର ପାଠକର ମନରେ ଭରସାକାର ମୁଦ୍ରା
 ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ଲାଗି ରହି ଯାଏ । ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ବିଷୟ ଓ ପ୍ରକୃତି
 ଚିନ୍ତାରେ ସେ ଜଣେ ସିଦ୍ଧ ଦୃଢ଼ ଲେଖକ ରୂପେ ସ୍ଥାପିତ । କବି
 ରାଧାନାଥ ନିଜେ ତାହାଙ୍କୁ ଉତ୍କଳର ପଦ୍ମାବତୀ, ବନ, ନଦୀ ଚିହ୍ନି
 ଦେଇ ଥିଲେ । ମନେହୁଏ, ଉତ୍କଳର ଗଡ଼ଜାତ, ପଦ୍ମାବତୀ, ନଦୀ,

ହୃଦୟପ୍ରଭୃତିର ପ୍ରକୃତ ରସିକ ଶୌବାବୁ । ତାଙ୍କ ଲେଖାମାନ ମୁଦ୍ରିତ ହେଲେ ତମାଇ ଅଠପେଜା ଚାରିହଜାର ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଧିକାର କରିବ ବୋଲି ଅଃକଳ କରାଯାଇ ଅଛି । ତାଙ୍କ ଲେଖା ମଧ୍ୟରୁ ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦାସିଶାନ୍ତ୍ୟ ଭ୍ରମଣ, ଉତ୍କଳ ପ୍ରକୃତ, ପିତୃସ୍ମୃତି, ମା, କନିକା ଦର୍ଶନ, ଉତ୍କଳର ରତ୍ନଚିହ୍ନ, ରାମକୃଷ୍ଣ ବିବେକାନନ୍ଦ ସ୍ମୃତି ପୁସ୍ତକାକାରରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ଅଛି । ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥାନରେ ସାହିତ୍ୟ ସେବା ଓ ଦାରଦ୍ର୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ ସଭାବ ଥାଏ । ଏହି ସଭାବ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିରେ ସହାୟତା କରେ । କିନ୍ତୁ ଏହି ସୃଷ୍ଟି ଅଧିକାଂଶ ସମୟରେ ଆୟାସ-ସାଧ (laboured) ହୋଇ ଉଠେ । ସାର୍ ବାଲୁର ସ୍ବଚ୍ଛର ଶେଷ ଜୀବନରେ ରଚନାବଳୀରେ ଏହିଦେଶ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ଶଶି-ବାବୁଙ୍କର ଶେଷ ଜୀବନରେ ଲେଖାବଳରେ ଏପରି ଦୋଷ ଦୃଷ୍ଟ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଦୁଃଖର ବିଷୟ ଯେ, ତାଙ୍କ ଲେଖାବଳି ଏକାକୀ ପ୍ରକାଶ କରିବାପାଇଁ ଆର୍ଥିକ ଶକ୍ତି ତାଙ୍କୁ ପରମେଶ୍ବର ଦେଇ ନାହାନ୍ତି ; ମୋର ମଧ୍ୟ ସେପରି ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ତଥାପି ମୁଁ ଅଶାକରେ ଯେ, ଦିନେ ଉତ୍କଳରେ ପୂଜ୍ୟପୂଜା ହେବ ; ଏହା ଶଶିବାବୁଙ୍କ ଜୀବିତ କାଳରେ ହୋଇ ପାରିଲେ ସେ ଅନ୍ତିମ ଜୀବନରେ ନିଜର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ଦେଖି ସୁଖୀ ହୁଅନ୍ତେ । ଯାହା ହେଉ, ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସେତୁବନ୍ଧରେ ଗୁଣ୍ଡାମୁଖୀ ତାଣ୍ଡବ୍ୟ ଚାହିଁ ସାହାଯ୍ୟ କଲୁଭଳି ମୁଁ ତାଙ୍କର କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରବନ୍ଧକୁ ଏହି ଚିତ୍ର ପୁସ୍ତକାକାରରେ ପ୍ରକାଶିତ କଲି । ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବହୁ ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ ପ୍ରବନ୍ଧ ଗୁଡ଼ିକ ତତ୍ତ୍ବ ପତ୍ରିକାର କୋଡ଼ ତ୍ୟାଗକର ନିଜର

ଛତ୍ରାବଳୀ ରୂପେ ଗାନ୍ଧୀ ଅଧିକାର କରିବା କଥା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଜଣା । କଟକର ଶ୍ରୀଷ୍ଟାନ ସମଜର ଅଧ୍ୟାପକ ପଣ୍ଡିତା, 'ପ୍ରଭାତ ତାରା'ରେ ୧୯୨୦ ଓ ୧୯୨୧ ସାଲରେ ପ୍ରକାଶିତ କେତେକ ଗୋଟି ପ୍ରବନ୍ଧ ଏ ସ୍ତମ୍ଭକରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ଜଣେ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଧର୍ମସମ୍ବଳୀୟ ପ୍ରବନ୍ଧ ଶ୍ରୀଷ୍ଟାନ ପତ୍ରିକାରେ ମୁଦ୍ରିତ ହେବା ବିଷୟ ଅସାଧାରଣ ଅଟେ । ଶ୍ରୀଷ୍ଟାନ ଧର୍ମନୀତି ସଙ୍ଗେ ପ୍ରବନ୍ଧମାନଙ୍କର ପ୍ରକଟିତ ନୀତିର ବିରୋଧ ହୋଇଥିଲେ ଏମାନ ଉକ୍ତ ପତ୍ରିକା ମୁଦ୍ରଣାର୍ଥ ଗ୍ରହଣ କରି ନଥାନ୍ତେ । ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣା ପଡୁଅଛି ଯେ, ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ନୀତି ଓ ଶ୍ରୀଷ୍ଟାନ ଧର୍ମନୀତିର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରକ୍ଷା କରି ଏ ପ୍ରବନ୍ଧ ଗୁଡ଼ିକ ରଚିତ ହୋଇଅଛି । ଏହାହିଁ ରଚକଙ୍କର କୃତିତ୍ୱର ପ୍ରଧାନ ନିଦର୍ଶନ ଅଟେ ।

ପ୍ରାଚ୍ୟ ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟଦର୍ଶରେ, ହିନ୍ଦୁ ଓ ଶ୍ରୀଷ୍ଟାନ ଧର୍ମନୀତିରେ ଯେଉଁ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଅଛି, ସେସାରର ସବୁ ଧର୍ମ ଯେଉଁ ଅଧ୍ୟାପକ ଉତ୍ତମତା ଉପରେ ଗତା, ଲେଖକ ନିଜର ଚିନ୍ତାଶୀଳତା, ନିଜର ଭୂୟୋଦର୍ଶନ, ନିଜର ଅନୁଭବ ଓ ନିଜର ଭବୁକତା ସାହାଯ୍ୟରେ ସେମାନ ଏ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଫୁଟାଇ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଏହାହିଁ ଏ ପ୍ରବନ୍ଧ ଗୁଡ଼ିକର ବିଶେଷତ୍ୱ ଓ ଏଥିଯୋଗୁଁ ଏମାନ ସର୍ବନି ଅଦ୍ଭୁତ ହେବ । ଏ ପ୍ରବନ୍ଧମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁ ତତ୍ତ୍ୱ ଓ ସତ୍ୟମାନ ପ୍ରକଟିତ ହୋଇଅଛି, ସେମାନ ସବୁଯୁଗରେ ସବୁ ଦେଶର, ସବୁ ଜାତିର, ସବୁଧର୍ମର ଆବୃତ୍ତିମାନେ ତତ୍ତ୍ୱ ଯେତେ ପ୍ରମୁଖ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି ଓ ସେହି ସାରବାନ୍ ସତ୍ୟ ଉପରେ ଏମାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବାରୁ ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକ ଧର୍ମନିର୍ବିଶେଷରେ, ବୟସ ନିର୍ବିଶେଷରେ

ସମସ୍ତଙ୍କର ଆଦରଣୀୟ ହେବ । ଏ ସବୁସ୍ଥାପନ ପ୍ରବନ୍ଧମାନ
 ଫୁଲ୍‌ସ୍ତ୍ରୀକାରରେ ପ୍ରକାଶିତ କରି କାହା ହାତରେ ଅର୍ପଣ
 କରିବି ? ମୋମନକୁ ଏ ପ୍ରଶ୍ନ ଆନ୍ଦୋଳନ କରିଥିଲା । ଦୟା, ସମା
 ଓ ପ୍ରବେଶକାରତାର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ମୋର ପରମାରାଧ୍ୟା ମାତୃଦେବୀ
 ଓଷ୍ଠେ ମୟୀ ଦାସୀ, ଯାହାଙ୍କ ନାମ ମୋର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧର୍ମରେ
 ଝଙ୍କାରିତ ହୋଇ ମୋପ୍ରାଣ, ମନ, ଦେହ ଏବଂ ଅସ୍ଥାକୁ ପୁଣି
 କରିଅଛି, ତାହାଙ୍କ ଚରଣ କମଳୋଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏହି ସାନ ଅର୍ଦ୍ଧ
 ଅର୍ପଣ କରି ନିମ୍ନଲିଖିତ ବନ୍ଧୀୟ କବିଙ୍କ ଗୀତିକାରେ ପୂଜା
 କରିବାକୁ ମନ ବଳାଇଲି ।

“ଏ ବିଶ୍ବ ଚେତନା ମାୟା ତୁମି ଝୁବ ବଳ
 ଦୟା ମାୟା ଧର୍ମ ପ୍ରୀତି ତୋମାରି ଈନ୍ଦ୍ରିତ;
 ଆଛ ତୁମି ଆର ଭବେ ଅନିତ୍ୟ ସକଳ
 ଅବିଦ୍ୟା ଛଳନା ଭୂତ ଈନ୍ଦ୍ରିୟ ପ୍ରେରିତ ।”

ବଲ୍ଲଙ୍ଗୀର	}	ଶ୍ରୀ ଦୁର୍ଗାଚରଣ ସ୍ବୟ
ପାଟଣାଖେଟ		ସଦର ସବଦ୍ଧିଜନଳ୍ ଅଫିସର୍
୧୯୩୭ ଜାନୁଆରୀ		ଏବଂ ଅସ୍ଥାୟୀ ଅତିସ୍ଥାନଳ୍ ସେସନସ୍ ଜଜ୍
		ବଲ୍ଲଙ୍ଗୀର

ଅଭିମତ

‘ଭଲ ଶଶିଭୂଷଣ ସ୍ୱୟଂ ଉତ୍କଳଗଣ୍ଡରେ ଜଣେ ଆଜାବନ ସାହିତ୍ୟସାଧକ । ଯେତେବେଳେ ଆଜିକୁ ୫୨ ବର୍ଷ ତଳେ କଟକ ରେଭନ୍ସା କଲେଜିଏଟ୍ ସ୍କୁଲରେ ୫ମ ଶ୍ରେଣୀରେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ସହପାଠୀ ଥିଲି, ସେ ସମୟରେ ସାଙ୍ଗ ପଢ଼ୁଆମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚନା ପ୍ରତିଯୋଗିତା କରାଇ ସେ ସପ୍ତାହକୁ ସପ୍ତାହ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ପୂରସ୍କାର ଦେଉଥିଲେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ସ୍କୁଲ, କଲେଜ ଛାଡ଼ି ସଞ୍ଚାରରେ ପଶିଲୁଁ, କିନ୍ତୁ ସେ ସ୍କୁଲ କଲେଜ ଛାଡ଼ି ବରାବର ସାହିତ୍ୟ-ସେବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ଏପରି ନିଷ୍ଠାପର ଆଜାବନ ସାହିତ୍ୟ-ସେବକ ଆଜି ଆମ ଭିତରେ ଆଉ କିଏ ଥିବା କଥା ମୋତେ ଜଣା ନାହିଁ । ଉତ୍କଳରେ ଏପରି ବିଦ୍ୟାବୁଝାନ ନାହିଁ, ଯହିଁରେ ଶଶି ବାବୁ ଗ୍ରନ୍ଥକାର ରୂପେ; ପୂରସ୍କାରଦାତା ରୂପେ ବା ଉପାଧ୍ୟକ୍ଷ ରୂପେ ସମ୍ମାନିତ ହୁଅନ୍ତି । ଉତ୍କଳରେ ଏପରି ପତ୍ନୀ, ପତ୍ନୀକା ନାହିଁ, ଯହିଁରେ ଶଶି ବାବୁଙ୍କ ପ୍ରବଳ ସାଦର ସ୍ଥାନ ନ ପାଇଛି । ‘ଦକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଭ୍ରମଣ’ ପୁସ୍ତକର ପ୍ରକାଶ ବେଳେ ୪୫ ବର୍ଷ ତଳେ ତାଙ୍କ ଲେଖନୀ ଯେଉଁ ଶିପ୍ରତା ଥିଲେ, ଆଜି ମଧ୍ୟ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ନୀକାର ‘ବିକ୍ଷିପ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରା’ ରେ ସେ ଶିପ୍ରତା ପ୍ରକଟିତ ହେଉଅଛି । ତାଙ୍କ ରଚିତ ସମ୍ବନ୍ଧ ମଧ୍ୟରୁ ସାମାନ୍ୟ କେତୋଟି ଅଜଣାକେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପୁସ୍ତକାକାରରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି । ସେ ସବୁକୁ ‘ଶଶିଭୂଷଣଙ୍କ ଲେଖାବଳି’ ଆକାରରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଗଲେ ତାହା ୪୫ ହଜାର ପୃଷ୍ଠାବ୍ୟାପୀ ବିଶାଳ ଗ୍ରନ୍ଥ ହେବ । ଏ ପୁସ୍ତକର ପ୍ରକାଶବ୍ୟୟ ବହୁଳ କରିବା ସଙ୍ଗେ ଶଶି ବାବୁଙ୍କର ନାହିଁ । ମାଆ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସପତ୍ନୀପୁଷ୍ପମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସବୁ ସ୍ତରରେ, ସବୁ ଦେଶରେ ଯେଉଁପରି ବିମୁଖା, ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏ ବିମୁଖତାର ବ୍ୟତିକ୍ରମ ହେବ ନାହିଁ ?

ଯେ ହେଉ, ଶଶିବାବୁଙ୍କ ମଧ୍ୟମ ଜାମାତା ବାବୁ ଦୁର୍ଗାଚରଣ
 ରାୟ ଶ୍ଵଶୁରଙ୍କ ପ୍ରକାଶିତ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ତତ୍ତ୍ଵବିଷୟକ
 ପବନକୁ ‘ଚେତନଚିନ୍ତା’ ନାମରେ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛନ୍ତି । ଏ
 ପୁସ୍ତକରେ ଥିବା ଅଧିକାଂଶ ପ୍ରବନ୍ଧ ଶ୍ରୀଷ୍ଟାନୁମଣ୍ଡଳୀ ସମାହିତ ପ୍ରଭିତ୍ତା
 ତାର ପତ୍ନିଙ୍କାରେ କ୍ରମଶଃ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ଅର୍ଥ ଦର୍ଶନ-ଓ
 ଶ୍ରୀଷ୍ଟାନ ଦର୍ଶନ, ଅର୍ଥ ମନୋଭାବ ଓ ଶ୍ରୀଷ୍ଟାନ ମନୋଭାବ ମଧ୍ୟରେ,
 ଏମନ୍ତ କି ପୃଥିବୀର ସବୁ ଧର୍ମ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରହିଅଛି, ଏ
 ପ୍ରବନ୍ଧମାନଙ୍କରେ ତାହାହିଁ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଅଛି । ଏ ପୁସ୍ତକରେ
 ମୁଦ୍ରିତ ୨୧ଟି ପ୍ରବନ୍ଧ ଯେ କୌଣସି ଧର୍ମୀବଲମ୍ବୀ ଭୁବ୍ଧକଙ୍କ ଦ୍ଵାରା
 ଆଦୃତ ହେବ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ ସଂସାରର
 ସ୍ରୋତରେ ଭସି ଭସି ଦିନ ବିତାଉଥାଏ, କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ
 ତାର ‘ଚେତନା’ ଅସି ପହଞ୍ଚେ, ସେତେବେଳେ ସଂସାରର ସବୁ
 ବସ୍ତୁର ଅନ୍ତରାଳରେ ଯେଉଁ ଭଗବତ୍ ସତ୍ତ୍ଵ ନିହିତ, ତାକୁ ଖୋଜି
 ତାହା ବାହାର କରିବାକୁ ସେ ଚିନ୍ତା କରେ । ସେହିପରି ଚିନ୍ତାର
 ଫଳରୂପେ ପ୍ରାପ୍ତ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ମଧୁମୟ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଲେଖକ ଚୟନ
 କରିଅଛନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କର ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗୀ ଜାମାତା ଶ୍ରୀମାନ୍
 ଦୁର୍ଗାଚରଣ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ସାହିତ୍ୟରସିକ ଭୁବ୍ଧକମାନଙ୍କ ଆଗରେ
 ଆଜି ସଜାଇ ଦେଲେ ।

ଶଶିଭାଇ ଜିତ ପ୍ରକୃତି ଚିନ୍ତକରେ, ଓ ମାନବପ୍ରକୃତି
 ଚିନ୍ତକରେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ ଅଟନ୍ତି । ଏ ପୁସ୍ତକରେ ମୁଦ୍ରିତ ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକ
 ତାଙ୍କର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଭାବୋଚ୍ଛ୍ଵାସ ଚର୍ଚ୍ଚଣପଟୁର ସାକ୍ଷି
 ଦେଉଅଛି । ଏହା ସଂସାରଜ୍ଞାନ ଶତ ଶତ ଜ୍ଞାନପିପାସୁଙ୍କର
 ଆଦରଣୀୟ ଧନ ହେବ ବୋଲି ମୁଁ ଅଶା କରୁଅଛି ।

ଭୂଷାକୋଷ ଅଗ୍ରମ
 କଟକ

}

ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ
 Digitized by PPRACHIN, SOA

ଚେତନ-ଚିନ୍ତା

୧ । ସଂସାରସକ୍ତି

ସଂସାରର ଗୋଟିଏ ଘଟଣାରେ ଅତିଶୟ ବସ୍ତିତ ହେବାକୁ ହୋଇଥାଏ; — କେତେ ସାମାନ୍ୟ କାରଣରେ ଲୋକେ ଆତ୍ମୀୟ ସ୍ୱଜନ ପ୍ରତି ଭରକ୍ତ ହେଉଅଛନ୍ତି, କିପରି ସାମାନ୍ୟ ଶୁଚିରେ ମନୁଷ୍ୟ ବନ୍ଧୁତ୍ୱବନ୍ଧନ ଛଳ କରୁଅଛନ୍ତି । ଦେଖୁଅଛୁ ଏକ ବ୍ୟକ୍ତି ବନ୍ଧୁ ପ୍ରତି ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ଆଶା ପେଷଣ କରୁଥିଲା, ତାହା ନିକଟରୁ କିଛି ପାଇବାର ଆକାଂକ୍ଷା କରୁଥିଲା, ମାତ୍ର କୌଣସି କାରଣରୁ ତାହା ନ ପାଇ ସେ ବନ୍ଧୁତ୍ୱବନ୍ଧନ ଛଳ କରି ଦେଲା । ଥରେ ମାତ୍ର ଅନୁସନ୍ଧାନ କଲା ନାହିଁ, କାହିଁକି ତାହାର ଆଶା ପୂର୍ଣ୍ଣ ନୋହିଲା । ତାହାର ଆଶା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାର ସୁବିଧା କିମ୍ବା ଶକ୍ତି ଅଛି କି ନାହିଁ ଏହା ମଧ୍ୟ ଭୁଲିବାର ଅବସର ହେଲା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଅତି ସହଜରେ ସେ ବନ୍ଧୁତା ପାସୋର ବନ୍ଧୁତ୍ୱର ବନ୍ଧନ ଛଳ କରି ପକାଇଲା । କିନ୍ତୁ ସଂସାର ମନୁଷ୍ୟକୁ କେତେ ପ୍ରକାରରେ ନିର୍ଦ୍ଦଶ କରୁଅଛି, କେତେ ପ୍ରକାରରେ ତାହାର ଆଶାକୁ ଭାଙ୍ଗି ଦେଉଅଛି, ପ୍ରତି ପଦବିଧେପରେ ମନୁଷ୍ୟ

ସଂସାର ସମୀପରୁ ନିରାଶ ହୋଇ ଫେରି ଯାଉଅଛି; ତଥାପି ଏହି
 ସଂସାରର ବନ୍ଧନ କେହି ଛାଡ଼ି କରୁ ନାହାନ୍ତି । ଯେତେବେଳେ
 ମନୁଷ୍ୟ ସଂସାର ନିକଟରୁ ନିରାଶ ହୋଇ ଯାଉଅଛି, ସୁଖୀ ସେହି
 ସଂସାର ସେବାରେ ଦ୍ଵିଗୁଣ ଉତ୍ସାହସହକାରେ ନିଜକୁ ନିୟୋଜିତ
 କରୁଅଛି; ସଂସାରବନ୍ଧନ ତ ଏତେ ସହଜରେ ଛାଡ଼ି କରୁ ନାହିଁ !
 ଯେଉଁ ବନ୍ଧନରେ ଅସାର କଲ୍ୟାଣ ହେବ, ସେ ବନ୍ଧୁକବନ୍ଧନ
 ଛାଡ଼ି କରିବାକୁ ମନୁଷ୍ୟ ତେସ୍ତତଃ କରୁ ନାହିଁ, ଅଥଚ ପ୍ରତି ପଦ-
 ବିଚ୍ଛେଦରେ ନିରାଶ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ସଂସାରବନ୍ଧନ ଛାଡ଼ି କରିବାକୁ
 ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଉ ନାହିଁ । ଭାଇ ! ସଂସାର ନିକଟରେ ତୁମ୍ଭେ ଯେଉଁ
 ସମସ୍ତ ଆଶା କରିଥିଲ, ତାହାର କଅଣ ସମସ୍ତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଅଛି ?
 ତୁମ୍ଭେ ପରା ଆଶା କରିଥିଲ, ତୁମ୍ଭର ପୁତ୍ର ସମୟରେ ଜ୍ଞାନ ଏବଂ
 ଧାର୍ମିକ ହୋଇ ତୁମ୍ଭର ସକଳ କଷ୍ଟ ଦୂର କରିବ, ତୁମ୍ଭେ ମନରେ
 ପାଞ୍ଚିଥିଲ, ପୁତ୍ରଦ୍ଵାରା ତୁମ୍ଭର ସଂସାରରେ ବହୁ ବୁଣିଲ ସମ୍ପାଦିତ
 ହେବ, ମାତ୍ର ସେ କଅଣ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନିରାଶ କରି ନାହିଁ ?
 ସେ କଅଣ ସୁକାୟ ଅଶିଷ୍ଟତା ଦ୍ଵାରା ତୁମ୍ଭ ପ୍ରାଣରେ ଶୋକର
 ଅଗ୍ନି ପ୍ରଜ୍ଵାଳିତ କରି ନାହିଁ ? ତୁମ୍ଭେ ମନରେ ବିଚାରୁଥିଲ,
 ଧନ ଉପାର୍ଜନ କରି ସଂସାର ମଧ୍ୟରେ ଯଶସ୍ଵୀ ହେବ,
 ଜଣେ ମୁନିମାନ୍ୟଗଣ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ହେବ, ମାତ୍ର ସେହି ଧନ କଅଣ
 ଅପହୃତ ହୋଇ ନାହିଁ ? କିମ୍ବା ସେହି ସମ୍ମାନପରିବର୍ତ୍ତିରେ ତୁମ୍ଭର
 ଅପମାନ ଲାଭ ହୋଇ ନାହିଁ ? ସମସ୍ତ ହୋଇଅଛି ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର
 ସଂସାରବନ୍ଧନ କାଟି ଦେବାକୁ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଉ ନାହିଁ ତ ?
 ତୁମ୍ଭେ ସୁଖୀ ଉତ୍ସାହ ସହକାରେ ସେହି ସଂସାରସେବାରେ ନିଜକୁ

ସମର୍ପଣ କରୁଅଛି, ତୁମ୍ଭର ପ୍ରାଣ ସେହି ସଂସାରକୁ ସଂସଦା
ଅନ୍ୱେଷଣ କରୁଅଛି ।

ଆଜି ଦେଖୁଥାଉଁ, ଜଣେ ବ୍ୟବସାୟୀ ଶତଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ନିଜର
ଦୋକାନ ଉଠାଇ ଦେଲା, କାଲି ପୁଣି ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱରେ ଆଉ
ଜଣେ ଦ୍ୱିଗୁଣ ଉତ୍ତାହରେ ସେହି ବ୍ୟବସାୟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣମାନ୍ଦାରେ
ଲାଗିଗଲା । ଯେଉଁ ବ୍ୟବସାୟରେ ଜଣେ ସଂସ୍ଥାନ୍ତ ହେଉଅଛି,
ସେହି ବ୍ୟବସାୟ କରବାକୁ ପୁଣି ଜଣେ ଯାଉଅଛି; କିନ୍ତୁ ସେ
ଶତଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ପାରେ, ଏହି ଆଶଙ୍କା ତାହାର ହୃଦୟକୁ ସ୍ପର୍ଶ
କରୁ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଅସ୍ପର୍ଶ ଏତିକି, ଧର୍ମଜୀବନ ଲାଭ
ସକାଶେ ଯେବେ ଥରେ କେହି ଖସି ପଡ଼ିଲା, ପୁଣି ସେ ସେରୁପ
ଉତ୍ତାହ ସହିତ ଲାଗିଯିବ, ଏ ଦୁଷ୍ଟାନ୍ତର ବାହୁଲ୍ୟ ଏ ସଂସାରରେ
ନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ମନୁଷ୍ୟ ଦୁର୍ବଳତାର ଦୋହ ଦେଇ
କହିଥାଏ, “ଆଉ ମୋର ଉଠିବାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ ।” ସେ ଯେପରି
ପଡ଼ିଗଲା, ସେହିପରି ପଡ଼ି ରହିଲା ସିନା । ମନୁଷ୍ୟ କରୁଛି ହୋଇ

ସୁଦ୍ଧା ପୁଣି ଦେଖୁଦେଖୁ ଉଠି ଛାଡ଼ି ଦେଉଅଛି, କିନ୍ତୁ ଧର୍ମଜୀବନ
ଲାଭ ସକାଶେ ଗୁଲ୍ ଗୁଲ୍ କରୁଛି ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ଆଉ ପ୍ରାୟ
ଉଠିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ ନାହିଁ । ସଂସାରର ପ୍ରୟୋଜନ ଯେପରି
ଅଧିକ ବୋଲୁବୋଧ ହେଉଅଛି ଏବଂ ତାହା ପାଇଁ ଯେପରି ପରଶ୍ରମ
କରୁଅଛି, ଧର୍ମ ସକାଶେ ସେଉଳି ଖଟିବା କଣ ଅନାବଶ୍ୟକ ?
ଦୈନିକ ଜୀବନଯାତ୍ରା ନିର୍ବାହ ସକାଶେ ଧନର ଯେପରି
ପ୍ରୟୋଜନ, ଆତ୍ମା ସକାଶେ କି ପୁଣ୍ୟ, ପ୍ରେମ କିମ୍ବା ପବିତ୍ରତାର

ତତୋଽଧିକ ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ? ସେଗୁଡ଼ିକ କି ତୁମ୍ଭର ପ୍ରାତ୍ୟହନିକ ଜୀବନଯାତ୍ରା ସକାଶେ ବିଶେଷ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ହୁଏ ? ତେବେ ଅତି ସମାନ୍ୟ କାରଣରୁ କାହିଁକି ଧର୍ମସାଧନରେ ବିରତ ହୁଅ, ଏ ମାର୍ଗରେ ଗୁଲ୍ଲ ଗୁଲ୍ଲ ଫେରିଯାଅ, କିନ୍ତୁ ସଂସାରର ଉଲ୍ଲଟ ବାସନାର ଚେଷ୍ଟାରୁ ବିରତ ହୁଅ ନାହିଁ କାହିଁକି ? ପ୍ରାଣର ଅବିଶ୍ୱାସ, ଘୋର ବିଅଶ୍ୱାସ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଅଛି ସିନା । ତୁମ୍ଭେ ଭକ୍ତଅଛ, ପବିତ୍ରତା, ପ୍ରେମ ଓ ଭକ୍ତି ପ୍ରଭୃତି ପାଇଲେ ଭଲ, ନ ପାଇଲେ ମଧ୍ୟ ଶକ୍ତି ନାହିଁ ; ସୁତରାଂ ଏଗୁଡ଼ିକ ଉପାର୍ଜନ ଚେଷ୍ଟାରେ ତୁମ୍ଭର ଏ ଶୈଥିଲ୍ୟ ଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଏ କଥା ନିଶ୍ଚୟ ଯେ, ପୁଣ୍ୟହିଁ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରକୃତ ଉପାର୍ଜନର ମୁଖ୍ୟ ବିଷୟ ହେବା ଉଚିତ, ପ୍ରେମ, ଭକ୍ତି, ପ୍ରୀତି ପ୍ରଭୃତି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଲଭ କରିବାକୁ ହେବ; କାରଣ ଅନନ୍ତ ଜୀବନପଥରେ କେବଳ ଏ ଗୁଡ଼ିକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆସିବ ଏବଂ ଯାହା ସକାଶେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏତେ ପରିଶ୍ରମ କରୁଅଛ, ସେ ଧନ ତୁମ୍ଭର ଅନନ୍ତ ଉଲ୍ଲଟ ରାଜ୍ୟପଥରେ କୌଣସି ସହାୟତା କରିବ ନାହିଁ । ସଂସାରସକ୍ତି ମନୁଷ୍ୟକୁ ତାହାର ଅନନ୍ତ ଉଲ୍ଲଟପଥରୁ କିପରି ଓଠାରି ନେଇ ନିଜ ପ୍ରୟୋଜନରେ ଲଗାଇ ଦିଏ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟର ଥରେ ନିଜ ହୃଦୟକୁ ଏହା ପରୁରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନୁହେଁ କି ?

୨ । ଜୀବନ-ସଂଗ୍ରାମ

ସହସ୍ରା କୌଣସି ସ୍ଥାନ ଯେବେ ପ୍ରବଳ ଭାବରେ ଉତ୍ତୁପ୍ତ ହୁଏ
ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗର ବାୟୁତାପଠାରୁ ଯେବେ ସହସ୍ରା କୌଣସି ସ୍ଥାନର
ବାୟୁତାପ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ, ତାହା ହେଲେ
ଜଙ୍ଗଲ ଧର୍ମୀନ୍ଦ୍ରସାରେ ସେହି ସ୍ଥାନର ବାୟୁ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ
ଉତ୍ତୁପ୍ତ ହେବାରୁ ଲଘୁତା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଉଠିଥାଏ ଏବଂ
ଚୂର୍ଣ୍ଣାକୃତ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଶୀତଳ ବାୟୁ ଆସି ସେହି ଶୂନ୍ୟ ସ୍ଥାନ
ଅଧିକାର କରଥାଏ । ଏହିପରି ବାୟୁସ୍ରୋତ ପ୍ରବାହତ ହେଉଁ ହେଉଁ
ସେହି ସ୍ଥାନର ବାୟୁରାଶି ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ
ଅନ୍ତର୍ଭାବିତ ହୁଏ । ଅନ୍ୟମାନେ ଅଗ୍ନି ପ୍ରକ୍ରିୟାକୃତ ସ୍ଥାନରେ
ଯେ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ବାୟୁପ୍ରବାହ ଦେଖିଥାନ୍ତି, ତାହାର କାରଣ
ଏହି ଯେ, ଅଗ୍ନି ତେଜରେ ସେଠାର ଶୀତଳ ବାୟୁ ଉତ୍ତୁପ୍ତ
ହୋଇ ଲଘୁତା ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ ଏବଂ ଲଘୁ ବସ୍ତୁର ଧର୍ମୀନ୍ଦ୍ରସାରେ ସେହି
ଲଘୁ ବାୟୁ ଉଠିଥାଏ ଏବଂ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗସ୍ଥ ଶୀତଳ ବାୟୁ
ଆସି ସେହି ସ୍ଥାନକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରୁଥାଏ, ଏଥିରେ ସେ ସ୍ଥାନର
ବାୟୁରାଶିକୁ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଚଞ୍ଚଳ ବୋଧ ହୁଏ । ମନୁଷ୍ୟପ୍ରାଣରେ
ଈଶ୍ଵରାନୁରାଗର ଅଗ୍ନି ପ୍ରବଳ ହେଲେ ତାହାର ପ୍ରାଣରେ ଏହି
ଅବସ୍ଥା ଦୃଷ୍ଟ ହେବା ସ୍ଵାଭାବିକ । ଈଶ୍ଵରାନୁରାଗର ପ୍ରବଳ ଢେଜରେ
ଯେତେବେଳେ ମାନବପ୍ରାଣର ସଂସାର-ବାସନାରୁପ ଶୀତଳ ବାୟୁ
ଉଷ୍ମ ହେଉଥାଏ, ପ୍ରବଳ ବିରକ୍ତିର ଅନଳରେ ଯେତେବେଳେ

ସଂସାରସକ୍ତିରୂପ ଶୀତଳ ପବନ ଲଘୁ ହେଉଥାଏ, ସେତେବେଳେ ସେ ସ୍ବତଃ ଲଘୁ ବନ୍ତର ଧର୍ମୀନୃପାରେ ପ୍ରାଣରୁ ବାହାର ହୋଇଯାଏ । ସଂସାରର ଶୀତଳ ପବନ, ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆସକ୍ତିର ଶୀତଳ ପ୍ରବାହ ସେହି ସ୍ଥାନକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ପକାଏ । ଏହିପରି ବରକ୍ତି ଓ ଆସକ୍ତିର କ୍ରମାନ୍ୱୟ ଗମନାଗମନରେ ପ୍ରକୃତ ପାର୍ମିକଙ୍କ ପ୍ରାଣ ଘୋର ସଂଗ୍ରାମର ଅବସ୍ଥାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ । ଈଶ୍ବରାନୁରାଗର ଅନଳରେ ଶୀତଳ ସଂସାରସକ୍ତି ଢଳି ପାରେ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ସଂସାରବାସନା ମଧ୍ୟ ସହଜରେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଛାଡ଼ିବାକୁ ଅନୁକୂଳ । ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ପାର୍ମିକମାନଙ୍କୁ ଘୋର ସଂଗ୍ରାମରେ ପଡ଼ିବାକୁ ହୋଇଥାଏ । ସେ ଥରେ ଉଠୁଅଛି, ପୁଣି ପଡ଼ିଯାଉଅଛି; ଥରେ ଈଶ୍ବରାନୁରାଗରେ ତାହାର ପ୍ରାଣ ଉଦ୍ଧୀପ୍ତ ହେଉଅଛି, ପୁଣି ସଂସାରର ଶୀତଳ ପବନ ତାହାର ପ୍ରାଣକୁ ମୁଦୁ କରି ଦେଉଅଛି । ଏହି ଚଞ୍ଚଳ ବନ୍ଧୁ ପାର୍ମିକଙ୍କ ଜୀବନରେ ଦୃଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ; କିନ୍ତୁ ଈଶ୍ବରଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରକୃତ ନିର୍ଭରଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏହି ସଂଗ୍ରାମର ଅବସ୍ଥା ଅଧିକ କାଳବ୍ୟାପୀ ହୁଏ ନାହିଁ, ସେ ଅତିରେ ଶାନ୍ତର ଅବସ୍ଥାକୁ ଯାଇ ପାରନ୍ତି । ଯାହାଙ୍କ ପ୍ରାଣ ଏହି ଚଞ୍ଚଳତା ଦେଖି, ଏହି ଉଠିବା ପଡ଼ିବା ଦେଖି, ଏହି ଘୋର ସଂଗ୍ରାମର ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ଭୀତ ହୁଏ, ଅଥବା ଏଭଳି ଜଞ୍ଜାଳକୁ କିଏ ଯିବ ବୋଲି ସଂଗ୍ରାମରୁ ଶାନ୍ତ ହୁଏ, ତାହାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ପ୍ରକୃତ ଶାନ୍ତର ଅବସ୍ଥାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ସମ୍ଭବ ଟିକି ? ଯେ ଏହି ସଂଗ୍ରାମ ସମୟରେ ଆଶା ଏବଂ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସହିତ ଅଗ୍ରସର ହେଉଥାଆନ୍ତି, ସେ ଜାଣନ୍ତି, ଏହି ଚଞ୍ଚଳତାର ଅବସ୍ଥା ଚିରକାଳ ରହିବ ନାହିଁ; ଯେ ଜାଣନ୍ତି ଏହି

ଚେତନ-ଚନ୍ଦ୍ରା

ଅସ୍ତ୍ରୋର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଶେଷରେ ସ୍ତ୍ରୋର୍ଦ୍ଧ୍ୱ, ସଂଗ୍ରାମ ଉତ୍ତରୁ ଶାନ୍ତି, ସେ
 କେବେହେଁ ଏ ଚେତାରୁ ବିରତ ହେବେ ନାହିଁ; ସୁତରାଂ ସେ
 ନିରାଶ ହୋଇ ସଂଗ୍ରାମକ୍ଷେତ୍ରରୁ ପଳାୟନ କରିବେ ନାହିଁ ।
 ତାହାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସାଧନ ସହଜ ଏବଂ ସମ୍ଭବ ହେବ ।
 ଧର୍ମସାଧନ ପଥରେ ସଂଗ୍ରାମ ଦେଖି ପ୍ରତିନିବୃତ୍ତ ହେବା ଅସମ୍ଭବ ।
 ସମସ୍ତ ଆଶାର ଯେ ପୂରଣକର୍ତ୍ତା, ସେ କେବେହେଁ ଚରକାଳ ସଂଗ୍ରାମ
 ଅବସ୍ଥାରେ କାହାକୁ ରଖି ନାହାନ୍ତି, ରଖିବେ ନାହିଁ; ସଂଗ୍ରାମ
 ଉତ୍ତରୁ ଶାନ୍ତି ସୁନିଶ୍ଚିତ; ସୁତରାଂ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ସଂଗ୍ରାମ ଦେଖି
 ଭୀତ ହୋଇ ପୁଷ୍ପପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବା ଯେପରି ଅନୁଚିତ, ସେହିଭଳି
 ଆଶା ଏବଂ ଉତ୍ସାହ ସହକାରେ ଚର ଭରସା ଏବଂ ଚର ନିର୍ଭରସ୍ଥଳ
 ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ନିକଟରେ ଆତ୍ମନିର୍ଭର କରିବାକୁ ବିସ୍ମୃତ ହେବା
 ମଧ୍ୟ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅସମ୍ଭବ । “ସେ ମୋତେ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ନାହାନ୍ତି;
 ମୁଁ ଯେପରି ତାହାଙ୍କୁ ପରିତ୍ୟାଗ ନ କରୁ” ଏହି କଥା ସର୍ବଦା
 ସ୍ମରଣ ରଖି ଜୀବନସାଥରେ ଅବସ୍ଥର ହେବା ମନୁଷ୍ୟର ସର୍ବପ୍ରଧାନ
 କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

୩ । ଜୀବନ-ଗତି

ନଦୀ ପ୍ରସ୍ରବଣରୂପ ଜନ୍ମଭୂମି ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଯେବେ
 ଅବରତ ଗତିରେ ସାଗର କିମ୍ବା ହ୍ରଦାନ୍ତରେ ମିଳିତ ହୋଇ ପାରେ,
 ତେବେ ସେ ନିଜ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣର ସାର୍ଥକତା ସମ୍ପାଦନରେ ସମର୍ଥ
 ଶହାଇଥାଏ । ନଦୀର ଜୀବନ ଉତ୍ସ ଏବଂ ସମୁଦ୍ରାନ୍ତର ସହୃଦ
 ଅବାଧ ଯୋଗ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । କେତେବେଳେ ଅବା
 ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ ଗୋଟିଏ ପ୍ରୋତଃସ୍ପନ୍ଦ ପ୍ରବଳ ବେଗରେ ଆସୁ ଆସୁ
 ସହସ୍ରା ବଲ୍ଲୁକ ହୋଇଗଲା । ଅନେକ ସମୟରେ ବିସ୍ତୃତ ମେରୁ
 କିମ୍ବା ବାଲୁକାମୟ ପ୍ରାନ୍ତର ଅତିକ୍ରମ କରିବା ସମୟରେ ନଦୀର
 ପ୍ରବାହ ଏହିଭଳି ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଯାଏ — ତାହାର ପ୍ରବଳ ବେଗରେ
 ଆଗତ ଜଳରାଶି ବାଲୁକା ଶୋଷି ନିଏ । ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଜଳ-
 ପ୍ରବାହ ନଦୀନାମରେ ଉକ୍ତ ହେଲେହେଁ, ନଦୀର ଯେଉଁ ପ୍ରକୃତ
 ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅଥବା ପ୍ରୟୋଜନ, ଏହା କଞ୍ଚିତ ସମ୍ପଦ ହୁଏ ନାହିଁ —
 ତାହାର ଜନ୍ମଗ୍ରହଣର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାର୍ଥକ ହେଲା ନାହିଁ ।
 ଧର୍ମଜୀବନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନେକ ସମୟରେ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ, ସେ ମଙ୍ଗଳ-
 ମୟଙ୍କ କୃପା-ଉତ୍ସରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ଗୁଲ୍ଲ ଗୁଲ୍ଲ ସହସ୍ରା
 କେଉଁଠାରେ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଯାଏ । ଭାହାର ଉଦ୍ୟମଶୀଳ
 ଜୀବନ, ଭବପୂର୍ଣ୍ଣ ହୃଦୟ ସ୍ଥାନପ୍ରଭ ଓ ମଳିନ ହୋଇଯାଏ
 କେଉଁଠାରେ ଅହଙ୍କାରର ପଥର, କେଉଁଠାରେ ସ୍ୱଧାରସକ୍ତର
 ପ୍ରବଳ ବନ୍ଧ, କେଉଁଠାରେ ଅବା ଅନ୍ୟ ପାପ ପ୍ରଭେଦନର ଶ୍ୱପ୍ନ

ବନ୍ଦୁରେ ତାହାର ଜୀବନର ଅବିରାମ ଗତି ଅବରୁଦ୍ଧ ହୋଇଯାଏ ।
 ନଦୀ ପକ୍ଷରେ ଯେପରି ଅବାଧ ଗମନ ଆବଶ୍ୟକ, ମାନବାୟୁର
 ଗତି ମଧ୍ୟ ଅବାଧ ନ ହେଲେ ସେ ଜୀବନ୍ତ ନାମର ଉପଯୁକ୍ତ ହେବ
 ନାହିଁ । ମୂଳ ଉତ୍ସ ସହିତ ପେଉଁ ଭଳି ଯୋଗ ଥିବ, ସେହିପରି
 ଲକ୍ଷ୍ୟସ୍ଥଳ ସହିତ ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବରେ ମିଳନ ରହିଥିବା ଆବଶ୍ୟକ; ଅନ୍ୟଥା
 ତାହା ଜୀବିତ ନାମର ଅପୋଗ୍ୟ । ସେ ମୃତ; ଏବଂ ଯେଉଁ ପ୍ରୟୋ-
 ଜନ ସିଦ୍ଧ କରିବା ସକାଶେ ସେ ସୃଷ୍ଟି, ତାହା ଦ୍ଵାରା ସେ ଲକ୍ଷ୍ୟ
 ସିଦ୍ଧ ହେଲା ନାହିଁ । ପ୍ରକୃତ ଧର୍ମଜୀବନ ଲଭର ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ
 ସର୍ବଦା ସାବଧାନତା ସହିତ ଦେଖିବାକୁ ହେବ ଯେ, ଏହି ଜୀବନର
 ଅବିରାମ ଗତି ହେଉଅଛି କି ନାହିଁ — ଲକ୍ଷ୍ୟ ଆଡ଼କୁ ଅପ୍ରତିହତ
 ଭାବରେ ଏହା ଯାଉଅଛି କି ନାହିଁ ? ମନୁଷ୍ୟର ଗତିର
 ପ୍ରତିବଳିକତା କରିବା ସକାଶେ ବହୁ ବାଧା ରହିଅଛି । ଅସ୍ଥିତ-
 ସ୍ଵାମୀରେ କେତେ ବନ୍ଦୁ ଯେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଜୀବନଗତି ରୋଧ
 କରୁଅଛି, ତାହା ସବୁବେଳେ ଆନ୍ତଃମାନେ ଦେଖିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ।
 ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରାଣରେ ଅହଙ୍କାର ନାମକ ପଦାର୍ଥ ଏପରି ଗୁଡ଼ିଆରେ
 ପ୍ରବେଶ କରେ ଯେ, ସେ ତାହା ବୁଝିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହୋଇଥାଏ ।
 ଅଥଚ ଏକ ଅହଙ୍କାରର ପଥରରେ ଲାଗିଯାଇ ମନୁଷ୍ୟର ଜୀବନ-
 ନୌକା ଚୁଣ୍ଟି ହୋଇଯାଏ । ସ୍ଵସାରାସକ୍ତି ଏଭଳି ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଭାବରେ
 ପ୍ରାଣରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ ଯେ, ସବୁ ସମୟରେ ତାକୁ ଚିହ୍ନିବା
 ବଡ଼ କଠିନ । ସେ କେତେବେଳେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବେଶରେ
 ପ୍ରାଣରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଭୁଲାଇଥାଏ,
 କେତେବେଳେ ଅବା ପରୋପକାର ଆକାରରେ ପ୍ରାଣକୁ ବମ୍ବରାସ

କରି ପକାଏ । ଏହି ପ୍ରକାର ବହୁ ବିନ୍ଦୁ ଜୀବନପଥରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଆତ୍ମବିସ୍ମୃତ କରି ପକାଏ । ଜୀବନର ଗତି ଅବରୁଦ୍ଧ କରିବା ସକାଶେ ଯେତେବେଳେ ବିନ୍ଦୁର ଅଭାବ ନାହିଁ, ସେତେବେଳେ ସର୍ବଦା ଜାଗ୍ରତ ନ ରହିଲେ ଜୀବନର ଗତି ଅପ୍ରତିହତ ରହିବ ନାହିଁ । ଯେ ଚିତ୍ତର ଜୀବନ ସ୍ରୋତକୁ ମହାନ ଉତ୍ସରଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଛଡ଼ି ଦେବାକୁ ସଙ୍କଳ୍ପ କରୁଅଛନ୍ତି, ତାହାଙ୍କର ସର୍ବାଗ୍ରରେ ଏହା ଜାଣି ରଖିବା ଉଚିତ ଯେ, ଏ ଗତିର ବିରାମ ନାହିଁ; ସୁଖ, ସୁବିଧା, ସ୍ୱାର୍ଥ ଅଥବା ଯଶଃ ସଂସାରରେ ଏ ଭଳି କିଛି ନାହିଁ, ଯାହା ଏହି ଗତିର ପ୍ରତିକୂଳରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ତାହାକୁ ଅତିକ୍ରମ କରିବାକୁ ନ ହେବ । ସର୍ବଦାହିଁ ଉଚ୍ଚତର ରାଜ୍ୟକୁ ଯିବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବ । ବିଶ୍ରାମ ଏ ରାଜ୍ୟର ନିୟମ ନୁହେଁ; ଯେବେ ମନେ ହୁଏ, ଅନେକ ହୋଇଅଛି, ବର୍ତ୍ତମାନ ଟିକିଏ ବିଶ୍ରାମ ଆବଶ୍ୟକ, ସେଥିରେ ଆଉ ଗତିର ସମ୍ଭାବନା କାହିଁ ? ଏହି ହେତୁରୁ ଅକାଶବିହାରୀ ପକ୍ଷୀ ଭଳି ପ୍ରାଣକୁ ସର୍ବଦା ଉନ୍ମୁକ୍ତ ରଖିବାକୁ ହେବ ।

ପୃଥିବୀରେ ସର୍ବଦା ଦେଖୁଥାଉଁ, ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନ ସୁଦ୍ଧା ଶୂନ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏଭଳି ଗୋଟିଏ ସୁଦ୍ଧା ଅଧାର ପାଉ ନାହିଁ, ଯାହା ବାସ୍ତବିକ ଶୂନ୍ୟ ରହିଅଛି, ଅପାତତଃ ଯାହା ଶୂନ୍ୟ ବୋଲି ବୋଧ ହେଉଅଛି, ଅନୁସନ୍ଧାନ କଲେ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ, ତାହା ବାସ୍ତବିକ ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ମୋହର ପ୍ରାଣରେ ହୁଏତ ସୁଖ୍ୟ କିମ୍ବା ପାପ, ସାଧୁଚିନ୍ତା କିମ୍ବା ଅସତ୍ ଚିନ୍ତା, ଏତଦ୍ଭରସ୍ତୁ

ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ରହୁବ, ଏହା ନିଶ୍ଚିତ । ମୁଁ ଯେବେ ଇଚ୍ଛାପୂର୍ବକ ପ୍ରାଣରେ ମୁଣ୍ଡ ଅଥବା ପବନଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରୁ ନ ପାରିବି, ନିଶ୍ଚୟ ହିଁ ତାହା ସ୍ଥାନରେ ପାପପ୍ରବୃତ୍ତି ରାଜତ୍ୱ କରିବ । ଯେବେ ସଜ୍ଜିତରେ ପ୍ରାଣକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ରଖି ନ ପାରିବି, ସେ ସ୍ଥାନ କୁଚିତ୍ରରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ—ଏହା ସ୍ୱତଃସିଦ୍ଧ । ମୋହର ମନକୁ ସବଦା ମଜ୍ଜିତରେ ନିୟନ୍ତ୍ର ରଖିଲେ, ମୋହର ହସ୍ତ ସର୍ବଦା ସଜ୍ଜାଣରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ରହୁଲେ, ସେଠାରେ ପାପ ପ୍ରବେଶର ପଥ ଅବରୁଦ୍ଧ । ପ୍ରକୃତ ଧାର୍ମିକମାନେ ଏହି ସକାଶେ ଆଲକ୍ଷ୍ୟର ସର୍ବଦା ନିନ୍ଦା କରିଅଛନ୍ତି । ଆଲକ୍ଷ୍ୟର ପ୍ରଶ୍ନ କଦାପି ଉଚିତ ନୁହେଁ—ଆଲକ୍ଷ୍ୟର ପ୍ରାଣ ଦୁଷ୍ଟିନ୍ଦ୍ରର ଆଲକ୍ଷ୍ୟ ଏବଂ ପାପର ଚରଣବାସଭୂମି । ଯେତେବେଳେ ଶରୀର କାର୍ଯ୍ୟ କରୁ କରୁ ଅବସନ୍ନ ହୁଏ, ସେତେବେଳେ ମନକୁ ସାଧୁ ଚିନ୍ତାରେ, ସାଧୁ ଆକାଞ୍ଛାରେ ନିୟନ୍ତ୍ର ରଖିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଅନ୍ୟଥା ପାପ ଦୁଷ୍ଟିନ୍ଦ୍ରର ଆକାରରେ ପ୍ରାଣକୁ ଅଧିକାର କରିବ । ଏହି ହେତୁରୁ ଜୀବନର ଘର ଶୂନ୍ୟ ରଖିବା ଅନୁଚିତ । ଆଲୋକ ଅଭାବରେ ଅନ୍ଧକାର ଯେପରି, ସେହିପରି ପୁଣ୍ୟ ଅଭାବରୁ ପାପ ଶୂନ୍ୟ ହୃଦୟକୁ ଅଧିକାର କରିଥାଏ । ଏହି ହେତୁରୁ ପ୍ରକୃତ ସାଧୁ କିମ୍ବା ଧାର୍ମିକମାନେ ସାଧୁ ଆକାଞ୍ଛା ଓ ସଜ୍ଜିତରେ ନିଜ ପ୍ରାଣକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ରଖି ଈଶ୍ବରଙ୍କର ସିଂହାସନ ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ଚରପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିଥାଆନ୍ତି ।

୪ । ଚିରକ୍ର

ଜଡ଼ ଜଗତର ବର୍ତ୍ତମାନ ଶୃଙ୍ଖଳା ମଧ୍ୟରେ ଯୋଡ଼ି ଏ ପ୍ରବଳ ଶକ୍ତିର କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ତହିଁରୁ ଗୋଟିକର କାର୍ଯ୍ୟ ପରସ୍ପରକୁ ସଂଯୁକ୍ତ କରିବା—ପରମାଣୁ ସମସ୍ତ ଯନ୍ତ୍ରରେ ବଢ଼ିଲ ହୋଇ ନ ଯାଏ, ଏ ଶକ୍ତି ନିୟୁତ ସେହି ଚେଷ୍ଟାରେ ନିୟୁକ୍ତ । ଏହାର ନାମ ଅକର୍ଷଣ । ଅକର୍ଷଣ ପ୍ରଭବରୁ ଶୁଦ୍ଧ ବୃହତ୍ ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥହିଁ ପରସ୍ପରକୁ ନିଜ ଆଡ଼କୁ ଟାଣି ନେଉଅଛି । ପୃଥିବୀର ପୃଷ୍ଠରୁ ବସ୍ତୁ ସମସ୍ତ ଏହି ଅକର୍ଷଣ ପ୍ରଭବରେ ଯଥାସ୍ଥାନରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଯେବେ ଜଗତରେ ଏହି ଏକମାତ୍ର ଅକର୍ଷଣହିଁ ପ୍ରବଳ ରହନ୍ତା, ଏହାର ପ୍ରତିଫଳତାରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଶକ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ନ ହୁଅନ୍ତା, ତାହା ହେଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟରେ ଜଗତର ଯେଉଁ ଶୃଙ୍ଖଳା ଦେଖୁଅଛୁ, ତାହା ଅସମ୍ଭବ ହୁଅନ୍ତା । ପ୍ରବଳ ଅକର୍ଷଣରେ ଜଗତର ସମସ୍ତ ପରମାଣୁ ମିଶିଯାଇ ଗୋଟିଏ ଜଡ଼ପିଣ୍ଡରୂପେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥାଆନ୍ତା । ବର୍ତ୍ତମାନର ଅତୁଳ ପ୍ରାକୃତିକ ଶୋଭା—ନାନାପ୍ରକାର ପ୍ରାକୃତିକ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ -- ଯାହା ଜଗଦ୍‌ବାସୀଙ୍କର ପ୍ରାଣାରମ୍ଭରୁପରେ ବର୍ତ୍ତମାନ, ତାହାର ଆଉ ସମ୍ଭାବନା ନ ଥାଆନ୍ତା । ଏହି ବିଷୟ ଅନ୍ୟ-ପାତରୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଜଗଦ୍‌ଗୁରୁ ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ ମୂଳରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଶକ୍ତି ନିୟୋଜିତ କରିଅଛନ୍ତି—ଯାହା ପ୍ରଭବରୁ ପରମାଣୁ ସମସ୍ତ ବିୟୁକ୍ତ ହୋଇ ରହୁଅଛି, ପରସ୍ପରକୁ ପରସ୍ପରଠାରୁ ଦୂରକୁ

ରଖୁଅଛି; ଏହାର ନାମ ତେଜ । ଏହାର ପ୍ରଭାବରୁ ସେମାନଙ୍କ
 ଅକର୍ଷଣ ଶିଥିଳ ହୋଇ ଘନସ୍ଫୁଟାର ହ୍ରାସ ଜନ୍ମାଇ ଦିଏ;
 ପରମାତ୍ମ ସମସ୍ତ ପରସ୍ପରର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ରହେ ନାହିଁ ।
 ତେଜ ପ୍ରଭାବରୁ ଜଡ଼ ଜଗତରେ ଯେପରି ଏହି ଦୁଇ ଶକ୍ତିର
 କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖୁଅଛୁ, ଚେତନ ଜଗତରେ ସେହିଭଳି ପ୍ରକାର ଦୁଇ
 ଶକ୍ତି ନିୟତ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇ ରହୁଅଛନ୍ତି । ତହିଁରୁ ଗୋଟିକର
 ନାମ ଆସନ୍ତି, ଅପରର ନାମ ବିରନ୍ତି । ଆସନ୍ତି ପ୍ରଭାବରୁ ମନୁଷ୍ୟ
 ମନୁଷ୍ୟ ଆଡ଼କୁ ଟାଣି ହେଉଅଛି, ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତ
 ହେଉଅଛି । ଏହି ଶକ୍ତି ପାରିବାରିକ ସମ୍ବନ୍ଧର ମୂଳରେ ରହି
 ସଂସାରକୁ ସୁଦୃଢ଼ କରି ଦେଉଅଛି ଏବଂ ପରସ୍ପରକୁ ପରସ୍ପରଠାରୁ
 ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରୁ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଯେବେ ମନୁଷ୍ୟପ୍ରାଣ ମଧ୍ୟରେ ଏହି
 ଏକମାତ୍ର ଶକ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥାଆନ୍ତା, ଯେବେ ଏହାର
 ପ୍ରତିଫଳାରୂପ କୌଣସି ଶକ୍ତିର ପ୍ରଭାବ ମନୁଷ୍ୟପ୍ରାଣରେ ଛାଡ଼ି
 ହୋଇ ନ ରହନ୍ତା, ତାହା ହେଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଘୋର
 ସଂସାରକର ଯେଉଁ ଚିନ୍ତା ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ, ସବୁ ତାହାର ଏକମାତ୍ର
 ଅଭିନୟ ଦେଖୁଥାଆନ୍ତୁ । ସଂସାରଜାତ ଅନ୍ୟ କିଛି ସକାଶେ
 ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରାଣ ଲଲାୟିତ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ, ସଂସାର ଅତିକ୍ରମ କରି
 ମନୁଷ୍ୟ ଅନନ୍ତ ଉନ୍ନତିର ଆଦର୍ଶସ୍ଵରୂପ ଈଶ୍ଵରଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଧାବିତ
 ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ; ସୁତରାଂ ଏଠାରେ ତାହାର ଆକ୍ଷତ୍ଵାର
 ପରିସମାପ୍ତି ହୁଅନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ଜଗଦୀଶ୍ଵର ସେ ପଥ ରୁଦ୍ଧ କରି
 ଦେଇଅଛନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟ ଚରଦାନ ଏହି ଆସନ୍ତି-ମୋହରେ ପଡ଼ି

ଏଥରେ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିବ, ଏହି ସଂସାରର ଅନ୍ତରକ୍ରିରେ ପରିତୃପ୍ତ ହୋଇ ରହିବ, ସେ ସମ୍ଭାବନା ନାହିଁ । ପ୍ରବଳ ସଂସାରସକ୍ତି ମନୁଷ୍ୟକୁ ଚିର ପରିତୃପ୍ତ କରି ନ ପାରେ । ଏଥରେ କିଛିକାଳ ସକାଶେ ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରାଣ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରହି ପାରେ, ସତ୍ୟ, କିଛିଦିନ ସେ ନିଜର ଲକ୍ଷ୍ୟ ବିସ୍ମୃତ ହୋଇ ଦିନ ଯାପନ କରି ପାରେ; ମାତ୍ର ଚିରଶାନ୍ତି ପାଇ ପାରିବ ନାହିଁ; ଚିର ପରିତୃପ୍ତ କରିବାର ଆୟୋଜନ ସଂସାରରେ ନାହିଁ । ଏହି ହେତୁରୁ ସ୍ଥଳ-ବାଶେଷରେ ଦେଖିଥାଉଁ, ମନୁଷ୍ୟ ସଂସାରରେ ପ୍ରଭୁର ଧନ-ଜନ-ପରିବେଷ୍ଟିତ ରହିଅଛି, ସମ୍ମାନ, ସମ୍ପ୍ରଦ ପ୍ରଭୃତି ସଂସାରର ସମସ୍ତ ଆୟୋଜନରେ ପରିବେଷ୍ଟିତ ରହିଅଛି, ବାହାରର କୌଣସି ଅଭାବ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ପ୍ରାଣ ହଠାତ୍ କଅଣ ଗୋଟିଏ ବସ୍ତୁ ସକାଶେ ଆକୁଳ ହେଲା; ଏପରି ଗୋଟିଏ ଅଭାବ ପ୍ରାଣକୁ ଅସ୍ଥିର କରିଦେଲା ଯେ, ସଂସାରର କୌଣସି ବନ୍ଧନ ତାହାକୁ ସ୍ଥିର କରି ରଖି ଦେଲା ନାହିଁ । ସେ ସମସ୍ତ ପରିତ୍ୟାଗ କରି କେଉଁ ଅନ୍ତେ ଧାଇଁଲା । ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରାଣ ସେରୂପ ଉପକରଣରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ନାହିଁ ଯେ, ସେ ଚିରକାଳ ଏହି ସଂସାରର କ୍ଷୁଦ୍ରତାରେ — ପରିମିତ ପଦାର୍ଥରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ରହି ପାରେ । ସଂସାରର ଅଭ୍ୟନ୍ତରରେ ଏଭଳି କିଛି ପଦାର୍ଥ ନିହିତ ରହିଅଛି, ଯାହା ମନୁଷ୍ୟକୁ ତହିଁରୁ ବହୁସ୍ୱତ କରିଦିଏ, ସଂସାରର ଭୋଗ ସୁଖରେ ଏଭଳି କିଛି ଥାଏ, ଯହିଁରେ ମନୁଷ୍ୟ ବିରକ୍ତ ହେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥାଏ ।

ମନୁଷ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧକୁ ଭଲ ପାଉଁ ପାଉଁ ମହତ୍ତ୍ୱକୁ ଭଲ ପାଇବ
 ଅଥବା ମହତ୍ତ୍ୱର ଅନୁରକ୍ତିରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହେବ, ସଂସାରାତ୍ମ ଅପର
 କୌଣସି ବିଷୟ ସକାଶେ ବ୍ୟସ୍ତ ହେବ, ଏହି ସକାଶେ ତାହାର
 ସଂସାରରେ ପ୍ରୟୋଜନ । ଅନୁରକ୍ତିର ଅଙ୍ଗୁର ଏଠାରେ
 ଜନ୍ମଲଭ କରି ଅନନ୍ତ ଆଡ଼କୁ ପ୍ରଧାବିତ ହେବ, ଏହି ହେତୁରୁ
 ତାହାର ପ୍ରାଣରେ ଆସକ୍ତିର ପ୍ରୟୋଜନ । କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ
 ମନୁଷ୍ୟ ନିଜର ଲକ୍ଷ୍ୟ ବିସ୍ମୃତ ହୁଏ—ଯେ ଅନନ୍ତର ଅନୁରକ୍ତି
 ସକାଶେ ଯୁଦ୍ଧ ସ୍ୱେଦ ପାଇଥାଏ, ଯେତେବେଳେ ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ
 ବିସ୍ମୃତ ହୋଇ ସଂସାରସକ୍ତିର ମାତ୍ରା ବଢ଼ାଇଦିଏ, ସେତେବେଳେ
 ସଂସାର ତାହାର ଅଶାନ୍ତିର କାରଣ ହୁଏ; ପ୍ରାଣରେ
 ବିରକ୍ତିର ଆବର୍ତ୍ତକ ହୁଏ । ସଂସାର ମଧ୍ୟରୁ ଏଭଳି ପ୍ରତିକୂଳଭାବ
 ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ ଯେ, ତାହା ପକ୍ଷରେ ସଂସାର ଅଶାନ୍ତିର ସ୍ଥାନ ବୋଲି
 ପରିଗଣିତ ହୋଇଥାଏ । ପ୍ରବଳ ବିରକ୍ତି ଆସି ତାହାର ପ୍ରାଣକୁ
 ସଂସାରରୁ ନିବୃତ୍ତ କରେ । ମନୁଷ୍ୟପ୍ରାଣରେ ଏହିରୂପ ଅବସ୍ଥା
 ଥରେ ଆସିବ—ଏହା ସୁନିଶ୍ଚିତ । ଯେ ବୁଦ୍ଧିମାନ, ସେ ପୂର୍ବରୁ
 ସାବଧାନ ହେଉଥାଆନ୍ତି, ସେ କେବେହେଁ ପ୍ରାଣକୁ ସଂସାର ସହଜ
 ବହୁଲଭାବରେ ବିକଳିତ ରଖନ୍ତି ନାହିଁ । ସେରୂପ ଭାବରେ ସଂସାର
 ଜଡ଼ିତ ହେଲେ ପ୍ରାଣକୁ ସଂସାରରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରିବାକୁ ବହୁ
 କଷ୍ଟ ଭୋଗ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ । ଯାହାଙ୍କ ପ୍ରାଣ ସଂସାରସକ୍ତିରେ ଭୃଷ୍ଟ
 ହେଉ ନାହିଁ, ଯିତବିଷୟ ହେଉଅଛି, ଅଥଚ ବନ୍ଦନ ଶିଥିଳ

କରି ପାରୁ ନାହିଁ—କି ଭାବେ କଷ୍ଟ ତାହାର ? ଜୀବନରେ ଯେ
ଏଭଳି କଷ୍ଟ ପାଇଅଛନ୍ତି ସେହି ଏକା ବୁଝିବାକୁ ଯମ ।

ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ କୌଣସି ଦିନ ଏ ବଳନରୁ ଉନ୍ନତ ହେବାକୁ
ହେବ । କିନ୍ତୁ ପୂର୍ବରୁ ସେହି ଭାବରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରହଲେ, ପ୍ରାଣକୁ
ଅତିରିକ୍ତ ଆସକ୍ତିର ଅଧୀନ ନ କଲେ, ଏହାର ଜାଲରେ ଜଡ଼ିତ
ହୋଇ ନ ପଡ଼ିଲେ ପ୍ରକୃତ ଭାଗ୍ୟର କଥା । ଦେଖି ଶୁଣି ଯେଉଁ-
ମାନେ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରନ୍ତି ସେମାନେହିଁ ସୁଚିତ୍ତ । ବାଧ୍ୟ ହୋଇ
ଠକାମିରେ ପଡ଼ି ଯେଉଁମାନେ ଅବସ୍ଥାର ଦାସତ୍ବ କରନ୍ତି, ସେମା-
ନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ କଷ୍ଟଭୋଗ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ; ସ୍ବଚ୍ଛନ୍ଦ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଜୀବନ
ଯାପନର ବ୍ୟବସ୍ଥା କି ଏହି ଭାବରେ କରିବା ସମୀଚିନ ହୁଏ ?

୪ । ଜୀବନର ସ୍ୱର୍ଗ୍ୟବହାର

ଜୀବନର ଗୋଟିଏ ନିରୁତ ଅଂଶରେ କିନ୍ତୁ ଏକ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଗୋଟିଏ ବୃକ୍ଷ ପୁଷ୍ପିତ ହେଲା—ସୁନ୍ଦର ପୁଷ୍ପଭରରେ ତାହାର ଶାଖା ପ୍ରଶାଖା ସୁଶୋଭିତ ହେଲା । ଏବେ ଦେଖ, କେଉଁ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଭ୍ରମରକୁଳ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେଣି—ମଧୁଲେଭରେ ମଧୁକରଗଣ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିଗଲେଣି, କିଏ ସେମାନଙ୍କୁ ଏ ସମ୍ବାଦ ଦେଲା ? ଆଉ କୌଣସି ଦିନ ତ ମଧୁକରସମୂହ ସେଠାକୁ ଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ, କେତେବେଳେ ଆବା ସେହି ବୃକ୍ଷପାଶ୍ୱରେ ଉଡ଼ି ଯାଇଅଛନ୍ତି, ମାତ୍ର ସେହି ବୃକ୍ଷ ଅଞ୍ଚଳୁ ଅନାଇ ନାହାନ୍ତି । ଆଜି କାହିଁକି ଦେଖିଲି ମଧୁକରମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ବୃକ୍ଷ ଭୂଷିତ ହୋଇଅଛି ? ଆଜି ବୃକ୍ଷର ଫୁଲ ଫୁଟିଲେଣି, ଏହି ହେତୁରୁ ମଧୁକର ମଧୁ ଆହରଣରେ ବ୍ୟସ୍ତ; ପୁଷ୍ପର ସୁଗନ୍ଧ ଏବଂ ମଧୁହ୍ନି ମଧୁକରଙ୍କୁ ମଧୁଲେଭ ସକାଶେ ପାଗଳ କରି ଦେଲାଣି—ସୁତରାଂ ସେମାନଙ୍କର ଆଉ ଜିନ ନାହିଁ, କ୍ରମାଗତ ମଧୁ ଆହରଣରେ ବ୍ୟସ୍ତ ରହିଅଛନ୍ତି । ବାସ୍ତବିକ “ଯେତେବେଳେ ବୃକ୍ଷର ଫୁଲ ଫୁଟେ ଏବଂ ସେହି ପୁଷ୍ପରେ ଯେବେ ମଧୁର ସମ୍ଭାର ହୁଏ, ତେବେ ମଧୁକର ସ୍ୱୟଂ ତାହାକୁ ଖୋଜି ବାହାର କରଥାଏ ।” କବି ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ ଲେଖି ଅଛନ୍ତି ।

ଯେଉଁ ବୃକ୍ଷର ଫୁଲ ଅଛି କିନ୍ତୁ ମଧୁ ନାହିଁ, ମଧୁକର ଭ୍ରମରେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ଦିଗକୁ ମାଡ଼ିବ ନାହିଁ; ସେଠାରେ ତାହାର

କୌଣସି ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ — ବାହାରର ଦୃଶ୍ୟରେ ସେ ମୁଗ୍ଧ ହେବ ନାହିଁ, ସେ ପ୍ରକୃତ ବସ୍ତୁ ସକାଶେ ବ୍ୟସ୍ତ; ସୁତରାଂ ବାହାରର ଅସାର ଚାକକ୍ୟରେ ସେ କାହିଁକି ଭୁଲିଯିବ ? ଅଥବା ବାହାରର ଆବରଣରେ ମୁଗ୍ଧ ହେବ ? ଧର୍ମରାଜ୍ୟରେ ଦେଖି ଯେତେବେଳେ ମନୁଷ୍ୟପ୍ରାଣ ଧର୍ମଲଭ କରେ — ଯେତେବେଳେ ମନୁଷ୍ୟ ଧର୍ମ-ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ — ପ୍ରକୃତରେ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରାଣରେ ଧର୍ମପଲ୍ଲ ପ୍ରସ୍ତୁତି ହୁଏ, ସେତେବେଳେ ମନୁଷ୍ୟଗଣ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରୁ ତାହା ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତି । କେହି ତାଙ୍କ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ମନୁଷ୍ୟ-ଗଣ ଆସେ ଆସେ ତାହା ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବେ । ସେ ବ୍ୟକ୍ତି କିଛି କହୁ ନାହିଁ, ତଥାପି ମନୁଷ୍ୟଗଣ ତାହା ସଙ୍ଗ ଛାଡ଼ିବାକୁ ଅନୁଚିନ୍ତା । ଧର୍ମ ଏଭଳି ଆକର୍ଷଣର ବସ୍ତୁ ଯେ, ଯେଉଁଠାରେ ତାହା ଥିବ, ଲୋକେ ସେଠାରେ ନିଶ୍ଚୟ ଉପସ୍ଥିତ ହେଉଥିବେ । ଧର୍ମ ପଦାର୍ଥଟିକ ପ୍ରାଣମଧ୍ୟରେ ଆସିଗଲେ ସେ କିଛି କହୁ ନ କହୁ, ଲୋକେ ତାହା ବୁଝି ନେବେ । ଆତ୍ମେମାନେ ଚାହିଁଥାନ୍ତି କେତେ ଯାଉଁ ଶବୋଲା ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ଦେଖୁଅଛୁ — କେତେ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସବାହୁ ଏବଂ ନାନାପ୍ରକାର ବୁଦ୍ଧିସାଧନାବଲମ୍ବୀ ଦେଖୁଅଛୁ, କିନ୍ତୁ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ନିକଟରେ କେତେ ଲୋକ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥାଆନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଉକ୍ତ ପ୍ରକାର ଶତଶତ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ଆଡ଼କୁ କେହି ସୁଦ୍ଧା ଦୃଷ୍ଟି ପକାନ୍ତି ନାହିଁ । ପଦ କେହି ଅବା ଥରେ ପାଇଥାଏ, ପରସ୍ପରରେ ତାହାର ଭାବଭଙ୍ଗୀ ଦେଖି ସେ ତାହାକୁ ବୁଝି ନିଏ ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟ ଥର କେହି ତାହା ନିକଟକୁ

ଯାଏ ନାହିଁ । ଧର୍ମକୁ କେହି ଘୋଡ଼ାଇ ରଖି ପାରବ ନାହିଁ ଏବଂ
ବାହାରର ଅଚରଣରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରି ପାରେ ନାହିଁ । ଧର୍ମ
ନିଜ ମନକୁ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ ଏବଂ ସେହି ଅକର୍ଷଣରେ ଲୋକେ
ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଆସନ୍ତି । ଅମ୍ଭେମାନେ ଦେଖୁଅଛୁଁ, ପ୍ରତ୍ୟହ
ଅନେକ ଲୋକ ଈଶ୍ଵରୋପାସନାରେ ନିଯୁକ୍ତ — ଈଶ୍ଵରଙ୍କର ନାମ-
କୀର୍ତ୍ତନ ସୁଦ୍ଧା ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ହେଉଅଛି, ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ କେତେ
ଲୋକ ଚାଲି ପାଉଅଛନ୍ତି, ଥରେ ଫେରି ଚାହିଁ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ
ଚାହିଁଲେ ସୁଦ୍ଧା କିଛି ସମୟ ଉତ୍ତରୁ ବରଜ ହୋଇ ଚାଲିଯାଆନ୍ତି ।
କିନ୍ତୁ ଈଶ୍ଵରଙ୍କ କୃପାରୁ ଦିନେ ଦେଖିଲି, ପ୍ରାଣରେ ପବନଭାବ
ଜମା ହୋଇଗଲା, ମଧ୍ୟମୟ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଗୁପ୍ତଭାବ ପ୍ରାଣକୁ ସ୍ପର୍ଶ କଲା ଏବଂ
ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ୟତମ ଉପେକ୍ଷା କରି ଯାଉଥିଲା, ସେ ଆଉ ଯାଇ
ପାରଲା ନାହିଁ । କେଉଁଠାରୁ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଲୋକ ଜମା ହୋଇଗଲେ ।
ଆଜି କେହି ଯାଉ ନାହାନ୍ତି କାହିଁକି ? ସେମାନେ ଯେ ସେ ଦିନ
ଆସିଗଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ଡାକିଲା କିଏ ? ପ୍ରତ୍ୟହ ଈଶ୍ଵରଙ୍କର
ନାନାଭାବରେ ଉପାସନା ଓ ନାମକୀର୍ତ୍ତନ ହେଉଥିଲା, ମାତ୍ର ଆଜି
କାହିଁକି ନ ଡାକିଲେହେଁ ସେମାନେ ଉପସ୍ଥିତ ? ଆଜି ଅନ୍ୟ
କ୍ଷତିପ୍ରାକାର କରି ସୁଦ୍ଧା କାହିଁକି ସେ ସ୍ଥାନ ଛାଡ଼ି ଯାଉ
ନାହାନ୍ତି ? ଆଜି ଯେଉଁ ବସ୍ତୁର ଆବର୍ତ୍ତବ ହୋଇଅଛି ସେହି
ବସ୍ତୁକୁ ମନୁଷ୍ୟପ୍ରାଣର କାମ୍ୟ । ଧର୍ମ ଫୁଲ ଫୁଟିଅଛି, ମଧୁକର
ଉପସ୍ଥିତ ହେବ; ତଡ଼ିଦେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଯିବ ନାହିଁ । ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର
ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରାଣରେ ଧର୍ମର ପ୍ରକୃତଭାବର ଆବର୍ତ୍ତବ ହେଲେ

ଲୋକ ଜମିବେ, ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରାଣ ଯାହା ଅନ୍ୟେକ କରେ ତାହା ଦେଇ ପାରିଲେ ଲୋକ ଆସିଯିବେ; ଅନ୍ୟଥା ସୁନ୍ଦର ବକ୍ତୃତା କଲେ, କିମ୍ବା ସୁନ୍ଦର ସଜ୍ଜୀତ ଗାନ କଲେ ସୁଦ୍ଧା ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ଭୁଲାଇ ଦେବ ନାହିଁ । ପ୍ରାଣର ବସ୍ତୁ ପାଇଲେ ମନୁଷ୍ୟ ଆକୃଷ୍ଟ ହେବ, ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାରରେ ଦୁଇ ଚାରିଦିନ ବାହାରର ଗୋଲ-ମାଲରେ ମନୁଷ୍ୟ ଜମା ହେବେ, ମାତ୍ର ତାହା ସ୍ଥାୟୀ ହେବ ନାହିଁ । ଧର୍ମପ୍ରସୂରନାମକ ବସ୍ତୁ କିମ୍ବା କଥା ବକ୍ତୃତାରେ ନିର୍ଭର କରେ ନାହିଁ, ତାହା କେବଳ ଧର୍ମ-ଜୀବନ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିଥାଏ । ପ୍ରାଣରେ ଧର୍ମ ଆସିଗଲେ ଲୋକଙ୍କୁ ଡାକିବାର ଅପେକ୍ଷା ରହିବ ନାହିଁ, ଲୋକମାନେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ନେବେ । ଯେଉଁମାନେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଧର୍ମ ଦେବାକୁ ବଢ଼ିଅଛନ୍ତି, ଯାହା ସକାଶେ ଲୋକଙ୍କୁ ଡାକି ଡାକି ପରିଗ୍ରାନ୍ତ ହେଉଅଛନ୍ତି, ତାହା ଯେପରି ଜୀବନର ବ୍ୟାପାର ଏବଂ ବାସ୍ତବିକ ସମ୍ବୋଧନର ବସ୍ତୁ ହୋଇ ପାରେ, ତହିଁ ସକାଶେ ପ୍ରାଣପଣରେ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଉଚିତ । ତାହା ହୋଇ ପାରିଲେ ଲୋକେ ଆଉ ଉପେକ୍ଷା କରିବେ କି ? ଯେଉଁମାନେ ଲୋକଙ୍କୁ ଡାକି ଧର୍ମ କଥା କହିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ ହେଉଅଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ଜୀବନର ଆକର୍ଷଣରେ ଲୋକେ ତେତେ ଆକୃଷ୍ଟ ହେଉ ନାହାନ୍ତି; ଏବଂ ଆକୃଷ୍ଟ ହେବାର ସୁଯୋଗ ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହେଉଅଛୁ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଧର୍ମପ୍ରସୂରର ଆଗ୍ରହ ଦୃଷ୍ଟ ହେଉଅଛି, ମନୁଷ୍ୟକୁ ଅନେକ ପ୍ରକାରରେ ବୁଝାଇବାର ଚେଷ୍ଟା ମଧ୍ୟ ହେଉ-

ଅଛି । କିନ୍ତୁ ଲୋକେ ଯେପରି ଧର୍ମରେ ପ୍ରକୃତଭାବରେ ଆକୃଷ୍ଟ ହେବେ, ସେ ଭଲ ପ୍ରାଣଗତ ଚେଷ୍ଟା କାହିଁ ? ଯେବେ ମଙ୍ଗଳ-ମନ୍ଦଳର ଶୁଭ ଇଚ୍ଛାକୁ ଆନ୍ୱେଷାନ୍ୱେଷିତ ପ୍ରକୃତଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ, ସର୍ବପ୍ରୟତ୍ନରେ ଯେବେ ଆନ୍ୱେଷାନ୍ୱେଷିତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଧର୍ମ-ପ୍ରଭାବରେ ଚଳିବାକୁ ଅର୍ଥାତ୍ ଦୃଢ଼ ଅନୁ ଏବଂ ନିଜର ପ୍ରଭାବକୁ ଦୂରକୁ ରଖି ଯେବେ ସେହି ସର୍ବଶକ୍ତିମାନଙ୍କ ଶକ୍ତିକୁ ଆନ୍ୱେଷାନ୍ୱେଷିତ ଜୀବନର ସର୍ବାଂଶରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ବାଟ ଛଡ଼ିଦିଅନ୍ତୁ, ତେବେ ଆଜି ନିଜ ପାଇଁ ଏବଂ ଅପର ସମସ୍ତଙ୍କ ସକାଶେ ଚିନ୍ତିତ ହେଉଁ ନ ଥାଆନ୍ତୁ; ସମସ୍ତେ ନବଜୀବନ ଲଭି କରି ଧର୍ମକୁ ପ୍ରକୃତଭାବରେ ପାଇଁ କୃତାର୍ଥ ହୋଇଥାଆନ୍ତୁ । ଈଶ୍ଵରଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ଜୀବନର ଗୁଳକ ହେଲେ ଧର୍ମର ପ୍ରଭାବ ଜୀବନର ନେତା ହେବ । ଏହି ଚେଷ୍ଟାରେ ପ୍ରକୃତ ହେଲେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜୀବନର ଅବସ୍ଥା ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେବ ସିନା !

୬ । ଜୀବନ ରକ୍ଷକ

ବାୟୁ ଅଲୋକ-ବର୍ତ୍ତକାର ପ୍ରାଣ । ବାୟୁଶୂନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ବଢ଼ି
ନେଇଗଲେ ଦେଖୁ ଦେଖୁ ତାହା ନିର୍ବାସିତ ହୋଇଯିବ ।

ଯୁଗ ନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ କୌଣସି ପ୍ରକାରରେ ବଢ଼ି ଉଠି ପାରିବ
ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ବାୟୁ ତାହାର ଜୀବନର କାରଣ, ସେହି
ବାୟୁ ପ୍ରବଳ ହେଲେ ଅଲୋକ-ବର୍ତ୍ତକକୁ ଚଞ୍ଚଳ କରିଥାଏ
ଏବଂ ତାହାର ପ୍ରାଣ ବିନାଶର ମଧ୍ୟ କାରଣ ହୁଏ । ଯେବେ ବଢ଼ିକୁ
ନିରପଦ କରିବାକୁ ତୁମ୍ଭେ ଇଚ୍ଛା କର, ଯେବେ ସ୍ୱର୍ଗ ଉଦ୍ଧୃତ
ଅଲୋକରେ ତୁମ୍ଭେ ଅବସ୍ଥାନ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିଥାଅ, ତାହା
ହେଲେ ଅନ୍ୟତ୍ରପାୟ କରିବାକୁ ହେବ । ବଢ଼ିକୁ ଅନ୍ୟ ଆବରଣ ଦେଇ
ପ୍ରବଳ ପବନର ଆଘାତରୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେବ । ମାନବାୟୁ
ସମ୍ବଳରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖୁଥାଉଁ, ସଂସାର ତାହାର ଧର୍ମଜୀବନ ଲଭର
ବିଶେଷ ସହାୟ । ମନୁଷ୍ୟ ସଂସାରରେ ରହି ଧର୍ମଜୀବନ ପାଇବ,
ଧର୍ମ ଲଭ କରି କୃତାର୍ଥ ହେବ, ଏହି ସକାଶେ ପରମେଶ୍ୱର
ତାହାକୁ ସଂସାରକୁ ପ୍ରେରଣ କରିଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ମନୁଷ୍ୟ ଯେତେ-
ବେଳେ ଅତିରିକ୍ତ ମାତ୍ରାରେ ସଂସାରସେବାରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୁଏ,
ନିଜ ଦୋଷରୁ ଯେତେବେଳେ ସଂସାରର ଆଘାତକୁ ପ୍ରବଳ
କରିପକାଏ, ସେତେବେଳେ ସେହି ସଂସାର ମଧ୍ୟ ତାହାର
ଧର୍ମଜୀବନ ବିନାଶର କାରଣ ହୋଇଥାଏ । ଯେଉଁ ବିନ୍ଦୁ ପରିମିତ
ବିଷ ମନୁଷ୍ୟର ଜୀବନରକ୍ଷାର ଉପାୟ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ:

ତାହାର ମାନ୍ୟତାକୁ ଶରୀର ଧ୍ୟାନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ । ପରମେଶ୍ଵର ମନୁଷ୍ୟକୁ ଯେତେବେଳେ ସଂସାରକୁ ପ୍ରେରଣ କରିଅଛନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ତାହାକୁ ସଂସାରରେ ରହିବାକୁ ହେବ ଏବଂ ସଂସାରସେବାରେ ମଧ୍ୟ ନିୟନ୍ତ୍ର ରହିବାକୁ ହେବ; ମାତ୍ର ଅଧିକ ମାନ୍ୟତାରେ ନୁହେଁ । ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି ସଂସାର ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ନିଜର କୁଶଳ ସାଧନେବେ, ନିଜେ ସଂସାରର ଅଧୀନ ନ ହୋଇ ସଂସାରକୁ କୃତ୍ୟତ୍ଵରେ ନିୟନ୍ତ୍ର କରି ନିଜର ଉଲ୍ଲେଖ ସାଧନ କରିନେବେ । ସଂସାର କେତେବେଳେ ସୁଦ୍ଧା କାହାର ଅମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ ରଚିତ ହୋଇ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭେ ତାହାକୁ ଅତିରିକ୍ତ ପରିମାଣରେ ସେବନ କରିବାକୁ ଯାଇ ନିଜ ଦୋଷରୁ ତାହାର ମୁକ୍ତିକୁ ପ୍ରବଳ କରି ପକାଇଲେ କିଏ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିବ ? ସେତେବେଳେ ସଂସାର ନିଶ୍ଚୟତଃ ତମର ଧର୍ମଲବ୍ଧିକୁ ଗ୍ରାସ କରି ପକାଇବ ଓ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବିନାଶପଥକୁ ଯେନିଯିବ । ଯେବେ ତୁମ୍ଭେ ସଂସାରରେ ନିର୍ଭୀକ ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରଥାଅ, ଯେବେ ନିଜର ପ୍ରାଣକୁ ସଂସାରର ପ୍ରବଳ ଆଗାତରୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ବାସନା ରଖିଥାଅ, ତେବେ ପୂର୍ବବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଲେକ-ବର୍ତ୍ତିକା ଭଳି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଆବରଣଯୁକ୍ତ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ପ୍ରଥମରେ ତୁମ୍ଭଙ୍କ ଈଶ୍ଵର-ପ୍ରୀତିର ଆବରଣ ପରିଧାନ କରିବାକୁ ହେବ, ଈଶ୍ଵର ପ୍ରେମର ସ୍ଫୁଟିତ ବର୍ମ ତୁମ୍ଭ ଅଙ୍ଗର ଅଛାଦନ ସ୍ଫୁରୁପ ହେବ । ମନୁଷ୍ୟର ଅନ୍ତକାର ପଥରେ ଚାଲିବାକୁ ହେଲେ ପ୍ରହରା ସଙ୍ଗରେ ଯାଏ, ତୁମ୍ଭେ କଅଣ ପ୍ରହରାଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ସଂସାରରେ ବିଚରଣ କରୁଥାବ ? ପୁଣ୍ୟକୁ

ସର୍ବାଗ୍ରହେ ପ୍ରାଣର ପ୍ରହରାରୁପେ ନିଯୁକ୍ତ କରି, ତାହାହେଲେ
ସଂସାରର ସଞ୍ଜା ପବନ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରାଣରୁପ ଆଲୋକ-ବର୍ତ୍ତିକାକୁ
ଲଭାଇ ପାରବ ନାହିଁ ।

୨ । ଦୃଷ୍ଟିର ଆବରଣ

ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣ ସମସ୍ତେ ଦେଖିଅଛନ୍ତି । ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣ କାହିଁକି
ହୁଏ ? ଜ୍ୟୋତିର୍ବିନ୍ଦୁ କହୁଅଛନ୍ତି ପୃଥିବୀ, ଚନ୍ଦ୍ର, ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ
ଯେତେବେଳେ ସମସ୍ତଙ୍କରେ ଅବସ୍ଥାନ କରନ୍ତି ଏବଂ ଏକ
ସମତଳରେ ଛିନିଙ୍କର ଅବସ୍ଥିତି ହୁଏ, ସେତେବେଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣ
ହୋଇଥାଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ଯେତେବେଳେ ଚନ୍ଦ୍ର ପୃଥିବୀ ଏବଂ ସୂର୍ଯ୍ୟର
ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ଅବସ୍ଥାନ କରି ପୃଥିବୀର ଜନସମୁହାର ଦୃଷ୍ଟିକୁ
ଅବରୁଦ୍ଧ କରେ—ସୂର୍ଯ୍ୟର କିରଣଜାଲ ସରଳଭାବରେ ପୃଥିବୀକୁ
ଆସି ପାରେ ନାହିଁ, ସେତେବେଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୁଏ ଏବଂ
ଏଥିରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣ ଘଟିଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଚନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ବହୁ-
ପରିମାଣରେ ଯୁକ୍ତ । ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା
ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ଆବରଣ କରିଥାଏ । ଏଠାରେ ଯେପରି ଦେଖୁଅଛୁ,
ଚନ୍ଦ୍ର ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ଘୋଡ଼ାଇ ରଖି ପାରେ,
ସେହିଭଳି ଦେଖୁଁ ଗୋଟିଏ ଅଜ୍ୟନ୍ତ ଯୁକ୍ତ ବସ୍ତୁ ଚକ୍ଷୁ ସମକ୍ଷରେ
ରଖିଲେ ପ୍ରକାଶ ଅଞ୍ଜଳିକା ମଧ୍ୟ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଯାଏ । ସୁତରାଂ
ଚକ୍ଷୁ ନିକଟରେ ଯୁକ୍ତ ଅଥବା ବୃହତ୍ ଯେ କୌଣସି ଆବରଣ

ଥାଉ ପଛକେ, ତହିଁରେ ଦୃଷ୍ଟି କ୍ରିୟାର ବ୍ୟାଘାତ ହୁଏ — ଅତି
 ଶୁଦ୍ଧ ବସ୍ତୁ ସୁଦ୍ଧା ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟବଧାନ ରହି ଦୃଷ୍ଟି କ୍ରିୟାର ବ୍ୟାଘାତ
 ଘଟାଇ ଥାଏ । ଏଠାରେ ଯେପରି ଦେଖୁଅଛୁ, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ
 ରାଜ୍ୟରେ କି ସେହି ନିୟମ ଦେଖୁ ଥାଉ ? ଯେ ନିତ୍ୟ ପ୍ରକାଶବାନ୍
 — ଯାହାଙ୍କ ପ୍ରକାଶର ତୁଳନାରେ ଅନ୍ୟ କିଛିର ପ୍ରକାଶ ଗଣନାୟ
 ନୁହେଁ. ଯେ ପ୍ରକୃତ ସାର ବସ୍ତୁ, ଯାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ କାହାର
 ସାଦୃଶ୍ୟ ନାହିଁ, — ଯାହାଙ୍କ ଅବଲମ୍ବନରେ ସମସ୍ତେ ଅବସ୍ଥିତ,
 ସେହି ସାର ଏବଂ ନିତ୍ୟପ୍ରକାଶବାନ୍ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ମନୁଷ୍ୟ କାହିଁକି
 ଦେଖି ନ ପାରେ ? ତାହାଙ୍କ ପ୍ରକାଶରେ କି ବିରାମ ରହିଅଛି ?
 ତେବେ କାହିଁକି ମନୁଷ୍ୟ ତାହାଙ୍କ ଅବିଭବ ପ୍ରାଣରେ ଉପ-
 ଲବ୍ଧ କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ? ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି, ଦେଖିବ, କେଉଁ-
 ଠାରେ ଗୋଟିଏ ଶୁଦ୍ଧ ଅସକ୍ତି ତୁମ୍ଭର ଦୃଷ୍ଟିର ବାଧା ଜନ୍ମାଉ-
 ଅଛି ସିନା ? ଅଥବା ଯେଉଁ ସ୍ୱେଦ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ମଧ୍ୟ ଦେଇ
 ପ୍ରବାହିତ ହେଲେ ତୁମ୍ଭ ପକ୍ଷରେ ଈଶ୍ୱରଦର୍ଶନର ସହାୟ ହୁଅନ୍ତା,
 ତମ୍ଭେ ତାହାର ବ୍ୟତିକ୍ରମ କରି ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଦେଖିବାକୁ ଆଗ୍ରହ
 ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛୁ. ସୁତରାଂ ସେ ଦର୍ଶନ ତମ୍ଭ ପକ୍ଷରେ ସ୍ୱଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ।
 ଏହିଭଳି ସଂସାରସକ୍ତିର ବାଡ଼ି, ପାପ-ପ୍ରକୃତିର ବାଡ଼ି, କିମ୍ବା ସମ୍ୟକ୍
 ପ୍ରକାରରେ ଈଶ୍ୱରେଚ୍ଛାର ଅନଧୀନତାର ବାଡ଼ି ତୁମ୍ଭଙ୍କ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ
 ଶୁଭଦର୍ଶନଠାରୁ ବହୁଦୂରରେ ରଖିଅଛି । ଏହିଭଳି ଶତ
 ଆବରଣ ମଧ୍ୟରେ ରହି ଯେବେ କହିବ “କେଉଁଠାରେ ଈଶ୍ୱର ?
 ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖୁ ନାହିଁ ତ ।” ତହିଁରେ କଅଣ ଏହା ପ୍ରମାଣିତ
 ହେବ ଯେ, ଈଶ୍ୱର ପ୍ରକାଶବାନ୍ ନୁହନ୍ତି ? ନାଁ । ଏଥିରେ

ଏହାହିଁ ପ୍ରମାଣିତ ହେବ, ତୁମ୍ଭର ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତିର ହୁଟି ଘଟିଅଛି ।
 ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ଆବରଣ ତୁମ୍ଭେ ସ୍ବ ଇଚ୍ଛାରେ ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛ,
 ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କରି ସେଗୁଡ଼ିକ ଅପସ୍ତତ ହେବା ସକାଶେ
 ଚେଷ୍ଟା କର, ଦେଖିବ, ସେହି ଶୁଭଦର୍ଶନର ଆଉ ବ୍ୟାଘାତ
 ରହିବ ନାହିଁ ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁମ୍ଭେ ଯେଉଁ ସନ୍ଦେହ କରୁଅଛ
 ତାହା ଆଉ ରହିବ ନାହିଁ । ଏଥି ସକାଶେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ସେହି
 ଚେଷ୍ଟା କରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ଯହିଁରେ କୌଣସି ଆବରଣ ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ
 ରହି ଦୃଷ୍ଟି-ବ୍ୟାଘାତ ଜନ୍ମାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଯାହାକୁ ଆନ୍ଦେମାନେ
 ସାମାନ୍ୟ ଜ୍ଞାନ କରୁଅଛୁ ତାହାହିଁ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଦର୍ଶନର
 ସର୍ବପ୍ରଧାନ ବ୍ୟାଘାତ ଘଟାଇଅଛି । କୌଣସି ପାପକୁ ଛୁଦ୍ର ବୋଲି
 ନ ଭାବି, ଆସକ୍ତିର ବନ୍ଦନ ଛାଡ଼ି କରିବାକୁ କିମ୍ବା ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଦାସତ୍ବ
 ବିମୋଚନ କରିବାକୁ ସଙ୍କୁଚିତ ନ ହେଲେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିର
 ଆବରଣ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେବ; ଯେବେ କିଛିତ ପରିମାଣରେ ସୁଦ୍ଧା
 ସେହି ଭାବ ମନରେ ରହିଯାଏ, ତେବେ ଦର୍ଶନର ଆଶା କରିବ ।
 ପ୍ରସ୍ତମାତ୍ର । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବାଇବଲ୍‌ରେ ମାଥୁର୍ ଲିଖିତ ସୁସମାର୍ତ୍ତରେ
 ସ୍ପଷ୍ଟ ଲିଖିତ ଅଛି “ନିର୍ମଳାନ୍ତଃକରଣ ଲୋକେ ଧନ୍ୟ, ଯେହେତୁ
 ସେମାନେହିଁ ପରମେଶ୍ବରଙ୍କ ଦର୍ଶନ ପାଇବେ ।” (ମାଥୁର୍ ୫୮) ।

୮ । ଶ୍ରବଣର ପ୍ରତିବନ୍ଧକ

ଅନେକ ସମୟରେ ଦୃଷ୍ଟ ଦୃଢ଼ ସାମାନ୍ୟ କୋଳାହଳ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥାନ କରି ସେଥିରେ ଏଭଳି ଆକୃଷ୍ଟ ହେବାକୁ ଦୃଢ଼ ଯେ, ଅନେକ ପ୍ରବଳତମ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ସେତେବେଳେ କର୍ଣ୍ଣଗୋଚର ହୁଏ ନାହିଁ । ଅମ୍ବୁମାନେ କଟକସହରର ନିରୁଦ୍ବୀତମ ଅଂଶରେ ଥାଇ ସୁଦ୍ଧା ଗୀର୍ଜାର ଘଣ୍ଟା ଶୁଣି ପାରୁ ନାହିଁ, ମାତ୍ର ସେହି ଘଣ୍ଟାର ଶବ୍ଦ କଟକଠାରୁ ଦୂର ଗ୍ରାମଗୁଡ଼ିକରେ ଶୁଣି ହୋଇଥାଏ । ମନୁଷ୍ୟର ମନ ତୃପ୍ତିକର ଗୋଳମାଳରେ ଏଡ଼େ ବ୍ୟସ୍ତ ହୁଏ ଯେ, ପ୍ରବଳ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ସେତେବେଳେ ତାହାର ମନୋପୋଗ ଆକର୍ଷଣରେ ସମର୍ଥ ହୁଏ ନାହିଁ । ବାହାରର ରାଜ୍ୟରେ ଯେପରି ଦେଖୁଅଛୁଁ, ଅନେକ ସମୟରେ ସାମାନ୍ୟ କୋଳାହଳ ଗୁରୁତର ଶବ୍ଦ ଶ୍ରବଣର ବ୍ୟାଘାତ ଜନ୍ମାଉଅଛି, ସେତେବେଳେ କଅଣ ଅନ୍ତର ରାଜ୍ୟରେ ଏରୂପ ହେଉ ନାହିଁ ? ସାଧୁମାନେ ଅଥବା ଧର୍ମୋପଦେଷ୍ଟାମାନେ ବାରମ୍ବାର କହୁଛନ୍ତି, ମନୁଷ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ବିବେକ ନିୟତ ମନୁଷ୍ୟକୁ ପାପପଥରେ — ଅକୁଶଳ ପଥରେ ଯିବାକୁ ନିଷେଧ କରୁଅଛି । କିନ୍ତୁ ଲୋକ ତାହା ସବୁବେଳେ ଶୁଣିବାକୁ ଯମ ହୋଇଥାଏ ଟିକି ? ମନୁଷ୍ୟ ଯେବେ ତାହା ଶୁଣି ପାରନ୍ତା, ତେବେ ଏତେ ବହୁଳ ପରିମାଣରେ କୁପ୍ରିତ ଓ ଜୟନ୍ତୀ ଚରନ୍ତ କଅଣ ଜଗତରେ ସମ୍ଭବ ହୁଅନ୍ତା ? ତେବେ କଅଣ ଏହି କଥା ସତ୍ୟ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେବ ଯେ, ବିବେକର କାଣି ଲୋକଙ୍କ

ନିକଟରେ ସମାଗତ ହୁଏ ନାହିଁ ? ସ୍ଵଭାବତଃ ସଦ୍‌ସଦ୍‌ଜ୍ଞାନ ମନୁଷ୍ୟ-
 ପ୍ରାଣରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ ନାହିଁ ? ଏ କଥା ସତ୍ୟ ବୋଲି ଗ୍ରାହ୍ୟହୋଇ
 ନ ପରେ । ଏତିକି ସତ୍ୟ ଯେ ମନୁଷ୍ୟ ସ୍ଵସାର-କୋଲାହଳରେ
 ଏତେଦୂର ବ୍ୟସ୍ତ — ପାପର ମୋହନ ଧ୍ଵନିରେ ତାହାର ପ୍ରାଣ ଏଭଳି
 ମୁଗ୍ଧ ଯେ, ବିବେକର କଥାଗୁଡ଼ିକ ଶୁଣିବା ସକାଶେ ତାହାର
 ଅବକାଶ ହୁଏ ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ ଯେଉଁ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପାପାତରଣରେ
 ପ୍ରବୃତ୍ତି ହେବାକୁ ଯାଉଛି, ବିବେକର ପ୍ରବଳ ଧ୍ଵନି ସେହି
 ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମାନବର କର୍ଣ୍ଣରେ ଆଘାତ କରୁଅଛି । କିନ୍ତୁ ମନୁଷ୍ୟ
 ସ୍ଵସାରର ମୋହମୟ ମନ୍ଦିରେ ଏତେଦୂର ମୁଗ୍ଧ, ପାପର ମଧୁର
 ସ୍ଵରରେ ସେ ଏତେ ପରିମାଣରେ ବିହ୍ୱଳ ଯେ, ସେହି ବିବେକ
 କଥାରେ ମନୋଯୋଗ ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ତାହାର ଅବସର ନ
 ଥାଏ । ଈଶ୍ଵର ମନୁଷ୍ୟକୁ ନିଃସହାୟ କିମ୍ବା ନିତାନ୍ତ ନିରୁପାୟ
 ଅବସ୍ଥାରେ ସ୍ଵସାରକୁ ପ୍ରେରଣ କରି ନାହାନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟ ସହିତ
 ନିତ୍ୟସହଚରରୂପରେ ବିବେକନାମକ ପ୍ରହରା ରହୁଅଛି । ସେ
 ତାହାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିବାକୁ ଏକ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ସକାଶେ ବିରତ ହେଉ
 ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ମନୁଷ୍ୟ ମନ୍ଦ ଅଭ୍ୟାସବଶରୁ ନିଜର କର୍ଣ୍ଣକୁ ଏପରି
 ଅକର୍ମଣ୍ୟ କରି ପକାଏ ଯେ, ସେହି ସ୍ଵମଧୁର ବାଣୀ ତାହାର କାନକୁ
 ସବୁବେଳେ ଶୁଭେ ନାହିଁ । ସାମାନ୍ୟ କୋଲାହଳରେ ବ୍ୟସ୍ତ ରହି
 କେହି ଶ୍ରୀଜୀର ପ୍ରବଳଘଣ୍ଟାନିନାଦ ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ ବୋଲି
 ଘଣ୍ଟାର ଶବ୍ଦ ନୋହୁଲା ବୋଲି କହିବା ଯେପରି ଅସଂଜ୍ଞତ, ସେହି-
 ପରି ମୋହକୋଲାହଳରେ ମଜ୍ଜି ଅଥବା ପାପପ୍ରବୃତ୍ତିର ବଶୀଭୂତ

ହୋଇ ଯେବେ କେହି ବିବେକର ଆଦେଶ ନ ଶୁଣେ, ତାହାର ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦ୍ଵାରା ବିବେକର ଆଦେଶ କିଛି ନୁହେଁ ଅଥବା ମନୁଷ୍ୟର ତାହା ଶୁଣିବାର ଅଧିକାର ନାହିଁ, ଏ କଥା ସତ୍ୟ ବୋଲି ମନେ କରିବା ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭବ ଅସଙ୍ଗତ । ଯେଉଁମାନେ ଧର୍ମ ପଥରେ ଚାଲିବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ, ଏଭଳି ସାଧୁମାନେ ଯେତେବେଳେ ଏହି ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେଉଅଛନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ଯେଉଁମାନେ ସେହି ରାଜ୍ୟର ପଥରେ ଚାଲି ନାହାନ୍ତି ଏଭଳି ବ୍ୟବହାର କଥା ଶୁଣି କ'ଣ ହେବ ? ଅନ୍ୟମାନେ ସର୍ବଦା ପ୍ରାଣକୁ ଜାଗ୍ରତ ରଖିଲେ, ଅଥବା ପାପପ୍ରବୃତ୍ତି ପରିତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲେ ସେହି ବିବେକର ବାଣୀ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆସୁଥିବ, ନହୁଏ ସବୁବେଳେ ଶ୍ରବଣ ପ୍ରତିବଳକଦ୍ଵାରା ରୁଦ୍ଧ ହେଉଥିବାରେ ଅନ୍ୟମାନେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଅଛୁଁ ସିନା !

୯ । ଅମୃତରାସା

ତୁମ୍ଭେ ଧର୍ମସମାଜରେ ବିଚରଣ କରୁଅଛ, ନାନାପ୍ରକାର ସକ୍ଳାନ୍ଧରେ ତୁମ୍ଭର ହସ୍ତ ଲିପ୍ତ ରହିଅଛି, ତୁମ୍ଭର ଉତ୍ସାହ ଓ ଅନୁରାଗ ଦେଖି ଲୋକେ କେତେ ପ୍ରଶଂସା କରୁଅଛନ୍ତି । ତୁମ୍ଭର ବାହାରର ଡାକ୍ଷିଣ୍ୟ ଦେଖିଲେହିଁ ନିଶ୍ଚୟ ତୁମ୍ଭକୁ ଧାର୍ମିକ ବୋଲି ମନେ ହେବ । କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭେ କଅଣ ଲୋକଙ୍କ ପ୍ରଶଂସା ଏବଂ ଉତ୍ସାହର ବାକ୍ୟସମୂହ ଶୁଣି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଉଅଛ ? ତୁମ୍ଭ ପ୍ରାଣ ପ୍ରକୃତରେ ଧର୍ମଗତ ହୋଇଅଛି କି ନାହିଁ ଏବଂ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରାଣରେ ଧର୍ମର ପ୍ରବଳ ଆଧିପତ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଅଛି କି ନାହିଁ, ଏହା ଭୁଲିବା ଉଚିତ । ଏହି ହେତୁରୁ ସତର୍କ ହୋଇ ଅବହତ ଚିତ୍ତରେ ଅମୃତରାସାରେ ଚାବୁଡ଼ି ହେବାହିଁ ଏକାନ୍ତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ତୁମ୍ଭର ଅମୃତରାସା ସକାଶେ କେତୋଟି ବିଷୟ ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା, ଚିନ୍ତା କରି ଦେଖ; ଯେବେ ଏଗୁଡ଼ିକର ସଦୁତ୍ତର ନ ପାଆ, ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୁଅ ନାଁ ।

ପ୍ରଥମତଃ—ଯେତେବେଳେ ରଜନୀର ଅବସାନ ସମୟରେ ତୁମ୍ଭ ନିଦ୍ରାର ଅବସାନ ହୁଏ, ସେତେବେଳେ ତୁମ୍ଭ ସମକ୍ଷରେ ବାହାରର କୌଣସି କୋଲାହଳ ନ ଥାଏ—ଝସାରର କୌଣସି ଜଞ୍ଜାଳ ତୁମ୍ଭକୁ ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ କରୁ ନ ଥାଏ—ପରଜାୟୁ କୌଣସି ପ୍ରଭାବ ଯେଉଁ ସମୟରେ ତୁମ୍ଭ ମନ ଉପରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁ ନ ଥାଏ—ଜାଗରିତ ହେବାର ସେହି ପ୍ରଥମ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ତୁମ୍ଭ ମନରେ

ସର୍ବାଗ୍ରେ କେଉଁ ବିଷୟକୁ ଚିନ୍ତା ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ ? ସେତେବେଳେ ପ୍ରବଳ ସାଧୁ-ସଂକଳ୍ପରେ, ସତ୍ପ୍ରତିଜ୍ଞରେ ତୁମ୍ଭ ମନ ସକ୍ଷାତ୍ ସକାଶେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥାଏଟି କି ? ସେତେବେଳେ ତୁମ୍ଭ ମନରେ ସ୍ୱାର୍ଥପରତାର ନିମ୍ନଭୂମି ଅତିକ୍ରମ କରି ପରାର୍ଥରେ ଆତ୍ମ-ତ୍ୟାଗ ସକାଶେ ଦୃଢ଼ସଂକଳ୍ପ ହେଉଥାଏ ଏବଂ ତହିଁରେ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରାଣ ଆନନ୍ଦରେ ଓ ଆଶାରେ ଧୁଣ୍ଟି ହେଉଥାଏ ? କିମ୍ବା ସଂସାରର ନୀତି ବାସନା କାମ୍ୟବସ୍ତୁରୂପେ ନିଜ ମନରେ ପ୍ରତିଭ୍ରାତ ହୁଏ ? ସେତେବେଳେ ସଂସାରର ଧନ, ମାନ ପ୍ରଭୃତି ଲଭର ସମ୍ଭାବନା ଭଲ ଅଧିକତର ଉତ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ ? କିମ୍ବା ପୁଣ୍ୟ ଓ ପବିତ୍ରତାଜନିତ ଆନନ୍ଦ ପାଇବା ସମ୍ଭାବନାରେ ଅଧିକତର ଆନନ୍ଦ ହୋଇଥାଏ ? ଏହି ସମସ୍ତ ପ୍ରଶ୍ନର ଯେବେ ସଦୃଶର ପାଇଥାଅ, ତେବେ ଜାଣିବ, ତୁମ୍ଭେ ସାଧୁସ୍ତବ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଅଛ ଏବଂ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରାଣ ସାଧୁତାଦ୍ୱାରା ଅଧିକୃତ ହୋଇଅଛି । ଏ ସବୁ ପ୍ରଶ୍ନର ସଦୃଶର ନ ପାଇଲେ ନିଜକୁ ନିରାପଦ ଜ୍ଞାନ କରିବା ସଙ୍ଗତ ନୁହେଁ ।

ଦ୍ୱିତୀୟତଃ—ଯେତେବେଳେ ତମେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟରେ ଅବସ୍ଥାନ କର, ସେଠାରେ ଲୋକତତ୍ତ୍ୱ ତୁମ୍ଭର କାର୍ଯ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରେ ନାହିଁ ଏବଂ ତୁମ୍ଭ କାର୍ଯ୍ୟର ଗୁଣାଗୁଣ ବିଚାର କରିବା ସକାଶେ ସେଠାରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଉପସ୍ଥିତ ନ ଥାଏ । ସେତେବେଳେ ଯେବେ ଘଟଣାପ୍ରଭାବରୁ କୌଣସି ମନ୍ଦଚିନ୍ତାରେ ତୁମ୍ଭ ମନ ଦୂଷିତ ହୁଏ, କୌଣସି ଅସଦ୍‌ଭାବୀୟ ମନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଯେବେ ଚିତ୍ତକୁ କଳୁଷିତ କରେ, ଅଥବା ଯେବେ କୌଣସି ମନ୍ଦ

ଅନୁଷ୍ଠାନପ୍ରତି ତୁମ୍ଭର ହସ୍ତ ଧାବତ ହୁଏ—ସେତେବେଳେ କି ନିଜର ଗର୍ହିତ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସକାଶେ ନିଜ ହୃଦୟ ସମୀପରେ ନିଜେ ଲୁଚିତ ହୁଅ ? ସେ ସମୟରେ ତୁମ୍ଭ ମନ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଶାସନ କରିଥାଏ ? କିମ୍ବା ଅପରର ଶାସନଠାରୁ ଦୂରରେ ରହିଅଛି ବୋଲି ମନଃସୋଭ ଦୂର କରିଥାଏ ? ଲୋକତତ୍ତ୍ୱ ନିକଟରେ ରହି ବାହାରରେ ସାଧୁ ବ୍ୟବହାର କରିବା କଠିନ କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ । ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ହୋଇ ସାଧୁ ରହିଲେ ନିଜକୁ ନିରାପଦ ଜ୍ଞାନ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । କାରଣ ମନୁଷ୍ୟ ସବଦା ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗରେ ରହିବ ନାହିଁ—ତାହାର ଚକ୍ଷୁ ମଧ୍ୟ ତୁମ୍ଭ ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଏହି ହେତୁରୁ ଭୁଲି ଦେଖ, ଦୁଷ୍ଟତା ସକାଶେ ନିଜର ମନ ନିଜକୁ ଶାସନ କରୁ ଅଛି କି ନାହିଁ ? ପାପକର୍ମ ସକାଶେ ନିଜ ଅନ୍ତରରେ ଲୁଚି ପାଉଅଛି କି ନା ? ଯେବେ ନିଜେ ଦେଖିବ ଯେ, ମନକାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ମରଣ କରି ନିଜ ନିକଟରେ ନିଜକୁ ଲୁଚିତ ଜ୍ଞାନ କରୁଅଛି, ତେବେ ବୁଝିବ ପାପକୁ କଦନ୍ୟ ବସ୍ତୁ ବୋଲି ତୁମ୍ଭର ଧାରଣା ହୋଇଅଛି, ଅନ୍ୟଥା ନିଜକୁ ନିରାପଦ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରିବ ନାହିଁ ।

ତୃତୀୟତଃ—ଭୁଲି ଦେଖିବ, ତୁମ୍ଭ ପ୍ରାଣ ଉପରେ ଏଭଳି ଗୋଟିଏ ପ୍ରବଳ ଶକ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଅଛି କି ନାହିଁ, ଯଦ୍ୱାରା ତୁମ୍ଭ ଇଚ୍ଛା ଅଥବା ରୁଚି ବିରୁଦ୍ଧରେ ଗୁଲିବାକୁ ହୋଇଥାଏ ? ଯେତେବେଳେ ତୁମ୍ଭେ କୌଣସି ମନ୍ଦ ଅଭିପ୍ରାୟରେ ମନ୍ଦ କାର୍ଯ୍ୟ

କରିବାର ସୁଯୋଗ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରୁଅଛ — ଯେତେବେଳେ ତୁମ୍ଭର ଚେଷ୍ଟା ସାଧୁତା ଆଡ଼କୁ ନ ଯାଇ ଅସାଧୁ ଆଚରଣରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହେବା ସକାଶେ ଲଲାୟିତ ହେଉଅଛି । ସେତେବେଳେ ତୁମ୍ଭେ କି ଏଭଳି ଗୋଟିଏ ଶକ୍ତିର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଅନୁଭବ କରଥାଅ ? ଯାହା ତୁମ୍ଭକୁ ଅସତ୍ପଥରୁ ସତ୍ପଥକୁ ଯିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରଥାଏ; ତୁମ୍ଭର ସାଧାରଣ ଚିନ୍ତାକୁ ବୁଝାଇ ଦେଇ, ତୁମ୍ଭର ଦୁଷ୍ଟ ଚେଷ୍ଟାର ପ୍ରବଳ ବାଧନାକୁ ନିବୃତ୍ତ କରି ତୁମ୍ଭକୁ ସାଧୁଅନୁଷ୍ଠାନରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ କରପାରେ । ଏଭଳି କୌଣସି ଶକ୍ତିର ପରିଚୟ ଜୀବନରେ ପାଇଅଛ କି ନାଁ, ବିଶେଷରୂପେ ଚିନ୍ତା କରି ଦେଖିବ । ଯେବେ ଏଭଳି କୌଣସି ପ୍ରବଳ ଶକ୍ତିର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଜୀବନରେ ଅନୁଭବ କରଥାଅ, ତେବେ ଜାଣିବ ତୁମ୍ଭର ଧର୍ମପଥରେ ଚାଲିବା ସହଜବୋଧ୍ୟ ଏବଂ ପୁଣ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ ତୁମ୍ଭ ପକ୍ଷରେ କଠିନ ନୁହେଁ । ଅନ୍ୟଥା ନିଜକୁ ନିରାପଦ ଜନ କରିବ ନାହିଁ ।

ଚତୁର୍ଥତଃ — ଯେତେବେଳେ ତୁମ୍ଭେ କୌଣସି ସଦ୍-ନୁଷ୍ଠାନରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଥାଅ — ଯେତେବେଳେ ଦେଶ ସକାଶେ କିମ୍ବା ଅପର ବ୍ୟକ୍ତି ସକାଶେ ତୁମ୍ଭର ଶକ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥାଏ, — ସେତେବେଳେ ସ୍ଥିରଭାବରେ ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହୋଇ ଭଲ ଦେଖିବ ସେହି ସଦ୍-ନୁଷ୍ଠାନର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ କିଏ ? ଲୋକ-ପ୍ରଶଂସାର ଆଶା କିମ୍ବା ସାଧୁକାର୍ଯ୍ୟର ଅନୁରାଗ, ଏହା ମଧ୍ୟରୁ କିଏ ତୁମ୍ଭକୁ ସଦ୍-ନୁଷ୍ଠାନରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଅଛି ? ଲୋକ-ପ୍ରଶଂସାର ଆଶା ଅତି ଶୁଦ୍ଧଭାବରେ ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରାଣରେ ଲୁକ୍କାୟିତ ରହୁଥାଏ, ଅତି

ଗୁଡ଼ିଆବରେ ଲେକକ ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭୃତି କରିଥାଏ । ଯେବେ ତୁମ୍ଭର ମନ କେବଳ ପ୍ରଶଂସାପ୍ରାପ୍ତି ଆଶାରେ ସତ୍କାର୍ଯ୍ୟରେ-ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଥାଏ, କିଷ୍କୟ ଜାଣିଥିବ ସଦନ୍ତୁଷ୍ଟାନ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରାଣର ଗୁଳକି ନୁହେଁ, ସାଧୁତା ତୁମ୍ଭର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ନୁହେଁ । ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ଚିରଦିନ ସଦନ୍ତୁଷ୍ଟାନରେ ତୁମ୍ଭର ହସ୍ତ ବ୍ୟାପ୍ତ ରହିଥିବାର ଆଶା ତହିଁରେ ନାହିଁ — ତୁମ୍ଭର ସ୍ବଭାବ ସାଧୁତାରେ ଗଠିତ ହୋଇ ନାହିଁ ।

ପଞ୍ଚମତଃ — ଦର୍ପଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଯେତେବେଳେ ତୁମ୍ଭ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥାଏ, — ଗୋଟିକର ଅନ୍ତଃସ୍ଥାନରେ ଧନ, ସମ୍ପାଦନ, ସୁଖ୍ୟାଦି ପାଇବ, ସଂସାରରେ ବିଶେଷ ଲଭବାନ୍ ହେବ, ଦଶଜଣ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ଗଙ୍ଗାୟ ବ୍ୟକ୍ତିରୂପେ ସାଧାରଣ ସ୍ବାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟରେ ଜୀବନ କଟାଇ ପାରିବ, — ଅନ୍ୟର ଅନ୍ତଃସ୍ଥାନରେ ସେଭଳି ଲଭର ଆଶା ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ମନର ଶାନ୍ତି ତହିଁରେ ପାଇବ; ଅମ୍ଭପ୍ରସାଦ ପାଇ ସୁଖୀ ହେବ । ଏଭଳି ଅବସ୍ଥାରେ କେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ-ଆଡ଼କୁ ତୁମ୍ଭର ମନ ଅଧିକ ଧାବିତ ହେଉଥାଏ ? ଦୁଇ ଘଣ୍ଟା ସଂସାର କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ରହିଲେ ଅର୍ଥଲଭ ଅଥବା ପ୍ରଚର ସୁଖ୍ୟାଦିଲଭ ହେବ, ସେହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ମନ ଅଧିକ ଧାବିତ ହୁଏ ? କିମ୍ବା ସେହି ଦୁଇ ଘଣ୍ଟା ସାଧୁକାର୍ଯ୍ୟର ଚିନ୍ତାରେ ଓ ସତ୍ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କଟାଇବାକୁ ମନ ଧାବିତ ହୁଏ ? କେଉଁ ଆଡ଼କୁ ମନର ଗତି ସ୍ବଭାବତଃ ଯାଇଥାଏ ? ତମ୍ଭେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ସଂସାର ସକାଶେ ଯାହା କରିଥାଅ, ତହିଁର କଥା କହୁ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ କୌଣସି ବାଧ୍ୟବାଧକତା ନାହିଁ, ସେତେବେଳେ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରାଣର ଗତି ସ୍ବଭାବତଃ କେଉଁ ଆଡ଼କୁ

ହୋଇଥାଏ ? ଯେବେ ଦେଖ ଏହି ବାଧ୍ୟବାଧକତା ଭିନ୍ନ ମଧ୍ୟ
ତୁମ୍ଭର ମନ ସଂସାରର ପ୍ରଭୃତ ପ୍ରଶଂସା ଲଭ ସକାଶେ ସତତ
ଲଳାୟିତ ରହି, ପ୍ରକୃତ ସତ୍‌କାର୍ଯ୍ୟ ଅଥବା ଧର୍ମପ୍ରସଙ୍ଗସମୂହକୁ
ଅଦର କରିବାକୁ ଅଭ୍ୟାସ କରି ନାହିଁ, ସେତେବେଳେ ନିଜକୁ
ନିରାପଦ ମନେ କରିବ ନାହିଁ ।

ପଶ୍ଚିତଃ — ଯେତେବେଳେ ତୁମ୍ଭେ ଏକାକୀ ଅକ୍ଳିକାର
ମାର୍ଗରେ ଯାଉଥାଅ, ଯେତେବେଳେ ତୁମ୍ଭର ସହଚର ଅଥବା
ସାହାଯ୍ୟକାରୀରୂପେ ଦ୍ଵିତୀୟ କେହି ଉପସ୍ଥିତ ନ ଥାଆନ୍ତି,
ସେତେବେଳେ କୌଣସି ଭୟର କାରଣ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ତୁମ୍ଭର
ମନ ସ୍ଵଭବତଃ କାହାର ସାହାଯ୍ୟର ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରିଥାଏ ?
ସେତେବେଳେ ଚିନ୍ତାର କରି ମନୁଷ୍ୟର ସାହାଯ୍ୟ ଲଭ ସକାଶେ
ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଥାଅ, କିମ୍ବା ସହଜରେ ପରମେଶ୍ଵରଙ୍କ ପ୍ରତି ନିର୍ଭର
ଭାବ ମନରେ ଜାଗ୍ରତ ହୋଇଥାଏ ? ସେତେବେଳେ ନିଜର
ହସ୍ତସ୍ଥିତ ଯନ୍ତ୍ରିର ସାହାଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣରେ ଅଧିକ ନିର୍ଭର କରିଥାଅ,
କିମ୍ବା ଦୁର୍ବଳର ବଳ, ଚିରସହାୟ ଗାନବନ୍ଧୁଙ୍କ ସହାୟତାର
ଅପେକ୍ଷାରେ ପ୍ରାଣ ଆତ୍ମା ହୋଇଥାଏ ? ଯେବେ ଦେଖିବ ପ୍ରାଣ
ସେହି ମହାଶକ୍ତିର ଆଶ୍ରୟ ପାଇବାକୁ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଥାଏ, ତେବେ
ଜାଣିବ, ପରମେଶ୍ଵରଙ୍କ ଶକ୍ତି ଉପରେ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରକୃତ ବିଶ୍ଵାସ
ଜନ୍ମିଅଛି ଏବଂ ତୁମ୍ଭେ ସେହି ଶକ୍ତିକୁ ବଡ଼ ଜ୍ଞାନ କରି ତାହାଙ୍କ
ଆଶ୍ରୟ ଲଭିବୁ ତୁମ୍ଭ ଜୀବନର ପ୍ରକୃତ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଅଛ । ଅନ୍ୟଥା
ନିଜକୁ ନିରାପଦ ଜ୍ଞାନ କରିବ ନାହିଁ । ଏହା ଉତ୍ତରୁ ଭାଲିବାକୁ

ହେବ, ତୁମ୍ଭେ ପରକୁ ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ଧାର୍ମିକରୂପେ ଦେଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରଥାଅ, ନିଜେ ତତୋଽଧିକ ଧର୍ମଜୀବନ ପାଇବା ସକାଶେ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଅଛ କି ନାହିଁ ? ଉପଦେଶ ଦେବା ସମୟରେ ଯାହା ଅପର ସକାଶେ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଜ୍ଞାନ କରି କହୁଥାଅ, ତାହା ନିଜ ଜୀବନରେ ପ୍ରତିପାଳନ କରିବା ସକାଶେ ସର୍ବାଗ୍ରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥାଅ କି ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭେ ଯାହାକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ନେହ କରଥାଅ, ତାହାର ଜୀବନ ଯାହୁଣ ପରିମାଣରେ ସୁନ୍ଦର ଦେଖିବାକୁ ତୁମ୍ଭର ନୟନ ଉଦ୍‌ଘୁଷ୍ଟ ରହି ଥାଏ, ତାହୁଣ ଜୀବନ ନିଜ ସକାଶେ ପ୍ରାର୍ଥନାୟ ମନେ କର କି ନାହିଁ ? ଏବଂ ତାହା ପାଇବାକୁ ତୁମ୍ଭର ଆଗ୍ରରକ ଯତ୍ନ ଅଛି କି ନାହିଁ ? ଏହିପ୍ରକାର ଅନୁପରାଧରେ ଉଠାଣି ହେଲେ ଦୃଷ୍ଟିବାକୁ ହେବ, ତୁମ୍ଭ ଜୀବନ ଧର୍ମଗତ ହୋଇଅଛି, ଧର୍ମରେ ପ୍ରାଣ ପ୍ରକୃତ-ରୂପେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଅଛି ।

୧୦ । ସ୍ୱଭାବ ବିକୃତି ।

ମନୁଷ୍ୟ କୃତ୍ରିମତାକୁ ସବୁବେଳେ ସୁଖପାଏ । ସେ ପ୍ରକୃତରେ ଯାହା, ତାହା କେବେହେଁ ଅନ୍ୟକୁ ଜାଣିବାକୁ ସୁବଧା ଦିଏ ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ ସର୍ବଦା ନାନା ଆବରଣରେ ଆବୃତ ହୋଇ ନାନା ଭାବରେ ଅନୁଭବ ଗୋପନ ରଖି ଅନ୍ୟ ଭାବରେ ଲୋକଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବାର ଚେଷ୍ଟା କରୁଅଛି । ଗୋଟିଏ ଉତ୍ସବ ଗୃହ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇବ, ଦେଖିବ ଗୋଟିଏ ଗୁଲ୍‌ଲରେ ଉତ୍ସବର କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ ହେବ , ମାତ୍ର ସେଠାରେ ଚେଷ୍ଟା ହେଉଅଛି, ସାଜସଜ୍ଜା ପ୍ରଭୃତି ନାନା ଆୟୋଜନ ଦ୍ୱାରା ଏହାକୁ କି ପ୍ରକାରେ ଅଟ୍ଟାଳିକା ବୋଲି ଲୋକଙ୍କ ପ୍ରତୀତି ହୋଇପାରିବ । ଅଥଚ ଯାହାଙ୍କ ଘର ବାସ୍ତବିକ ଅଟ୍ଟାଳିକାରେ, ସେ ଭାବୁଅଛନ୍ତି, ଯେବେ କୌଣସି ପ୍ରକାରରେ ଲତା, ପତ୍ର, ପୁଷ୍ପ ପ୍ରଭୃତିଦ୍ୱାରା ଏହି ଅଟ୍ଟାଳିକାକୁ ଉପବନ ଅଥବା ବୃକ୍ଷରୂପେ ଭ୍ରମ ଜନ୍ମାଇ ହେବ, ତାହାହେଲେ ଗୋଟିଏ ବର୍ତ୍ତମାନ କାର୍ଯ୍ୟ ହେବ । ତାହା ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ନାନା ବର୍ଣ୍ଣର ବସ୍ତ୍ରାବରଣ ମଧ୍ୟରେ, ସେହି ଗୃହ ଯେ ଅଟ୍ଟାଳିକା ନୁହେଁ, ତାହାହିଁ ପ୍ରକାଶ କରିବା ଚେଷ୍ଟାରେ ରହିଅଛନ୍ତି । ଏହିପରି ସର୍ବତ୍ର ମନୁଷ୍ୟ ନିଜ ଭ୍ରାତୃବର୍ଗଙ୍କଠାରେ ପ୍ରକୃତ ପରିଚୟ ନ ଦେଇ ଅନ୍ୟରୂପେ ପରିଚିତି ହେବାର ଚେଷ୍ଟା କରୁଅଛି । ଏହି ଗତିରେ ସର୍ବତ୍ର ମନୁଷ୍ୟ ଅପରକୁ ପ୍ରକୃତ ପରିଚୟ

ନ ଦେଇ ଅନ୍ୟରୂପେ ପରିଚିତ ହେବାର ଚେଷ୍ଟାରେ ରହୁଅଛୁ । ମନୁଷ୍ୟ ଯେବେ ଏହିପରି ବାହାରରେ ଅନ୍ୟରୂପେ ପରିଚିତ ହେବାର ଚେଷ୍ଟା କରି ଯାନ୍ତି ରହନ୍ତା, ତାହାହେଲେ ବିଶେଷ ଯତି ନ ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଆଶଙ୍କା ଓ ପରିତାପର ବିଷୟ ଏହି ଯେ, ମନୁଷ୍ୟ ନିଜର ପ୍ରକୃତ ଚିନ୍ତା ଲୁଚାଇ ରଖି ସାଧୁତାର ଆବରଣ ପରିଧାନ କରିବାକୁ ଅଧିକତର ବ୍ୟବ୍ରତ । ଯାହାର ପ୍ରାଣରେ ବାସ୍ତବିକ ଭକ୍ତି ନାହିଁ, ସେ ଭକ୍ତିର ସମସ୍ତ ବାହ୍ୟ ଲକ୍ଷଣ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଅଧିକତର ଚେଷ୍ଟା କରେ । ଈଶ୍ବରଙ୍କ ନାମ ଗୀର୍ତ୍ତନ ସମୟରେ ସେ ଯେପରି ଭକ୍ତିର ବାହ୍ୟ ଲକ୍ଷଣ ଦେଖାଏ, ଅନ୍ୟମାନେ ସେଭଳି କରିବାକୁ ଅସମ । କାରଣ ସେ ମନୁଷ୍ୟ-ପ୍ରାଣୀର ଭିନ୍ନ ମାନ । ସେ ଭାବୁଅଛି, କାଳେ ତାହାର ଭକ୍ତି ନାହିଁ ବୋଲି ସମସ୍ତେ ଜାଣି ପାରିବେ ! ଯାହାର ପ୍ରାଣରେ ପୁଣ୍ୟର ପ୍ରଭାବ ନାହିଁ ସେ ଏତେ ପୁଣ୍ୟ ଓ ପବିତ୍ରତାର କଥା କହୁଛି, ଏଭଳି ଉଚ୍ଚଭାବସମ୍ପନ୍ନ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛି, ଯେପରି ତାହାର ପ୍ରାଣ ବାସ୍ତବିକତା ପୁଣ୍ୟର ଅଧିକତର ରୂପେ ଭଲ ପ୍ରତୀୟମାନ । ତାହାର ବାହ୍ୟ ଆଚାର ବ୍ୟବହାର ପରମ ଧାର୍ମିକ ଭଳି । ଏହିପରି ଯାହାର ପ୍ରାଣ ସଂସାରସକ୍ତିରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ, ସେ କ୍ରମଶଃ ସଂସାରର ଅନିବାର୍ଯ୍ୟତା କଥା କହୁଅଛି, ଯେପରି କେତେ ବୈରାଗ୍ୟର ଭାବ ତାହାର ପ୍ରାଣକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ରଖିଅଛି । ଜଣେ ଲୋକ କ୍ରମାଗତ ସଂସାରର ନିନ୍ଦା କରୁଥିଲା—ସଂସାରର ଅସାରତା ପ୍ରଭୃତିର ବ୍ୟାଖ୍ୟାରେ ସେ ଏତେ ବ୍ୟସ୍ତ ରହୁଥିଲା, ସତେ ଯେପରି ଈଶ୍ବରବ୍ରତାଗାମୀ

ତାହା ପ୍ରାଣରେ ଭରି ପ୍ରବଳ ! ତାହାକୁ ଏ ଭଲି ସଂସାରର ନିନ୍ଦା କରିବା ଦେଖି ଜଣେ ସାଧୁ କହିଲେ, “ତୁମ୍ଭେ ଯେବେ ବାସ୍ତବିକ ହିଁ ଈଶ୍ଵର-ପ୍ରେମିକ ହୋଇଥାଆନ୍ତୁ, ତେବେ ଈଶ୍ଵରଙ୍କ ଗୁଣ କାର୍ତ୍ତିନ କରୁ ଥାଆନ୍ତୁ, ତାହାଙ୍କ ପ୍ରଶଂସାବାଦରେ ତୁମ୍ଭର ଜହ୍ନା ବ୍ୟାପ୍ତ ରହନ୍ତା, କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ସେ ପ୍ରସଙ୍ଗ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ସଂସାରର ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ବ୍ୟସ୍ତ ରହିଅଛ, ସେତେବେଳେ ତୁମର ସଂସାର ପ୍ରତି ଆସକ୍ତି ହିଁ ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରବଳ, ତୁମେ ସଂସାରକୁ ପ୍ରକୃତରେ ସୁଖ ପାଥ, ତୁମ୍ଭେ ଈଶ୍ଵର ପ୍ରସଙ୍ଗ ପରିତ୍ୟାଗ କରି, କାହିଁକି ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ରହିଅଛ ? ମନୁଷ୍ୟ ଏହି ପ୍ରକାରରେ ବହୁ ଅବରଣରେ ନିଜକୁ ଆବୃତ ରଖି ଲୋକଚକ୍ରର ଅଗୋଚର ରହିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିଥାଏ; ନିଜେ ଏକରୂପ ହୋଇ ଅନ୍ୟରୂପରେ ପରିଚିତ ହେବାର ଚେଷ୍ଟା କରେ, ମାତ୍ର ତାହାର ଚେଷ୍ଟା ନିଃଫଳ; ଯେତେ ଅବରଣରେ ନିଜକୁ ଆବୃତ କଲେହେଁ ଅନ୍ତରର ଭବସମୂହ ଅବଶ୍ୟ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ ।

ବାରମ୍ବାର ପ୍ରତୀତିତ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ମନୁଷ୍ୟ ଶିଖୁନାହିଁ ଯେ, ତାହାର ପ୍ରକୃତ ଭବ ଅନ୍ୟମାନେ ବୁଝିପାରୁଅଛନ୍ତି, ଅଥବା ଏହା ଜାଣି ସୁଦ୍ଧା ସେ ଚେଷ୍ଟାରୁ ଛାନ୍ତି ହେଉନାହିଁ । ଯେଉଁ ସମୟ ମନୁଷ୍ୟ ଏହି ଲୋକ-ଚକ୍ରକୁ ଠକାଇବା ସକାଶେ ବ୍ୟୟ କରୁଅଛି, ସେତିକି ସମୟ ଯେବେ ସେ ବାସ୍ତବିକ ସାଧୁତାଲଭ ସକାଶେ ଅଥବା ଈଶ୍ଵରଲଭ ସକାଶେ ଯତ୍ନଶୀଳ ହୁଅନ୍ତା, ତାହା-

ହେଲେ ନିଜର ପରମଲଭ ହୁଅନ୍ତା; ଅଧିକନ୍ତୁ ଅପରର ମଧ୍ୟ
 ଯିବି ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ । ଯେଉଁମାନେ ଧର୍ମପାଣ୍ଠରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ
 ଇହ ଭକ୍ତ ଅଛନ୍ତି ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିବି କିମ୍ବା ସଂସାରକୁ ଗ୍ରହଣ
 କରିବି, ସେମାନଙ୍କ ଭଲ ଲୋକଙ୍କର ଅମୃତପ୍ରତାପିତ ମନୁଷ୍ୟ
 ଦ୍ଵାରା ଅନେକ ଯିବି ହୋଇଥାଏ । କାରଣ, ଅମୃତପ୍ରତାପିତ ଲୋକର
 ଅତରଣରେ ପ୍ରକୃତ ଧାର୍ମିକମାନଙ୍କପ୍ରତି ସାଧାରଣଙ୍କର ବିତ-
 ରମ୍ଭା ଜନ୍ମିଥାଏ ଏବଂ ପ୍ରକୃତ ଧର୍ମ ପ୍ରତି ଉଦାସୀନତା ଉପସ୍ଥିତ
 ହୁଏ । ବିଶେଷତଃ ଧର୍ମସମାଜାଶ୍ରିତ ଲୋକର ଯେଉଁମାନଙ୍କ ପ୍ରତି
 ଧର୍ମସମାଜର ବିଶେଷ ବିଶେଷ କାର୍ଯ୍ୟ ଭାର ନ୍ୟସ୍ତ ସେମାନଙ୍କ
 ଅତରଣ ଏଭଳି ହେଲେ ସେ ଶତର ପୁରଣ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର
 ପ୍ରକୃତଭାବରେ ସରଳ ହେବାହିଁ ଆବଶ୍ୟକ ।

ଈଶ୍ଵର-ବିଶ୍ଵାସ

ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟାରେ ସୁନୟୁଗ କୌଶର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନିକଟରେ ଯେବେ କେହି ଅଶୁଦ୍ଧଭାବରେ ଗାନ କରନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍ ସଙ୍ଗୀତରେ ଯେଉଁପରି ରାଗିଣୀ, ତାଳ, ଲୟ ପ୍ରଭୃତି ଥିବା ଆବଶ୍ୟକ, ଯେବେ ତାହାର ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଘଟେ, ସେଥିରେ ସଙ୍ଗୀତକୁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର କେତେ କଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ସେ କେବେହେଁ ସ୍ଵର୍ରର ରହିଯାଉନାହିଁ, ଯେବେ ତାହାଙ୍କ ମନର ଭାବ ବାକ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ ନ ହୁଏ, ତଥାପି ତାହାଙ୍କ ମୁଖର ଭାବରୁ ଦେଖିଲେ ବୁଝି ହୁଏ, ତାହାଙ୍କ ଅନ୍ତରରେ ବିଷମ କଷ୍ଟ ହେଉଅଛି । ତାହାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସେହି ଅଶୁଦ୍ଧ ସଙ୍ଗୀତଶ୍ରବଣ ବିଷମ କଷ୍ଟକର । ତାହାଙ୍କୁ ଯେବେ ସେହି ଗୀତ ସହିତ ଯୋଗଦେଇ ଗାଇବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରାଯିବ, ସେ କେବେହେଁ ତହିଁରେ ସମ୍ମତ ହେବେ ନାହିଁ । ଯେବେ ଗାଇବାକୁ ହେବ ତେବେ ଅଶୁଦ୍ଧି ସଂଶୋଧନ ମୁଁଙ୍କ ଗାଇବେ, ମାତ୍ର କଦାଚ ଅଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଗାଇବାକୁ ତାହାଙ୍କର ପ୍ରବୃତ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ସଙ୍ଗୀତ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେପରି ଦୃଷ୍ଟି ହୁଏ, ସେହିରୂପେ ଯାହାଙ୍କ ପ୍ରାଣ ଈଶ୍ଵର-ପ୍ରେମରେ ଅନୁରଞ୍ଜିତ ହୋଇଅଛି, ଜଗଦୀଶ୍ଵରଙ୍କ ପ୍ରତି ଯାହାଙ୍କର ପ୍ରବଳ ନିଷ୍ଠା ଜନ୍ମିଅଛି, ତାହାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ କୌଣସିକ୍ଷମେ ମିଥ୍ୟା କିମ୍ବା କଳ୍ପନାର ସଂଶ୍ଳେଷ ଯିବା ଅସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ । ଯେଉଁ ମାନେ କହନ୍ତି, ଈଶ୍ଵର ନିରାକାର, ଅନନ୍ତସ୍ଵରୂପ, ତାହା ତ ଜାଣୁଁ, କିନ୍ତୁ ତାହା

ଧାରଣା କରିପାରୁଁ ନାହିଁ, ସୁତରାଂ ଇଚ୍ଛାମତ ମୂର୍ତ୍ତି କଲ୍ଲନା
 କରିନେଲେ ଦୋଷ କଅଣ, ସେଥିରେ କଅଣ ଈଶ୍ଵର ନାହାନ୍ତି ?
 ଦୋଷ କଅଣ, ତାହା ଈଶ୍ଵର-ପ୍ରେମିକ ଓ ଭକ୍ତ—ଯେ ତାହାଙ୍କ
 ପରିଚୟ ପାଇଅଛନ୍ତି ଏବଂ ପ୍ରକୃତରୂପେ ତାହାଙ୍କ ମର୍ଯ୍ୟାଦା
 ଜାଣନ୍ତି, ସେ ବୁଝିପାରିବେ । କୌଣସି ପ୍ରକାର ମିଥ୍ୟା-ସ୍ଵପ୍ନକୁ
 ଆସିବା ତାହାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଭୟଙ୍କର ଯାତନାଦାୟକ, ସୁତରାଂ
 ସେଥିରେ କି ଦୋଷ, ତାହା ସେ ବୁଝି ପାରନ୍ତି । ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟାଘ୍ର-କୃତ
 ସାମାନ୍ୟ ନିୟମଭଙ୍ଗରେ ଯେବେ ସଙ୍ଗୀତଜ୍ଞର ଏପରି ଯନ୍ତ୍ରଣା
 ହୁଏ, ତାହା ହେଲେ ପୂର୍ଣ୍ଣ, ପରିହୃତ ଓ ମହାନ ଈଶ୍ଵରଙ୍କୁ ଯେ
 ଯେପରି ଇଚ୍ଛା ସେପରି କହିବେ, ଅଥବା ପେତଲ ଇଚ୍ଛା
 ସେଭଳି ବାଖ୍ୟା କରିବେ, ସେଥିରେ କି ଭକ୍ତଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ବ୍ୟଥା
 ହେବ ନାହିଁ ? ଯେଉଁମାନେ ସାଧନାମୁଖ, ଯେଉଁମାନେ
 ବନ୍ଦୋବସ୍ତର ଧର୍ମ ଗୃହାନ୍ତି, କୌଣସି ପ୍ରକାର ଧର୍ମ ଓ ଅଧର୍ମରେ
 ସତ୍ୟ ଅସତ୍ୟ ମିଶାଇ ସବୁଆଡ଼ ରକ୍ଷା କରି, ସୁରଧାର ଧର୍ମ ଲଭ-
 କରି ମନକୁ ପ୍ରବୋଧ ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ, ସେମାନେ ଏହି
 କାଲ୍ଲନିକ ଈଶ୍ଵର ଘେନି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ପାରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଭକ୍ତଙ୍କ
 ପ୍ରାଣ, ଈଶ୍ଵର-ପ୍ରେମିକଙ୍କ ପ୍ରାଣ ତାହା କୌଣସି ପ୍ରକାରରେ
 ସତ୍ୟ କରିବାକୁ ସମ୍ଭବ ଅସମର୍ଥ । ଏହି ହେତୁରୁ ହୁଏ, ହୁଏ,
 ଯେଉଁଠାରେ ପ୍ରକୃତ ପ୍ରେମ, ପ୍ରକୃତ ଭକ୍ତି, ସେଠାରେ ଅନନ୍ତ
 ଈଶ୍ଵରଙ୍କ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ପୂଜା—ନିରାକାର ଈଶ୍ଵରଙ୍କର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ
 ଆରାଧନା । ତୁମ୍ଭେ ଅନନ୍ତ ସ୍ଵରୂପ ଈଶ୍ଵରଙ୍କୁ ସୁଦୃଢ଼ତାରେ ଆବଦ୍ଧ

ରଖି ଯାହା ଇଚ୍ଛା କରୁବ, ତାହାକୁ ଘେନି ଶ୍ରୀଜୀ କରିବ, ଆଉ ଈଶ୍ଵର-ପ୍ରେମିକ ତାହା ଅକାତରରେ ସହ୍ୟ କରିବେ, ଏହା ଅସମ୍ଭବ । ଈଶ୍ଵରଙ୍କ ପ୍ରତି କାଳ୍ପନିକ ଭାବ ଆରୋପ କଲେ ଭକ୍ତଙ୍କର ଯେଉଁ ବଞ୍ଚୁ ହୁଏ, ତାହାର ଭୁଲନାରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରକାର କଷ୍ଟ ଗଣନାୟୁ ନୁହେଁ । ସେ କଷ୍ଟର ପରୀକ୍ଷାମ ଅନ୍ୟର ସାଧ୍ୟାୟତ୍ତ ନୁହେଁ । ଏହି ହେତୁରୁ ଭକ୍ତ ଓ ପ୍ରେମିକ-ମାନେ ଈଶ୍ଵରତତ୍ତ୍ଵ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେବେହେଁ କଲ୍ପନାର ପ୍ରଶ୍ନକୁ ନିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଯେଉଁଠାରେ ଅସତ୍ୟ ସେଠାରେ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରବଳ ପ୍ରତିବାଦ ।

ବାଟ ଚାଲୁ ଚାଲୁ କେତେ ଲୋକଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ୍ ହୁଏ । ଅବିଶ୍ରାନ୍ତଗତିରେ ଲୋକ-ପ୍ରବାହ ଯାଉଅଛି, କେତେ ମୁଖ ଦେଖୁଅଛି; କିନ୍ତୁ ତାହା ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ସୃଜା ମୁଖର ଛବି ମନରେ ରହେ ନାହିଁ । କେହି ମଧ୍ୟ ବିଶେଷ ମନୋଯୋଗ ଆକର୍ଷଣ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଯେ ଯାହାର ପ୍ରୟୋଜନରେ ଯାଉଅଛନ୍ତି । କେହି କାହାରି ତତ୍ତ୍ଵ ନିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ବାଟରେ ଏହି ଯେ ଲୋକପ୍ରବାହ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ, ଏ ଏକପ୍ରକାର ଦେଖିବା । ସମସ୍ତେହିଁ ଦୃଷ୍ଟିପଥରେ ପଡ଼ିତ ହୁଅନ୍ତି ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ କେହି ବିଶେଷ ଲକ୍ଷ୍ୟର ବସ୍ତୁ ନୁହନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତାହା ମଧ୍ୟରେ ଯେବେ ଏଭଳି ଏକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଦେଖି, ଯାହାଙ୍କ ସହିତ ବିଶେଷ ସମ୍ବନ୍ଧ ରହୁଅଛି, ତାହା ହେଲେ ସେ ନିଶ୍ଚୟହିଁ ମୋର ମନୋଯୋଗ ଆକର୍ଷଣ କରିବେ । ତାହାଙ୍କ ସହିତ ଯେଉଁ ସାକ୍ଷାତ୍କାର ହୁଏ, ତାହାହିଁ ବାସ୍ତବିକ

ସାକ୍ଷାତ୍‌କାର । ତାହାଙ୍କ ମୁଖଛବି ହୃଦୟରେ ଲୁଣି ରହିଥାଏ । ତାହାଙ୍କ ପ୍ରକୃତି ଏବଂ ଅଚରଣ ମନରେ ଜାଗି ରହିଥାଏ । ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ କିଛି କଥାବାତ୍ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ଉଭୟର ଭାବ ଉଭୟଙ୍କ ମନରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥାଏ । ଏହିପ୍ରକାର ବିଶେଷ ସମ୍ବନ୍ଧ-ସ୍ଥଳରେ ଉଭୟର ପରସ୍ପର ମନୋଯୋଗରେହିଁ ବାସ୍ତବିକ ସାକ୍ଷାତ୍ ହୁଏ ଏବଂ ଏଭଳି ସାକ୍ଷାତ୍‌କାରକୁ ପ୍ରକୃତ ସାକ୍ଷାତ୍‌କାର କହିବା ସଙ୍ଗତ । ମନୁଷ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେପରି ଦେଖୁ-ଅଛୁ, ବିଶେଷ ମନୋଯୋଗର କାରଣ ନ ଥିଲେ — ବିଶେଷ ସମ୍ବନ୍ଧ ନ ଥିଲେ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରତି ମନୋଯୋଗ ଅକୃଷ୍ଣ ହୁଏ ନାହିଁ ଏବଂ ତାହାଙ୍କ ସହିତ ବାସ୍ତବ ସାକ୍ଷାତ୍‌କାର ଅସମ୍ଭବ, ସେହିଭଳି ଈଶ୍ବରଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେବେ ପ୍ରାଣର ଅନୁରାଗ ନ ଥାଏ ଏବଂ ତାହାଙ୍କ ସହିତ ଯେବେ ବିଶିଷ୍ଟ ସମ୍ବନ୍ଧ ବୋଧ ନ ଥାଏ, ତାହାହେଲେ ତାହାଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ୍‌କାର ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ । ଈଶ୍ବରଙ୍କ ସତ୍ତ୍ୱ-ସାଗରରେ ସମସ୍ତେ ବୁଡ଼ି ରହିଅଛନ୍ତି, ସେ ସର୍ବଦା ସମସ୍ତଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ରହିଅଛନ୍ତି, ଏହା କିଏ ନ ଜାଣେ ? କିନ୍ତୁ କେହି ତାଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ୍ ନ ପାଇବାର ହେତୁ କ'ଣ ? ଏହି ରୂପ ହେବାର ଏକମାତ୍ର କାରଣ, ଯାହାଙ୍କ ଅନୁରାଗ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରତି ସତତ ଧାବିତ ନୁହେଁ; ଯାହାଙ୍କ ପ୍ରାଣ ତାହାଙ୍କ ପାଇଁ ସତତ ବ୍ୟାକୁଳ ନୁହେଁ, ଯେ ତାହାଙ୍କର ସହିତ ବିଶେଷ ସମ୍ବନ୍ଧ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି ନାହିଁ, ସେ ତାହାଙ୍କ ନିକଟରେ ଦେଖି ପାରିବେ ନାହିଁ ଏବଂ ତାହାଙ୍କୁ ନିଜର ବୋଲି ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହେବେ । ଅଚିହ୍ନା ବାଟୋଇଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ୍ ହେଲେ

ସେମାନେ କୌଣସିରୂପ ମନୋଯୋଗ ଆକର୍ଷଣ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ, ବିଶେଷତ୍ତ୍ୱାବରେ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରଭାବ ମନରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୁଏ ନାହିଁ, ସେମାନଙ୍କ ସହୃଦ ସୁଖ ଦୁଃଖର ସହାନୁଭୂତି ଜନ୍ମେ ନାହିଁ, ସେହିଭଳି ନିତ୍ୟବର୍ତ୍ତମାନ, ଚିରସଙ୍ଗୀ ସେହି ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ପ୍ରତି ବ୍ୟାକୁଳତାର ଅଭାବରେ, ବିଶେଷସମ୍ବନ୍ଧ-ଜ୍ଞାନର ଅଭାବରେ ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖିବା ଅସମ୍ଭବ ଏବଂ ତାହାଙ୍କର କୌଣସି ପ୍ରଭାବ ପ୍ରାଣରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଏକାନ୍ତ ଅସମର୍ଥ । ପ୍ରାଣର ଅନୁରାଗ, ବ୍ୟାକୁଳତା ଏବଂ ବିଶେଷ ସମ୍ବନ୍ଧବୋଧ ହିଁ ତାହାଙ୍କୁ ନିକଟକୁ ଆଣିଦେ, ତାହାଙ୍କ ସହୃଦ ପ୍ରାଣକୁ ଚିର-ସମ୍ବନ୍ଧ ରଖେ । ଅମ୍ଭମାନଙ୍କ ପ୍ରାଣ ଉଦାସୀନ, ସୁତରାଂ ଅମ୍ଭେମାନେ ଏହି ପ୍ରାଣର ପ୍ରାଣକୁ ଚିରଦିନହିଁ ଦୂରରୁ ଦର୍ଶନ କରିଥାଉଁ ।

୧୨ । ଆତ୍ମାର ସ୍ୱଦେଶ

ଆମୋଦପ୍ରିୟ ମନୁଷ୍ୟ ନିଜର କୌତୁକବୃତ୍ତି ଚରତାର୍ଥ କରିବା ପାଇଁ କେତେ ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରେ । ବଡ଼ ବଡ଼ ନଗରର ପ୍ରମୋଦ ଉଦ୍ୟାନକୁ ଯାଅ, ଦେଖିବ ନାନା-ଦେଶଜାତି ତରୁଲତା ସ୍ୱଗୁପ୍ତ ହୋଇଅଛି । ପ୍ରାଣିବାଟିକାକୁ ଯାଅ ଦେଖିବ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦେଶଜାତି ପ୍ରାଣିସମୂହ ସ୍ୱଗୁପ୍ତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଯେଉଁ ତରୁଲତା ଓ ପ୍ରାଣୀ ଏ ଦେଶରେ ସ୍ୱଭାବତଃ ଜାତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ, ଯେଉଁ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏ ଦେଶର ଜଳବାୟୁ, ସ୍ୱଭାବତଃ ଉପଯୋଗୀ ନୁହେଁ, ସେମାନଙ୍କ ରକ୍ଷା ସକାଶେ ବିବିଧ ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରାଉଅଛି । ବାହାରରୁ ଦେଖିବ ଏ ତରୁଲତା ଓ ପ୍ରାଣୀମାନେ ଏହି ଦେଶର ତରୁଲତା ଓ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ପରି, କିନ୍ତୁ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଦୃଷ୍ଟି କଲେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଅନ୍ତର୍ଭବ କରି ପାରିବ, ପ୍ରକୃତି ହୋତ୍ତରେ ପାଳିତ ଏ ଦେଶର ତରୁଲତା ଓ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ସହିତ ଭିନ୍ନ ଦେଶରୁ ଆଗତ ତରୁଲତା ଓ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ବିଶେଷ ପ୍ରଭେଦ । ସେମାନେ ଅତି ଯତ୍ନରେ ପ୍ରତିପାଳିତ ହେଲେହେଁ ଏ ଦେଶର ସ୍ୱଭାବଜାତ ତରୁଲତା ଓ ପ୍ରାଣୀ-ମାନଙ୍କର ଫୁର୍ତ୍ତ ଓ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲିତା ସେମାନଙ୍କର ନାହିଁ ।

ତରୁଲତା ଓ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେପରି ଭାରତମ୍ୟ, ମାନବମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସେହିପରି । ନିଜ ନିଜ ଉପଯୋଗୀ

ଜଳବାୟୁ ନ ପାଇ ତରୁଳତା ଓ ପ୍ରାଣୀମାନେ ଯେପରି ଶ୍ରୀଘ୍ରାନ ଓ ଜୀବନ୍ତଭାବଶୂନ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି, ମନୁଷ୍ୟର ମନ ଯଦି ଦୁଷ୍ଟ ଅଭ୍ୟାସ-ବଶିତଃ ତାକୁ ସ୍ୱଦେଶରୁ ଅନ୍ୟ ଦେଶକୁ ଘେନିଯାଏ, ତାହା-ହେଲେ ତାହାର ମଧ୍ୟ ଏହି ଦଶା ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ । ଜିଣ୍ଡର-ପ୍ରୀତିହୀନ ମାନବର ସ୍ୱଦେଶ । ଯାହାର ମନ ଏହି ସ୍ୱଦେଶ ଛାଡ଼ି ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ଦେଶରେ ବିଚରଣ କରେ, ସେ ଶ୍ରୀଘ୍ରାନ ଓ ସ୍ମୃତ୍ତିହୀନ ହୋଇ ଜୀବନ ଧାରଣ କରେ । ଏହି ସକାଶେ ସାଧୁ ଏବଂ ଅସାଧୁ ମଧ୍ୟରେ ଏତେ ପ୍ରଭେଦ । ବାହାରରୁ ଦେଖିବ, ଉଭୟ ଏକହିଁ ପ୍ରକାର ମନୁଷ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ଅନ୍ତରର ଭାବର ଏତେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଯେ, ଉଭୟଙ୍କୁ ଏକ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରିବା ଭ୍ରମ ମାତ୍ର । ସାଧୁଙ୍କର ଅନ୍ତରର ପବିତ୍ରତା, ଅଙ୍ଗର ତେଜସ୍ୱିତା! ଦେଖିଲେ ବିସ୍ମୟରେ ଅଭିଭୂତ ହେବାକୁ ହୁଏ । ଯେଉଁ ସଙ୍କଟସ୍ଥଳର ନାମ ଶୁଣିଲେ ଶତ ଶତ ଲୋକେ ଭୟରେ ବିହଳ ହୋଇଥାଆନ୍ତି, ସାଧୁ ନିର୍ଭୀକଚିତ୍ତରେ ସେଠାକୁ ଅଗ୍ରସର ହୁଅନ୍ତି । ସତ୍ୟ ରକ୍ଷାରେ ତାହାଙ୍କର ବଳ ଦୁର୍ଦ୍ଦମାୟ, ତାଙ୍କ ଅଙ୍ଗତେଜ ଭୂଲନାରେ ପାର୍ଥବ ତେଜ ଅତି ଛୁଚ୍ଛ, ତାଙ୍କର ପ୍ରସନ୍ନବଦନ ପୃଥ୍ୱୀର ଶତ ଶତ ନିର୍ଦ୍ଦୀତନରେ ମୁଗ୍ଧ ହେବାର ନୁହେଁ କିନ୍ତୁ ଅସାଧୁ—ଯେ ପାପର ରାଜ୍ୟରେ ଅବଳ, ସେ ମୃତଭାବପଲ୍ଲ, ସେ ଜୀବନ୍ତ ନାମରେ ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ, ସେ ନିଷ୍ପ୍ରଭ, ସେ ଶ୍ରୀହୀନ ଏବଂ ଦାନଦଶାପ୍ରାପ୍ତ । ଏକହିଁ ପ୍ରାଣୀ ବିଭିନ୍ନଦେଶର ଜଳ-ସେବନ କରି ଯେପରି ଭିନ୍ନତାପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି, ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଏକ

ଶ୍ରେଣୀର ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ଭିନ୍ନ ରୂପେ ପରିଚ୍ଛଳିତ ହେଲେ ସେହିରୂପ
 ଭିନ୍ନତା ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । ବନ୍ଧୁ ଥରେ ଚିନ୍ତା କରି ଦେଖ, ତୁମ୍ଭର
 ପଦଦ୍ବୟ କେଉଁଠାରେ ଚିତରଣ କରୁଅଛି ? ତୁମ୍ଭେ କେଉଁ
 ରାଜ୍ୟରେ ବାସ କରୁଅଛ ? ପୁଣ୍ୟାନୁରେ ତୁମ୍ଭର ଆତ୍ମା ପରିପୁଷ୍ଟ
 ହେଉଅଛି ନାଁ । ପାପର ବିଷରେ ତୁମ୍ଭ ଆତ୍ମା ଶୀତ ହେଉଅଛି ?
 ଭକ୍ତରସରେ ତୁମ୍ଭର ଆତ୍ମା ସଞ୍ଜୀବାତ ନାଁ । ଅଶ୍ରୁବାର କର୍କଶ
 ରସହୀନ ଅବସ୍ଥାରେ ତୁମ୍ଭର ଦିନ କଟି ପାଉଅଛି ? ବେଳ ଆଉଁ
 ଆଉଁ ଭୁଲିବାକୁ ହେବ, କେଉଁଠାରେ ମୋହର ସ୍ଥତି ?
 ସ୍ବଦେଶରେ ନାଁ ବିଦେଶରେ ? ଯଦି ବିଦେଶରେ, ତେବେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ
 ହେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ, ଶୀଘ୍ର ପ୍ରେମର ସ୍ବଦେଶକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ
 କରିବାକୁ ଯତ୍ନଶୀଳ ହୁଅ । ଅଶ୍ରୁବାର ବିଦେଶ ପରିତ୍ୟାଗ କରି
 ପ୍ରେମର ସ୍ବଦେଶକୁ ଯିବା ମୋହଭଳ ଅକାଞ୍ଚନ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ
 ହେବଟିକି ?

୧୩ । ଜ୍ଞାନ

ଜଗତରେ ଈଶ୍ଵରତତ୍ତ୍ଵକୁ ସାଧୁମାନଙ୍କ ଜୀବନରେ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ଭାବ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ସେମାନେ ଯେତେ ଧର୍ମପଥରେ ଅଗ୍ରସର ହେଉଥାଆନ୍ତି, ଯେତେ ଉଲ୍ଲସରେ ସୋପାନରେ ଆରୋହଣ କରୁଥାଆନ୍ତି, ତେତେ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରାଣ କୋମଳ ଓ ନର ହେଉଥାଏ; ବିନୀତଭାବରେ ସେମାନଙ୍କ ଜୀବନ ଭର ଯାଉଥାଏ । ଯେଉଁ ଅଭିମାନ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବା ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ସୁକଠିନ, ଯାହା ହସ୍ତରୁ ଅମ୍ବେମାନେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଉଦ୍ଧାର ପାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ, ଏକ ମୂର୍ଖ ଉତ୍ତରୁ ଅନ୍ୟ ମୂର୍ଖ ପରିଗ୍ରହ କରି ଯେଉଁ ଅଭିମାନ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ପ୍ରାଣକୁ ନାନା ପ୍ରକାରେ ଅବନତିର ନିମ୍ନତମ ସୋପାନକୁ ଘେନିଯାଏ, ସେହି ଅଭିମାନ ପ୍ରକୃତ ସାଧୁଙ୍କର କିମ୍ବା ଈଶ୍ଵର-ପ୍ରେମିକଙ୍କ ଛୟାସ୍ପର୍ଶ କରିପାରେ ନାହିଁ । ଏଭଳି ହେବାର କାରଣ କ'ଣ ? ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ପ୍ରାଣ ଏଭଳି ଅଭିମାନର ବଶୀଭୂତ କାହିଁକି ଏବଂ ସାଧୁତରଫରେ ଏହାର ପ୍ରଭାବ ନାହିଁ କାହିଁକି ? ଅନ୍ତଃସନ୍ଧାନ କଲେ ସ୍ପଷ୍ଟ ବୁଝି ହେବ, ସାଧୁ ନିଜ ଜୀବନରେ ସେହି ଅନନ୍ତଶକ୍ତିର ଆକର, ଅନନ୍ତ ପ୍ରେମପ୍ରସ୍ରବଣ ମହାନ ଈଶ୍ଵରଙ୍କ ସନ୍ଧାନ ପାଇ ବିଶେଷରୂପେ ନିଜର ଅଜ୍ଞାନତା ଏବଂ ଶୂନ୍ୟତା ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୁଅନ୍ତି । ସାଧୁଙ୍କର ପ୍ରାଣ ଏଭଳି ଏକ ମହାନ ଶକ୍ତିର ପରିଚୟ ପାଇଥାଏ, ଏଭଳି ଏକ ମହତ୍ ଆଶ୍ରୟ ସହିତ ପୁଣି ହୁଏ ଯେ, ସେ ନିଜର ଜ୍ଞାନ ଅଥବା ଶକ୍ତି ବିଷୟ ଭୁଲିବାର ସୁବିଧା ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ ।

ସେ ଅନନ୍ତଶକ୍ତିର ଭାରରେ ଏକାବେଳେକେ ଚରକାଳ ସକାଶେ ବିନାଶ ହୁଅନ୍ତି । ସଂସାରରେ ସର୍ବଦା ଦେଖୁଥାଉ, ଦୁର୍ବଳ ଯେତେବେଳେ ସବଳ ନିକଟକୁ, ଦରିଦ୍ର ଯେତେବେଳେ ଧନୀ ନିକଟକୁ, ମୂର୍ଖ ଯେତେବେଳେ ଜ୍ଞାନୀ ନିକଟକୁ ଯାଇଥାଏ, ସେତେବେଳେ ନିଜେ ନିଜର ସ୍ଥାନତା ଦେଖି, ନିଜ ସହିତ ଅପରର ପ୍ରଭେଦ ବୁଝି ଅବନତ ହୋଇଥାଏ । ବାସ୍ତବିକ ଜ୍ଞାନୀରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟର ସଜ୍ଞାନ ନ ପାଇଲେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ପ୍ରାଣ ବିନାଶ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଅଭିମାନ ପରିତ୍ୟାଗର ସଜ୍ଞାନ ଏତିକି — ସର୍ବଦା ନିଜଠାରୁ ଯେ ବଡ଼, ତାହାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯିବା, ତାହାଙ୍କ ମହତ୍ତ୍ୱ ଏବଂ ନିଜର କ୍ଷୁଦ୍ରତା ଅନୁଭବ କରିବା; ନିୟତ ଏହି ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲେ ମନୁଷ୍ୟ ଅଭିମାନ ହୃଦ୍ରେ ରଖି ପାଇପାରେ । ପ୍ରକୃତ ସାଧୁମାନେ ପ୍ରତ୍ୟହ ମହାନ ଈଶ୍ବରଙ୍କ ଧ୍ୟାନରେ ନିୟତ ରହୁଥିବାରୁ ଓ ନିତ୍ୟ ତାହାଙ୍କ ମହତ୍ତ୍ୱ ଓ ଅସୀମତ୍ତ୍ୱ ଅନୁଭବ କରୁଥିବାରୁ ସଦ୍‌ଜରେ ନିଜର କ୍ଷୁଦ୍ରତା ସେମାନେ ଏତେ ଅନୁଭବ କରିପାରନ୍ତି ଯେ, ପୃଥିବୀର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦାର୍ଥ ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ବଡ଼ ବୋଲି ପ୍ରଜ୍ଞାତ ହେଉଥାଏ ଏବଂ ପ୍ରତି ମନୁଷ୍ୟଠାରେ ଈଶ୍ବରଙ୍କ ମହାନୁଭବ ଦେଖି ମୁର୍ଚ୍ଛିତହୋଇଥାଆନ୍ତି; ସୁତରାଂ ଅଭିମାନ କଷ୍ଟବାର ଅବକାଶ ସେମାନଙ୍କର କେଉଁଠାରେ ? ଯେଉଁଠାରେ ଅନ୍ୟମାନେ ଏହାର ବିପକ୍ଷତ ଭାବ ଦେଖିଥାଉଁ, ଯେଉଁଠାରେ ଦେଖୁଁ, ମନୁଷ୍ୟ ନିଜର ମହତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିବା ସକାଶେ ନିରନ୍ତର ବ୍ୟସ୍ତ, ଯେଉଁଠାରେ ଦେଖୁଁ ଅପର ଉପରେ ନିଜର ଆଧିପତ୍ୟ ବିସ୍ତାରର

ଭକ୍ତା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରହୁଅଛି, ସେଠାରେ ନିଶ୍ଚୟ ବୁଝିବାକୁ ହେବ,
ସେ ଅହା ମହାନ ଈଶ୍ଵରଙ୍କ ପରିଚୟ ପାଇ ନାହାନ୍ତି । ଈଶ୍ଵରଙ୍କ
ଅନନ୍ତଶକ୍ତିର ପରିଚୟ ଏକ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ସକାଶେ ପାଇବାର ସୁବିଧା
ହେଲେ ଆଉ ନିଜର ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ଵ ବିଷୟ ଭୁଲିବାର ଅବସର ନ
ଥାଏ । ଏଭଳି ସୁବିଧା ପାଇଲେ ଅବାକୁ ହୋଇ ମହାନ ମହତ୍ତ୍ଵର
ଅନୁସରଣ କରିବାକୁ ସ୍ଵାଭାବିକ । ଅଜ୍ଞତାକୁ ଅଭିମାନର ମୂଳ
ଏବଂ ମୂର୍ଖତାକୁ ଅହଙ୍କାରର ପ୍ରସ୍ତବଣ । କବି କହିଅଛନ୍ତି
“ପରିପକ୍ଵ ଜ୍ଞାନର ଫଳ ବିନୟ ।” ପରିପକ୍ଵ ଜ୍ଞାନରେ ଈଶ୍ଵରତତ୍ତ୍ଵ
ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ସୁନିଶ୍ଚିତ ଏବଂ ଏହା ଅନୁଭୂତ ହେଲେ
ମନୁଷ୍ୟ ଅନ୍ୟର ଦାସ ହେବ; ପ୍ରଭୁ ହେବାର ଚେଷ୍ଟା ହୃଦୟ
ମଧ୍ୟକୁ କାହିଁ ଆସିବ ? ଯେଉଁଠାରେ ମନୁଷ୍ୟ ନିଜର ମହତ୍ତ୍ଵ
ପ୍ରତିଷ୍ଠାନରେ ବ୍ୟସ୍ତ ସେଠାରେ ନିଶ୍ଚୟକୁ ଈଶ୍ଵରଙ୍କ ମହାନଶକ୍ତି
ଜ୍ଞାନର ଅଭାବ । ଈଶ୍ଵରତତ୍ତ୍ଵ ମନୁଷ୍ୟକୁ ବିନୟୀ କରିବ, କିନ୍ତୁ
କେବେହେଁ ଅଭିମାନ କରାଇ ଦେବ ନାହିଁ ।

ଈଶ୍ଵର-ପ୍ରେମିକ ଧର୍ମେ ପଦେଷ୍ଟାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକେହି
ଲୋକଙ୍କୁ ଶିଶୁଭଳି ହେବାକୁ ଉପଦେଶ ଦେଇଅଛନ୍ତି ଏବଂ
ସେମାନଙ୍କ ନିଜର ପ୍ରକୃତରେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଶିଶୁ-ସ୍ଵଭାବ ଦୃଢ଼
ହୋଇଅଛି । ସେମାନେ ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ଧର୍ମରେ ଓ ପ୍ରେମ
ରକ୍ତି ପ୍ରଭୃତିରେ ଉଲ୍ଲସ ହେଉଥାଆନ୍ତି, ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ
ଈଶ୍ଵରଙ୍କ ସହୃଦ ସେମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧ ଘନିଷ୍ଠତର ହେଉଥାଏ,
ଈଶ୍ଵରଙ୍କୁ ଯେତେ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଅବଗତ ହେଉଥାଆନ୍ତି,

ସେଇକି ସେମାନଙ୍କ ସ୍ଵଭାବ ଶିଶୁ-ପ୍ରକୃତି ପ୍ରାପ୍ତ ହେଉଥାଏ । ଯେଉଁ
 ଆଚରଣ ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ବାଳକତ୍ଵ ବୋଲି ମନେ ଦୃଢ଼ୀକୃତ,
 ଯେଉଁ ଆଚରଣ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ବାସ୍ତବିକତା-
 ବାଳକତ୍ଵ, ସେମାନଙ୍କଠାରେ ଏଭଳି ଅନେକ ଆଚରଣ ଦୃଷ୍ଟ
 ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ସେହି ଆଚରଣ ଶୋଭାବୃଦ୍ଧିର
 କାରଣ ହୋଇଥାଏ, କେବେହେଁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟମାନତା ପ୍ରକାଶ
 କରେ ନାହିଁ । ଜ୍ଞାନ ବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗରେ ଚରଣରେ ଯାହା ଧୀରତା
 ଓ ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟର ଆବିର୍ଭାବ ସମ୍ଭବ ହେଉଥିଲା, ଏମାନଙ୍କ ଜୀବନରେ
 କାହିଁକି ତାହାର ବିପରୀତ ଭାବ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ ? ଏହାର କାରଣ
 ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ପ୍ରକୃତ ହେଲେ ଗୋଟିଏ କଥା ସହଜ ବୁଝିବୁ
 ଆସେ । ମନୁଷ୍ୟ କ୍ରମଶଃ ଉନ୍ନତ ସହିତ ଯେତକି ଐଶ୍ଵର୍ଯ୍ୟରକ
 ମହତ୍ତ୍ଵ, ଅସୀମତ୍ତ୍ଵ ଏବଂ ଜ୍ଞାନର ଅପାରତ୍ତ୍ଵ ଅନୁଭବ କରୁଥାଏ—
 ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ଐଶ୍ଵର୍ଯ୍ୟର ଅସୀମ-ଭାବ ନିଜ ପ୍ରାଣ ମଧ୍ୟକୁ
 ଚାଲି ଆସୁଥାଏ, ନିଜେ ଯେ ସ୍ଵଦ୍ଵ ଏବଂ ଅଜ୍ଞାନ ତାହା ସେହି
 ପରିମାଣରେ ବୁଝି ପାରୁଥାଏ । ସେତେବେଳେ ତାହା ନିକଟରେ
 ନିଜର ଜ୍ଞାନ ଅତି ସାମାନ୍ୟ ବୋଲି ବୋଧ ହୁଏ । ସେ ନିଜ
 ସମ୍ମୁଖରେ ଜାଣିବାର ବିଷୟ ଏତେ ଦେଖେ ଯେ, ସେ ଆପଣାକୁ
 ଅଜ୍ଞାନ ବୋଲି ମନେ କରୁଥାଏ । ସମ୍ମୁଖରେ ଉନ୍ନତର ରାଜ୍ୟ
 ଏଭଳି ବିସ୍ମୟ ଦେଖେ, ଯେ ସେହି ଅଦର୍ଶ ସହିତ ଭୁଲକାରେ ସେ
 କିଛି ଅଗ୍ରସର ହୋଇଅଛି ବୋଲି ମନେ କରେ ନାହିଁ । ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର
 ସେହି ଅବସ୍ଥାରେ ନିଜକୁ ଶିଶୁ ବୋଲି ମନେ କରବା କିଛି ବିଚିତ୍ର
 ନୁହେଁ । ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ସେ ନିଜର ଶିଶୁର ମଧ୍ୟରେ ଅଭିସାମାନ୍ୟ ପ୍ରଭେଦ

ଦେଖିଥାଏ । ଏହି ସକାଶେ ଈଶ୍ଵରପ୍ରେମିକଙ୍କ ଆଚରଣ ଶିଶୁ ପ୍ରାୟ ହେବାରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କିଛି ନାହିଁ । ଜ୍ଞାନ-ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସନ୍ଦେହସ୍ କହୁଥିଲେ “ଲୋକେ ମୋତେ କାହିଁକି ଜ୍ଞାନୀ କହନ୍ତି ମୁଁ ବୁଝିବାକୁ ଅସମ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତ ମୋହର ଏତିକି ପ୍ରଭେଦ ଦେଖୁଅଛି ଯେ, ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ଅଜ୍ଞାନ ହେଲେହେଁ କେହି ବୁଝିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏନା ଯେ, ସେମାନେ ଅଜ୍ଞାନ; ମୁଁ କିନ୍ତୁ ନିଜକୁ ଅଜ୍ଞାନ ବୋଲି ଭୁଲୁଅଛି ।” ନିଉଟନ୍ କହୁଥିଲେ “ମୁଁ ଜ୍ଞାନ ସମୁଦ୍ରର ଉପକୂଳସ୍ଥ କେତେଗଣ୍ଡ ଉଠିଲଣି ମାତ୍ର ସଗ୍ରହ କରିଅଛି, ମାତ୍ର ଅନନ୍ତ ଜ୍ଞାନ-ସମୁଦ୍ର ସମୁଦ୍ରରେ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ରହିଅଛି ।” ଏ କଥାଗୁଡ଼ିକରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନାହିଁ । ଯେତିକି ଜଣାଯାଇଅଛି ତହିଁ ତୁଳନାରେ କିଛିହିଁ ନୁହେଁ । ଯେଉଁମାନେ ଅତି ଅଳ୍ପ ଜାଣନ୍ତି ସେହିମାନେ ନିଜକୁ ଜ୍ଞାନୀ ବୋଲି ସ୍ଵର୍ଚ୍ଚା କରନ୍ତି, କାରଣ ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ଯେ, ଜାଣିବାର ବିଷୟ କେତେ ବାକି ଅଛି । ଯେ ଜ୍ଞାନୀ, ଯାହାଙ୍କର ଚକ୍ଷୁ ଫିଟିଛି ତାହାଙ୍କ ମନରେ ଗରିମା ଅଥବା ଅହଙ୍କାରର ଭାବ ଆଦୌ ପଶି ପାରିବ ନାହିଁ । ସେ ନିଜକୁ ଶିଶୁତଳ ଭଳିବାକୁ ପ୍ରାଣ୍ଡିବକ । ଆଉ ଗୋଟିଏ କାରଣ ଏହି ଯେ, ଜ୍ଞାନ-ବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଈଶ୍ଵର-ପ୍ରେମିକଙ୍କର ଯେଉଁପେ ବ୍ୟବହାର ଆବଶ୍ୟକ ବାସ୍ତବିକ ମନୁଷ୍ୟର ଯାଦୃଶ ବ୍ୟବହାର ହେବାକୁ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ), ଜ୍ଞାନୀଙ୍କ ଚରଣରେ ସେହି ପ୍ରକୃତ ବ୍ୟବହାରର ବିକାଶ ହୋଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ବିକୃତଚକ୍ଷୁ ଲୋକେ ମନେ କରନ୍ତି ଏହା ଶିଶୁତ୍ଵ କିମ୍ବା ଅଜ୍ଞାନର କାର୍ଯ୍ୟ । ଶିଶୁର ସରଳ ବ୍ୟବହାର କାହାର ବାସ୍ତବୀୟ ନୁହେଁ ? ଅନ୍ୟମାନେ ବିକୃତ ଶିଶୁର ଫଳରେ

ଚକ୍ରତ ସ୍ଵଭାବ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଉଁ, ସେହି ହେତୁରୁ ଅନୁମାନକର ଏତଳି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା । ପ୍ରକୃତ ଅବସ୍ଥାକୁ ଗଲେ ସେହି ଶିଶୁପ୍ରକୃତି ଚରିତ୍ରରେ ସମାଜିତ ହୋଇଥାଏ ।

୧୪ । ଭକ୍ତି

ଫଳବାନ୍ ବୃକ୍ଷ ଏବଂ ଭକ୍ତିମାନ ଆତ୍ମା, ଉଭୟହିଁ ଏକପ୍ରକାର । ବୃକ୍ଷ ଯେତେ ଦିନ ଫଳଯୁକ୍ତ ଥାଏ, ତେତେ ଦିନ ତାହାର ଶାଖାଗୁଡ଼ିକ ଅବନତ ରହିଥାଏ—ସମଗ୍ର ବୃକ୍ଷ ଯେପରି ବିନୀତ । ଏହି ସୁନ୍ଦର ଦୃଶ୍ୟରେ ଦର୍ଶକର ମନ ମୁଗ୍ଧ ହୁଏ । ମାନବାତ୍ତା ଯେତେବେଳେ ଭକ୍ତିରୂପ ଫଳଯୁକ୍ତ ହୁଏ, ଯେତେବେଳେ ଭକ୍ତିରସରେ ପ୍ରାଣ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ, ସେତେବେଳେ ସେ କୋମଳ, ବିନୟ ଏବଂ ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରୀତିପ୍ରଦ ହୋଇଥାଏ । ଫଳସ୍ଥାନ ତରୁର ଯେପରି ରୁକ୍ଷ ଦୃଶ୍ୟ, ଫଳଶୂନ୍ୟ ହେଲେ ବୃକ୍ଷ ଯେପରି ନିଜ ମସ୍ତକ ଉନ୍ନତ କରି ରଖେ, ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଭକ୍ତିସ୍ଥାନ ହେଲେ ଅଭିମାନରେ ସ୍ଵୀୟ ମସ୍ତକ ଉନ୍ନତ କରିଥାଏ ଏବଂ ତାହାର ବ୍ୟବହାର ସମସ୍ତଙ୍କର ଅପ୍ରୀତିକର ହୁଏ । ଯେଉଁ ଭକ୍ତି ମନୁଷ୍ୟକୁ ସୁନ୍ଦର, ପ୍ରିୟ ଏବଂ ପ୍ରୀତିକର କରିଥାଏ, ସେହି ଭକ୍ତି କିପ୍ରକାରରେ ଅନାୟାସଲବ୍ଧ ହେବ ? ପୂର୍ବର ଭକ୍ତିମାନେ ଅଭିମାନ ପରିତ୍ୟାଗ, ଜୀବରେ ଦୟା ପ୍ରଭୃତିକୁ ଭକ୍ତିଲଭର ଉପାୟ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଭକ୍ତିକୁ ଈଶ୍ଵରଲଭର ଉପାୟ ବୋଲି ବ୍ୟାଖ୍ୟା

କରୁଅଛନ୍ତି । ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଏହା ଅସ୍ପାଦ୍ୟବଳ ବୋଲି ମନେ ହୋଇଥାଏ । ସ୍ନେହର ପାତ୍ର ନ ଥିଲେ ଯେପରି ପ୍ରାଣରେ ସ୍ନେହର ସଞ୍ଚାର, ଅଥବା ଦୟାର ପାତ୍ର ସମ୍ମୁଖରେ ନ ଥିଲେ ଯେପରି ଦୟାର ଉଦ୍ରେକ ହୁଏ ନାହିଁ, ସୁନ୍ଦରୀର ଯେପରି ସୁନ୍ଦ-ବାସୁଲ୍ୟ ଅନୁଭବ କରି ନ ପାରେ, ସେହିଭାବେ ଭକ୍ତର ପାତ୍ରକୁ ପ୍ରାଣରେ ଅନୁଭବ କରି ନ ପାରିଲେ ଭକ୍ତଲଭ ଅସମ୍ଭବ ମାତ୍ର ଏହି ହେତୁରୁ ଯାହାଙ୍କ ପ୍ରାଣ ଈଶ୍ବର-ତତ୍ତ୍ୱ ପାଇ ନାହିଁ, ସେ ଭକ୍ତଲଭ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ସେ କଲ୍ପନା କରି ପାରନ୍ତି, ବାହ୍ୟ କେତେଗୁଡ଼ିଏ କାଳ୍ପନିକ ଭକ୍ତର ଲକ୍ଷଣ ପ୍ରକାଶ କରି ପାରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ ଭକ୍ତ ବସ୍ତୁ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ କେବେହେଁ ଉଦ୍ଭବ ନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ପ୍ରାଣ ଭକ୍ତର ଆସ୍ତ୍ରଦ ପରମେଶ୍ବରଙ୍କୁ ନିଜ ମଧ୍ୟରେ ଅନୁଭବ କରିପାରେ, ସେତେବେଳେ ପ୍ରାଣରେ ପ୍ରକୃତତଃ ଭକ୍ତବସ୍ତୁର ଉଦୟ ହୋଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଈଶ୍ବରଲଭର ଉପାୟ ନ କହି ଈଶ୍ବରଲଭକୁହିଁ ଭକ୍ତଲଭର ଉପାୟ କହିବା ସଙ୍ଗତ । ଭକ୍ତଲଭ ଈଶ୍ବର-ତତ୍ତ୍ୱଲଭର ଅବଶ୍ୟମ୍ବାବା ଫଳ । ଈଶ୍ବର-ତତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରାଣରେ ଅସିଲ୍ଲକ୍ଷଣ ମନୁଷ୍ୟ ସ୍ୱୟଂ ଆତ୍ମସୁଖକୁ ବଳ ଦେଇ ଅପରକୁ ସୁଖୀ କରିପାରବ । ସେତେବେଳେ ତାହା ଯନ୍ତ୍ରରେ ଅଭିମାନ ପରିତ୍ୟାଗ କଠିନ ସଫଳ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହେବ ନାହିଁ । ଅତି ସମ୍ଭବରେ ଶ୍ବାସପ୍ରଶ୍ବାସ ଭଳି ଅଭିମାନକୁ ଦୂରକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବ । ସେତେବେଳେ ତାହାର ବ୍ୟବହାର ସ୍ୱପ୍ନେଶ୍ୱର ଓ ସୁମିଶ୍ର ହେବ ଏବଂ ଯେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ତାହାର ସ୍ୱପ୍ନେଶ୍ୱର ଅସିବ, ସେ ତାହାର ପ୍ରାଣର ଶୀତଳ ପବନରେ ସ୍ୱପ୍ନେଶ୍ୱର

ହୋଇଯିବ । ଭକ୍ତିର ମିଶ୍ର ଓ କୋମଳଭାବ ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରାଣକୁ କୋମଳ କରିଦିଏ । ଈଶ୍ଵର-ତତ୍ତ୍ଵଲଭର ଏହାହିଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠତମ ଫଳ । ଭକ୍ତିହିଁ ଈଶ୍ଵରଜ୍ଞାନର ଉଚ୍ଚତମ ସ୍ଵରସ୍ଵାର । ଏହି ଭକ୍ତି ପ୍ରାପ୍ତିର ଅବଶ୍ୟକ ହେଲେ ଈଶ୍ଵର-ତତ୍ତ୍ଵ ଜାଣିବା ସକାଶେ ବ୍ୟସ୍ତ ହେବାହିଁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । କାତରପ୍ରାଣରେ ତାହାଙ୍କୁ ଡାକିବା ଅବଶ୍ୟକ । ମାନବାୟା କେବଳ ଡାକି ଡାକି ଈଶ୍ଵରଲଭର ଅଧିକାରୀ ହୋଇଥାଏ । ଅନ୍ୟ ଉପାୟକୁ ଈଶ୍ଵରଲଭର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଉପାୟ ବୋଲି ଙ୍କନ କରିବା ସଙ୍ଗତ ନୁହେଁ । ଦୁର୍ବଳ ମନୁଷ୍ୟ ତାହାଙ୍କୁ କାତରପ୍ରାଣରେ ଡାକିବା ବ୍ୟତୀତ ଅଉ କଅଣ କରି ପାରିବ ? ଏହି କାରଣରୁ ଈଶ୍ଵର-ତତ୍ତ୍ଵ ପ୍ରାଣରେ ଅସିଲେ ଭକ୍ତିର ସମାଗମ ହେବ ଏବଂ ଏହାହିଁ ମାନବାୟାର ପରିହାଣ ଓ ମୁକ୍ତି ।

ଯେଉଁ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଘାସ ଉପରେ ସୁନ୍ଦର ଶିଶିରକଣାସମୂହ ସଞ୍ଚିତ ହୋଇଥାଏ, ଠିକ୍ ସେହି ପ୍ରଣାଳୀରେହିଁ ସାଧକ ପ୍ରାଣରେ ଭକ୍ତି-ବାର ସଞ୍ଚିତ ହେବା ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ପୃଥ୍ଵୀ ଦନଯାକ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ କରଣ ଗ୍ରହଣ କରି ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ସମୟରେ ଗୁପ୍ତତ କରିଣ ସମୂହ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରଥାଏ, ବିକାଶଣ ଶକ୍ତିରେ ସଂଗୃହୀତ ଉତ୍ତପ ହମଣ ବହୁର୍ଗତ ହେଉଥାଏ । ଏହି ପ୍ରକାରରେ ଯେତେବେଳେ ତାପର ପରିମାଣ ହ୍ରାସ ହୋଇ ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁ ବିଶେଷରୂପେ ଶୀତଳତା ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ, ସେତେବେଳେ ବାୟୁସ୍ଥ ଜଳୀୟ ପରିମାଣସମୂହ ସେହି ଶୀତଳ ପଦାର୍ଥରେ ଲାଗିଲାଣି ଜମା ହୋଇପାଇ ଲୁଲୁକଣାରେ

ପରଶତ ହୁଏ । ସାଧକର ପ୍ରାଣ ମଧ୍ୟ ଯେତେ ଦିନ ସାଧାରକତାର
 ଉଷ୍ଣବାୟୁ ଗ୍ରହଣ କରୁଥାଏ, ପାପର କଠୋର ଉତ୍ତପ୍ତ ବାୟୁରେ
 ଯେତେ ଦିନ ତାହାର ପ୍ରାଣ ଉତ୍ତପ୍ତ ଥାଏ, ତେତେ ଦିନ ତହିଁରେ
 ଭକ୍ତି-ବୀର ସହିତ ହୋଇ ନ ପାରେ । ପାପପ୍ରବୃତ୍ତରୂପ ସୂର୍ଯ୍ୟ
 ଅସ୍ତଗତ ନ ହେଲେ କେତେବେଳେହେଁ ପ୍ରାଣରେ ଶାନ୍ତ ଓ
 ସ୍ୱାନ୍ତରାଗ ସମାଗତ ହେବ ନାହିଁ । ଈଶ୍ବରଙ୍କ ଦୟାରୂପ ବାସ୍ତବ
 ଭକ୍ତି-ବୀର ସହିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହି ହେତୁରୁ ଭକ୍ତପ୍ରାର୍ଥୀଙ୍କ
 ପକ୍ଷରେ ସର୍ବପ୍ରକାର ପାପାସକ୍ତି ପରିତ୍ୟାଗ କରିବାହିଁ କରିବ୍ୟ ।
 ଯେବେ ପରମେଶ୍ବରଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ କିନ୍ତୁ ପରମାଶରେ ଅନ୍ୟ
 ପଦାର୍ଥରେ ଅନୁରାଗ ରହିଥାଏ, ତାହାହେଲେ ଭକ୍ତି-ବୀର ଆସିବ
 ନାହିଁ । ସର୍ବପ୍ରକାର ଆସକ୍ତି-ଶୂନ୍ୟ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଧନ, ମାନ
 ଯଶଃ ପ୍ରଭୃତି ମନୁଷ୍ୟ ଯାହା କିଛି ସଂସାରରେ ପ୍ରାର୍ଥନାୟ ଜ୍ଞାନ
 କରିଥାଏ, ସେଥିରୁ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱବା ଯେବେ ପରମେଶ୍ବରଙ୍କ ପ୍ରତି
 ଅନୁରକ୍ତି ପକ୍ଷରେ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ହୁଏ, ସେଥିପୋଗେ ସେହି ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ
 ରତ୍ନଲଭରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେବା ସୁନିଶ୍ଚିତ । ସକଳ ଦିଗ ରକ୍ଷା କରି
 ଚାଲିବା ଭକ୍ତି-ଶାସ୍ତ୍ରର ନିୟମ ନୁହେଁ । ଭକ୍ତି ବିଭକ୍ତ ଅନୁରାଗ
 ସମୀପକୁ ଆସିବ ନାହିଁ । ପ୍ରାଣକୁ ଯେବେ ସର୍ବଦା ସେହି ଧ୍ୟାନବନ୍ଧୁଙ୍କ
 ସକାଶେ ବ୍ୟାକୁଳ ରଖିପାର, ତେବେ ଆଶା ହେବ, ଭକ୍ତିର ଉଦୟ
 ହୋଇ ପାରେ, କିନ୍ତୁ ଈଶ୍ବର ଲଭ ହୋଇ ପାରେ । କିନ୍ତୁ ହାୟ !
 ମୋହର ସେ ଅବସ୍ଥା କାହିଁ ? ମୋ ପ୍ରାଣକୁ ଶତ ସ୍ଥାନରେ ଆବଦ୍ଧ
 ରଖିଅଛି ଆସକ୍ତି;—ଆସକ୍ତିର 'ସହସ୍ର' ବିକାରରେ ମୋହର ପ୍ରାଣ

ଅତିମାତ୍ରାରେ ଗ୍ରହଣ । ପାପର ପ୍ରବଳ ବିଷ ମୋ ପ୍ରାଣକୁ
 ସର୍ବଦା ଜର୍ଜର ରଖିଅଛି । ମୁଁ କିପରି ସେହି ସୁନ୍ଦର ପବନ ଭଳି-
 ପ୍ରାପ୍ତିର ଆଶା କରି ପାରବି ? ଏକାଗ୍ରମୁଖୀ ଅନୁରାଗ କାହିଁ ?
 ଯାହା ମୋତେ ସେହି ମଙ୍ଗଳମୟଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ
 କରିବ ? ମୁଁ ମୁଡ଼ି, ମୋ ପ୍ରାଣ ସର୍ବଦା ନାନା ଅଡ଼କୁ ଧାଉଁ-
 ଅଛି, ମୋପରି ବ୍ୟକ୍ତିର ସେ ଆଶା କରିବା ପ୍ରତାରଣା ମାତ୍ର ।
 କେବେ ସେଭଳି ଦିନ ଆସିବ ? ପ୍ରାଣ ଆଉ କିଛି ନ ଲାଗୁଛି,
 ପାପପ୍ରବୃତ୍ତିର ବଶୀଭୂତ ନ ହୋଇ ହୃଦୟର ସମସ୍ତ ଆଶା, ସମସ୍ତ
 ଚେଷ୍ଟା ଘେନି ସେହି ପରାପୂର୍ବଙ୍କ ସମୀପକୁ ଧାବତ ହେବ ।
 ଘନବନ୍ଧୁ ଏହି ଘନସ୍ଥାନମାନଙ୍କ ଲାବନରେ ସେହି ସୁଯୋଗ ଅଣି
 ଦେବେ ଟିକି ?

୧୫ । ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସାଧନ

ସାନ ସାନ ଗୁରୁ(ତଳ) ଗଛଗୁଡ଼ିକ ଯେତେବେଳେ ନିଜ ବଳରେ
ଛଡ଼ା ହେବାକୁ ଯମ ହୋଇ ନ ଥାଆନ୍ତି, ବର୍ଷା ଓ ପବନରେ
ଯେତେବେଳେ ସେଗୁଡ଼ିକର ପଡ଼ିଯିବାର ସମ୍ଭାବନା ରହୁଥାଏ,
ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାଲୀମାନେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ବାଉଁଶ-ରଞ୍ଜାର ଅବଲମ୍ବନ
ଦେଇଥାଆନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଦିନ ସକାଶେ ବାଉଁଶ-ରଞ୍ଜାଗୁଡ଼ିକ
ସେହି ଗୁରୁଗଛଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରାଣରକ୍ଷାର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥାଏ, କିନ୍ତୁ
ଏପରି ସମୟ ମଧ୍ୟ ଆସେ ଯେତେବେଳେ ସେହି ରଞ୍ଜାସମୂହ
ସେଠାରୁ ଦୂର କରିବାକୁ ହୁଏ; ନଭୁବା ସେହି ରଞ୍ଜାହିଁ ଗଛର
ପତନର କାରଣ ହୋଇଥାଏ । ଯେତେବେଳେ ରଞ୍ଜାର ମୂଳର
କୌଣସି ବଳ ନ ଥାଏ ସେତେବେଳେ ତାହାର ବୋହୁ ସେହି
ଗଛ ଉପରେ ପଡ଼େ, ସୁତରାଂ ସାମାନ୍ୟ ପବନରେ ସେହି ଗଛ
ଭୂମିଶାୟୀ ହେବା ବିଚିତ୍ର ନୁହେଁ । ତଳିଗଛ ଯେବେ ନିଜର
ଭାର ବହନରେ ଅକ୍ଷମ ହୋଇଥିଲା, ସେହି ରଞ୍ଜା ସେହି ସମୟରେ
ତାହାର ରକ୍ଷକ ଥିଲା — କିନ୍ତୁ ତାହାହିଁ ପରେ ତାହାର ପତନର
କାରଣ ହେଲା । ଯେଉଁ ମାନେ ଧର୍ଷ-ପଥରେ ଚଳନ୍ତି
ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ ଲୋକଙ୍କର ଜୀବନରେ ଏହି ବ୍ୟାପାର
ଦୃଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ପ୍ରଥମ ଜୀବନରେ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ବାହ୍ୟ
ଉପାୟ ମନୁଷ୍ୟକୁ ରକ୍ଷା କରିଥିଲା, ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ସାଧନ ପ୍ରଣାଳୀ
ତାହାକୁ ପୃଥିବୀର ଝଡ଼ ଓ ପବନରୁ — ପ୍ରଲୋଭନ ହସ୍ତରୁ ରକ୍ଷା

କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଥିଲା, ପରେ ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟରେ ସମର୍ଥ
 ଅବସ୍ଥାରେ ପେଟେବେଳେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଉଲ୍ଲାସର ସାଧନପ୍ରଣାଳୀ
 ସମୂହ ଅବଲମ୍ବନ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ହେଲା, ସେତେବେଳେ ସେହି
 ସବୁ ବାହ୍ୟ ପ୍ରଣାଳୀଗତ ଉପାୟ ଧରି ରହିବା ବୃତ୍ତିରେ ମନୁଷ୍ୟ
 ଆଉ ଉପରକୁ ଉଠି ପାରବ ନାହିଁ । ତାହାକୁ ସେହି ବାହ୍ୟ ପ୍ରଣାଳୀ-
 ରୂପ ଗୁରୁତ୍ବର ନିମ୍ନତର ଅବସ୍ଥାରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବକୁ ଉଠାଇ ଦେଇ ପାରବ
 ନାହିଁ । ଗଛଗୁଡ଼ିକୁ ଫମଶ ଡାହାର ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଶକ୍ତି ଉପରେ
 ଛଡ଼ା ହେବାକୁ ନ ଦେଲେ ବାଉଁଶରୂପେ ଯେଉଁପରି ସେଗୁଡ଼ିକର
 ପତନର କାରଣ ହୋଇଥାଏ, ଅନେକ ଲୋକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ
 ବାହ୍ୟ କ୍ରିୟାକାଣ୍ଡଗତ ସାଧନପ୍ରଣାଳୀ ମଧ୍ୟ ଆନ୍ତରିକ ଶକ୍ତିର
 ବିକାଶର ବଘ୍ନ ହୋଇ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଜୀବନର ଉଲ୍ଲାସ ଅବସ୍ଥାକୁ
 ଯିବା ସକାଶେ ସେହିପରି ବାଧା ଦିଏ । ଦିନକୁଦିନ ଜୀବନରେ
 ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଉପାୟଗୁଡ଼ିକ ଗ୍ରହଣ କରିବାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ନ ଜନ୍ମିଲେ,
 ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତା ପ୍ରତି ପ୍ରାଣର ଆନ୍ତରାତ୍ମା ଦିନକୁଦିନ ପ୍ରବଳ ନ
 ହେଲେ ନିଜକୁ ନିରାପଦ ଜ୍ଞାନ କରିବା ଅସମ୍ଭବ । ଉପାସନା
 ଅଥବା ପ୍ରାର୍ଥନା ପ୍ରଭୃତି ବାହ୍ୟ ଘଟନା ଉପରେ ଅଧିକ ନିର୍ଭର
 କରିଥାଏ; —ବିଶିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନ ଅଥବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସହାୟତାର ଅପେକ୍ଷା
 କରେ; କେବଳ ଏଗୁଡ଼ିକ ଉପରେ ନିର୍ଭର କଲେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ
 ସାଧନ ଅସମ୍ଭବ । ସଜନ ନିର୍ଜନରେ, ବସିବା କିମ୍ବା ଚାଲିବା
 ବେଳେ ଅଥବା ରୋଗ କିମ୍ବା ଶୋକବେଳେ ପ୍ରାଣ ସହଜରେ
 ଈଶ୍ବରଙ୍କ ସମୀପକୁ ଆକୃଷ୍ଟ ନ ହେଲେ, ତାହା କଦାପି

ନିରାପଦ ହେବ ନାହିଁ ଏବଂ ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକତାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ରହିବ ।
କାରଣ ବାହାରର ସହାୟତା ଅଧିକ ଦିନ ମିଳିବ ନାହିଁ ।

ବାଟ ଚାଲୁ ଚାଲୁ ଯେତେବେଳେ ବୁଝିର ପ୍ରବଳ ଧାର
ପଡୁଥାଏ ସେତେବେଳେ ଅନ୍ୟାଶ୍ରୟ ଅଭାବରେ ପଥକର
ବୃକ୍ଷତଳ ଆଶ୍ରୟ ହିଁ ଶ୍ରେୟଃ, କାରଣ ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ଅନାଚ୍ଛାଦିତ
ଥିବା ଅପେକ୍ଷା ପକ୍ଷୀବଳୀର ଆଚ୍ଛାଦନ ମଧ୍ୟ ତାହାର
କିୟତ୍ପଣ ମାଂସରେ ଉପକାର ସାଧନ କରିଥାଏ । କିନ୍ତୁ ବୁଝିର
ଅବସାନ ଉତ୍ତରୁ ତାହାରତ ବାହାରକୁ ଯିବାର ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ;
କିନ୍ତୁ ସେହି ସମୟରେ ବୃକ୍ଷତଳ ହିଁ ତାହାର କଷ୍ଟର କାରଣ
ହୋଇଉଠେ, ବୃକ୍ଷପତ୍ରନିଃସୃତ ଜଳରେ ତାହାକୁ ଚିନ୍ତିବାକୁ
ହୁଏ । ବର୍ଷା ସମୟରେ ପଥକକୁ ଅନ୍ୟାଶ୍ରୟ ଅଭାବରେ ଯେପରି
ବୃକ୍ଷର ଶରଣ ନେବାକୁ ହୁଏ, ସେହିପରି ସାଧକ ପକ୍ଷରେ
ଧର୍ମୋପଦେଷ୍ଟା ଏବଂ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ସମୂହର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ
ହୋଇଥାଏ; ତଦ୍ୱାରା ତାହାକୁ ନାନାପ୍ରକାର ପ୍ରଲୋଭନ ଏବଂ
ଧର୍ମପଥରେ ଚାଲିବାର ବିଘ୍ନରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବାର ସହାୟତା
ମିଳେ । କିନ୍ତୁ ପଥକ ପକ୍ଷରେ ସ୍ୱସମୟ ଆସିବା ମାତ୍ରେ ହିଁ ଯେପରି
ବୃକ୍ଷତଳ ଛାଡ଼ିବା ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ହୋଇଉଠେ, ଧର୍ମସାଧକ ପକ୍ଷରେ
ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟ ଆସିଲେଣି ସେହି ଆଶ୍ରୟ ପରିତ୍ୟାଗ
କରିବା ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ହୁଏ । ଅନ୍ୟଥା ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଏବଂ ଉପଦେଷ୍ଟାର
ଅଭ୍ୟନ୍ତରସ୍ଥ ମାନବୀୟ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣଭାବ ଏବଂ ପ୍ରମାଦାଦି ତାହାର
ଅନ୍ତରାୟ ହେବ; ସ୍ୱାଧୀନ ଧର୍ମ ସାଧକର ସୁଦୃଢ଼, ଉଦାର ଓ

ପବନ ଜୀବନ ସେ କେବେହେଁ ପାଇ ପାରବ ନାହିଁ । ଏହି ହେତୁରୁ ସବୁଦାହିଁ ସେହି ବିଶ୍ଵ-ଗୁରୁଙ୍କ ଉପଦେଶାନୁବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଚାଲିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରହିବାକୁ ହେବ । ତାହାଙ୍କ ଉପଦେଶରେ ମାନବ ଅନନ୍ତ ଉନ୍ନତି ଆଡ଼କୁ ଯାଇପାରେ । ମାତ୍ର ମନୁଷ୍ୟ ଏଭଳି ସଂସାରର ବର୍ଣ୍ଣା-ରୂପ, ଯାହା ସାମୟିକ ଆଶ୍ରୟ, ତାହାକୁହିଁ ଚିରଦିନର ଆଶ୍ରୟ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରଥାଏ । କୌଣସି ପ୍ରକାରରେ ସେହି ସାମୟିକ ଉପାୟ ଯତ୍ନବାନ କରି ଅନନ୍ତ ରାଜ୍ୟର ଯାତ୍ରୀ ହେବାକୁ ହେଲେ ଯେଉଁ ଭାବରେ ପ୍ରାଣକୁ ଅନନ୍ତସ୍ଵରୂପ ଈଶ୍ଵରଙ୍କର ଶରଣାଗତ କରବାକୁ ହେବ, ସେହି ଭାବରେ ଜୀବନର ଲକ୍ଷ୍ୟ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରପାରେ ନାହିଁ; ସୁତରାଂ ତାହାର ଜୀବନରେ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣଭାବସମୂହ ପ୍ରଭୃତି କରୁଥାଏ । ମୁକ୍ତ ଏବଂ ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟକର ଅବସ୍ଥାକୁ ଯିବା ତାହା ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ ହୋଇଉଠେ ।

ସଂସାର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ସେହିକଥା । ଆପାତତଃ ବହୁ ବିପଦ ଓ ଝଞ୍ଜାବାତରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ସକାଶେ ଏବଂ ଧର୍ମଶିକ୍ଷାରେ ଉନ୍ନତ ହେବାପାଇଁ ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ସଂସାରଶ୍ରୟରେ ରହିବାକୁ ହୋଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ସଂସାର ମନୁଷ୍ୟର ଧର୍ମପଥର ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ହୁଏ, ଯେତେବେଳେ ସାଧକର ପ୍ରାଣକୁ ଅନନ୍ତ ଉନ୍ନତି ଆଡ଼କୁ ଯିବାକୁ ଅଥବା ତାହାକୁ ଉନ୍ନତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭଳି ଉଡ଼ିବାକୁ ବାଧା ଦେଇଥାଏ, ସେତେବେଳେ ସଂସାରବନ୍ଧନ କାଟି ପକାଇବାହିଁ ଆବଶ୍ୟକ । ବୃଷିତଳ ସହିତ ଯେପରି କାହାର ଚିରସମ୍ବନ୍ଧ ନାହିଁ, ସଂସାର ସହିତ ମଧ୍ୟ ସେହିଭଳି କାହାର ଚିରସମ୍ବନ୍ଧ ନାହିଁ ।

ସ୍ଵପ୍ନରୁ ଚରନ୍ତନର ଅବଲମ୍ବନ ଜ୍ଞାନକଳେହିଁ ବିପଦ; ଉନ୍ନତର
ଦ୍ଵାର ସେଠାରେ ରୁକ । ଯେତେଦିନ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ, ସେତେଦିନହିଁ
ଏହା ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧ ଥିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଯେତେବେଳେ ସେହି
ପ୍ରୟୋଜନ ଶେଷ ହେବ, ସେତେବେଳେ ପ୍ରାଣକୁ ସେହି ସ୍ଵପ୍ନ-
ତରୁର ଆଶ୍ରୟରୁ ଉପରକୁ ଉଠାଇ ନେବାକୁ ହେବ । ସ୍ଵପ୍ନର
ସେତେବେଳେ ମନୁଷ୍ୟର ଅଧୀନ ଆଶ୍ରୟ ହେବ, କିନ୍ତୁ ତାହାର
ପ୍ରଭୁ ଓ ଆଶ୍ରୟ ହେବ ନାହିଁ । ଏହି ଭାବରେ ସର୍ବଦା ପ୍ରାଣକୁ
ପ୍ରସ୍ତୁତ ରଖିଲେ ମାନବର ପ୍ରକୃତ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ଥିରକୃତ ହେଲା ଏବଂ
ସେହି ଭୂମା ଈଶ୍ଵରଙ୍କର ଆଶ୍ରୟ ପାଇବାର ସମ୍ଭବପର ହେବ ।

୧୭ । ଧର୍ମ ବନ୍ଧୁ

ସିପାହୀମାନଙ୍କର ବଳିକ୍ରାନ୍ତକ ରଖିବା ସମୟରେ ଦୁଷ୍ଟ ଦୁଃ, ଧ । ଝ ଜଣଙ୍କର ବଳିକ୍ରାନ୍ତ ଠେସାଠେସି କରି ଏକ ସଙ୍ଗରେ ଡେଇଁକରି ରଖିଅଛନ୍ତି । ଏହି ବଳିକ୍ରାନ୍ତକ ମଧ୍ୟରୁ କାହାର ନିଜେ ଛିଡ଼ାହୋବାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ପରସ୍ପର ପରସ୍ପରର ଅବଲମ୍ବନରେ ଛିଡ଼ାହୋଇ ରହିଥାଏ । ସେଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିକୁ ଘୁଞ୍ଚାଇଦେଲେ ସବୁଗୁଡ଼ିକ ପଡ଼ିଯିବ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକହିଁ ଅପର ଉପରେ ନିର୍ଭର କରୁଅଛି । କାହାର ଏପରି କହିବାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ ଯେ, ମୁଁ ଅନ୍ୟ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରୁ ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦେଖୁଥାଉଁ । ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ପରସ୍ପର ପରସ୍ପରପ୍ରତି ନିର୍ଭର କରୁଅଛନ୍ତି । ଜ୍ଞାନୀ ମଧ୍ୟ କହିପାରିବେ ନାହିଁ ଯେ, ମୋହର ସାମାନ୍ୟ ଅଜ୍ଞାନ କୃଷକଠାରେ ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ, ଅଜ୍ଞାନ କୃଷକ ମଧ୍ୟ କହିବ ନାହିଁ ଯେ, ମୋହର ଜ୍ଞାନୀଠାରେ ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ଧନୀ ଉପରେ ନିର୍ଭର ମାନେ ଯେପରି ନିର୍ଭର କରୁଅଛନ୍ତି, ନିର୍ଭର ଉପରେ ଧନୀମାନେ ସେପରି ନିର୍ଭର କରୁଅଛନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ନିୟମରେ ଚାଲୁଅଛି ସିନା । ସମସ୍ତେହିଁ ନିଜ ନିଜର କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଯାଉଅଛନ୍ତି, ମନରେ ଭାବୁଅଛନ୍ତି ମୁଁ ମୋହର ସ୍ୱାର୍ଥ ସକାଶେ ପରିଶ୍ରମ କରୁଅଛି । କିନ୍ତୁ ଅଜ୍ଞତସାରରେ ସେ ଅପରର କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଅଛି । ଏହିପରି ଦେଖୁଅଛି ସମସ୍ତେହିଁ ସମସ୍ତଙ୍କ ସକାଶେ ପରିଶ୍ରମ କରୁଅଛନ୍ତି । କେହି କାହାର ଅପ୍ରୟୋଜନୀୟ ନୁହନ୍ତି । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର

କାହାର ଭଲବାର ଉପାୟ ନାହିଁ ଯେ, ମୁଁ କାହାର ଉପରେ
 ନିର୍ଭର କରେ ନାହିଁ; ଓ ଅହଙ୍କାର କାହାର କରିବାର ଅଧିକାର
 ନାହିଁ । ସାଧାରଣ ଭାବରେ ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜରେ ଯେଉଁ ନିୟମ
 ଦେଖୁଅଛୁ, ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏହାଠାରୁ ବଳି ଅଧିକ ବ୍ୟବହାର
 ଦେଖୁ । ଏଠାରେ ଧର୍ମବକ୍ତ୍ରମାନେ ପରସ୍ପରକୁ ଗୁପ୍ତଭାବରେ
 କ୍ଷମାର ସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତି, ତାହା ଅନୁମୋଦନ ଅଭାବ ସମୟରେ
 ବୁଝିଥାଉ । ଯେତେବେଳେ ଏକାକୀ କୌଣସି ପ୍ରଲୋଭନ ସହିତ
 ସଂଗ୍ରାମ କରୁଁ, କୌଣସି ପ୍ରକାରରେ ନିଜକୁ ରକ୍ଷାକରି ପାରୁ ନାହିଁ ।
 ଯେଉଁ ଦୁଃସ୍ଥିତିକୁ ଏକାକୀ କୌଣସି ପ୍ରକାରରେ ଦମନ କରିବାକୁ
 ମୁଁ ଅସମର୍ଥ ହେଉଅଛି, ସେତିକିବେଳେ ପାଞ୍ଚଜଣ ବକ୍ତ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
 ପହଞ୍ଚିଗଲି, ସେମାନଙ୍କର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଅବ୍ୟକ୍ତ ଶକ୍ତିରେ ମୋ ପ୍ରାଣ
 ଫୁଲି ହୋଇଗଲା, ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ପାପର ପରାଜୟ ହେଲା । ସେମାନଙ୍କ
 ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ମୁଖର ଉତ୍ସାହ-ବାକ୍ୟରେ ମୋ ନିର୍ଜୀବ ପ୍ରାଣ ସଜୀବ
 ହୋଇଗଲା । ଈଶ୍ବରଙ୍କ ନାମ କାର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଥବା ଈଶ୍ବରଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା
 କରିବା ସମୟରେ ଦଶଜଣ ଏକ ସଙ୍ଗରେ ବସିବାବେଳେ ଧର୍ମ-
 ବକ୍ତ୍ରମାନେ ଅଜ୍ଞତସାରରେ କି ଉପକାର କରିଥାଆନ୍ତି ତାହା
 ବୁଝିହୁଏ । ଜଣେ ଶୁଦ୍ଧଭାବରେ ପ୍ରାଣର କଣ୍ଠରେ କଲବଲ ହେଉ-
 ଅଛି; କିନ୍ତୁ ତାହାର ପାଶ୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଅନ୍ୟ ବକ୍ତ୍ରଙ୍କର ବ୍ୟାକୁଳ ପ୍ରାର୍ଥନା
 ଅଥବା ଭାବର ଉଚ୍ଛ୍ଲାସରେ ତା ପ୍ରାଣରେ ସରସ ଭାବର
 ସମ୍ଭାର ହୋଇଗଲା । ପରସ୍ପରର ସହାୟତା ସେହି ସମୟରେ
 ଅନୁମୋଦନ ବୁଝିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଥାଉଁ ସିନା ! ଯାହା

ଏକାକୀ କୌଣସିମତରେ ପାଇ ପାରୁନୁଁ ନାହିଁ, ଏଭଳି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ
ଅଜ୍ଞତ ସୁଖ ଅନ୍ୟ ପାଞ୍ଚକଣ୍ଠର ଏକତାବସ୍ଥାନରେ ପାଆଉଁ;
ସ୍ବତନ୍ତ୍ର କାହାର ମନେ କରିବା ଅନୁଚିତ ଯେ, ମୁଁ ଏକାକୀ
ଋଷିରାଜ୍ୟରେ ଅଗ୍ରସର ହେବି ।

୧୭ । ଅହଂ-ଚନ୍ଦ୍ରା

‘ତରତର’ ବେଗରେ ତରଙ୍ଗିଣୀ ପ୍ରବାହତା, ସୁହୃଦ୍ବଦ୍ଧ
ଭ୍ରମାପାବଳୀ ପ୍ରାୟ ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧ ତରଙ୍ଗରାଶି ଅଶାନ୍ତ ବାଳକ
ବାଳିକାଙ୍କ ପରି ହାତ ଧରିଧରି ହୋଇ ନାଚୁଅଛନ୍ତି, ! ଗୋଟିକ
ଉପରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ତଳ ପଡ଼ୁଅଛି ! ଅନନ୍ଦର ବିରାମ ନାହିଁ,
ନର୍ତ୍ତନର ବିଶ୍ରାନ୍ତ ନାହିଁ ! ଗୋଟିଏ ଯାଉଅଛି, ଅନ୍ୟ ଆସୁଅଛି —
ସେହୁଟି ମଧ୍ୟ ଚାଲିଯାଉଅଛି, ପୁଣି ଶତସହସ୍ର ଆସି ତା ସ୍ଥାନ
ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଦେଉଅଛି — ଯେପରି କି, ତରଙ୍ଗରାଜ୍ୟରେ ମହୋତ୍ସବ
ଲାଗିଅଛି ! ମୁଁ ନିମାଗରରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ମିଗ୍ରାୟା ବଟବୃକ୍ଷ
ମୂଳରେ ବସି ଗାରବରେ ତରଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟର ସ୍ବଶୃଙ୍ଗଳ ଅଥଚ
ଉଦାମ ନୃତ୍ୟ ଦେଖୁଥିଲି । ଶୀତଳ ଶୀତର ପରିବାସୀ ମୃଦୁ ପବନ
ମୋ ଶରୀରର ସମସ୍ତ ତାପ ଦୂର କରିଦେଲା — ମନରେ ଗୋଟିଏ
ଅପୂର୍ବ ଶାନ୍ତିନିର୍ଦ୍ଦର ବହିଗଲା । ମୁଁ କେବଳ ଏକ ମନରେ
ଦେଖୁଥିଲି — ଅଗଣ୍ୟ ତରଙ୍ଗାବଳୀର ସନନ୍ଦ୍ୟ ଗମନାଗମନ !

ଭବିଳି—ଏହି ଅନନ୍ତ ତରଙ୍ଗରାଶିର ଏ ଭଳି ଦିବାସ୍ବତ୍ତ ଗତି-
ବିଧି ଚାଲୁଅଛି, ଏ ଭଳି ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ତରଙ୍ଗ ଚାଲୁ ଚାଲୁ ତରଳ-
ସଲିଳ ଅଙ୍ଗରେ ମେଣି ଯାଉଅଛି, ପୁନଶ୍ଚ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ତରଙ୍ଗର
ଆବର୍ତ୍ତକ ହେଉଅଛି, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଏକ ନିୟମରେ ନାଚି-
ନାଚି ଜଳ ସହୃଦ ମିଳେଇ ଯାଉଅଛନ୍ତି—ଏ ଭଳି ଆଜି
ଅଥବା କାଲି ହୁଏ; ମାସ, ବର୍ଷ, ଯୁଗ ଧରି ହୁଏ; ଏ ପ୍ରବାହ
ଅନନ୍ତକାଳ ଅନନ୍ତ ଯୁଗଯୁଗାନ୍ତରୁ ଚାଲୁ ଆସୁଅଛି; ତେବେ
ସୁଦ୍ଧା ଏ ଗୁଡ଼ିକର ନିର୍ମୂଳ ଧ୍ୟାନ ହୁଏ କାହିଁକି ? ଏ ତରଙ୍ଗ-
ଧାରର ପରିସମାପ୍ତି ହୁଏ ନାହିଁ କାହିଁକି ? କେତେ ଯୁଗଯୁଗା-
ନ୍ତରର କାର୍ତ୍ତିକାଦ୍ରାଣୀ ଗାଲ ଗାଲ ଏ ତରଙ୍ଗପ୍ରବାହ ଚାଲୁଅଛି
କିଏ ଜଳନା କରିବ ? କିଏ କହିବ, ଏ ତରଙ୍ଗରାଜ୍ୟର ଆରମ୍ଭ
କେଉଁଠାରେ, ଚରମ ମଧ୍ୟ କେଉଁଠାରେ ? ଏହି ତତ୍ତ୍ବର ମୀମାଂସା
ସ୍ବପାରର କେନ୍ଦ୍ର କରି ପାରିବ ନାହିଁ ।

ଏଭଳି ଭାବୁଁ ଭାବୁଁ ମୋ ମନେ ହେଲା, ବୋଧହୁଏ
ବିଧାତାଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି ମାତ୍ର ହିଁ ତରଙ୍ଗ ଭଳି । ଏହି ବଶାଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ
ସମୁଦ୍ରର ବାଚସାଳା ପ୍ରାୟ ଅନନ୍ତ ସୃଷ୍ଟି-ଶ୍ରେଣୀ ନିର୍ଜନରେ ବ୍ୟସ୍ତ
ଏବଂ ଏଭଳି ନିମେଷ ମଧ୍ୟରେ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇ ଯାଉଅଛି । ପ୍ରଥମେ
ମୋ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଲା, କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣ ନିୟମ ଅନୁସାରେ
ତରଙ୍ଗିଣୀର ତରଙ୍ଗାବଳୀର ରହସ୍ୟ ଭେଦ କରିବାର ମୋହର
ଯେତକି ସାଧ୍ୟ ଥିଲା, ଏହି ଅଚିନ୍ତ, ଅଜ୍ଞତ, ଅନନ୍ତଶୀଳତପୂର୍ବ
ଆତ୍ମବିସ୍ମୟକ ଚର୍ଚ୍ଚା ମୋତେ କିନ୍ତୁ ଆଲୋକକୁ ଆଣି ପାରିଲା

ନାହିଁ—ମୁଁ ସେହିପରି ଅକାରରେ ପଡ଼ି ରହିଲି, ମୋ ଅହଂନିକକ
 ବିଶାଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ-ସିକ୍ତର କେଉଁ ଅଜ୍ଞାତ ଆବର୍ତ୍ତରେ ବୁଡ଼ି ରହି-
 ଅଛି, ଶତ ଚେଷ୍ଟାରେ ସୁଦ୍ଧା ତାହା ଉଦ୍ଧୃତ କରି ପାରିଲି ନାହିଁ—
 କେତେ କୋଟି କୋଟି ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ଏଭଳି କେତେ ଶତ
 କୋଟି “ମୋର” ଆବିର୍ଭାବ ତରୋରାବ ହୋଇ ଯାଇଅଛି;
 କିନ୍ତୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ଦିନ ଆତ୍ମଜ୍ଞାପା ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ
 ନାହିଁ ବୋଲି ବୋଧହୁଏ ମୁଁ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ନାହିଁ । ଆଜି ଏହି
 ତରଙ୍ଗରାଜ୍ୟର ବିଚିତ୍ର ଖେଳ ମୋତେ ନିଜକୁ ବୁଝିବାର ପ୍ରବୃତ୍ତି
 ଆଣି ଦେଇଅଛି ବୋଲି ନିଜକୁ ଖୋଜିବାକୁ ଯାଇ ବୁଝି ପାରୁଅଛି
 ଯେ, ଅନେକ ଯୁଗ ହେଲା ମୋର ଆତ୍ମବିସ୍ମୃତ ହୋଇଅଛି ବା ମୁଁ
 ନିଜକୁ ହରାଇ ବସିଅଛି ! ହା ଅଦୃଷ୍ଟ !

ଅନେକ ସନ୍ଧାନ କରି ଦେଖିଲି—ମୁଁ ଏଭଳି ସଂସାର-
 ସିକ୍ତର ତରଙ୍ଗ ଭିନ୍ନ ଆଉ କିଛି ନୁହେଁ, ଅଜ୍ଞାତକାଳର ଅସୀମ
 ଜଳରାଶିବନ୍ଧରେ ଯେତେ ଦୂରଦୃଷ୍ଟି ଚାଲେ, ମୁଁ କେବଳ
 ଦେଖିଲି, ଏହି ତରଙ୍ଗିଣୀର କୋଟି କୋଟି ତରଙ୍ଗପ୍ରାୟ ମେ.ହର
 “ଅହଂ” ହୁ ଅର୍ଥାତ୍ ଆବିର୍ଭାବ ତରଙ୍ଗରାଶି ଏ ଭଳି ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧ
 ଭାବରେ ଚାଲି ଆସୁଅଛି । ଅସ୍ପଷ୍ଟ ସୁଦୂର ଦୃଶ୍ୟ ଯେତେବେଳେ
 ଦେଖିବାକୁ ବସିଲି, ଯେତେଦୂର ଦେଖିଲି, କେଉଁଠାରେ
 ଅତ୍ୟୁକ୍ତ ପର୍ବତଶୃଙ୍ଗ ଭଳି ମୋ ଅହଂ-ତରଙ୍ଗ ନାଚି
 ଉଠି ପୁଣି ପାଣି ସହଜ ମିଶି ଯାଉଅଛି; ପୁଣି କେଉଁଠାରେ
 ଦେଖିଲି, ଯେପରି ଝଡ଼, ଝଡ଼ତର, ଝଡ଼ତମ କଣାରେ ପରିଣତ

ମୋହର “ଅହଂ”କୁ ବାଟେ ଉଠୁଁ ନ ଉଠୁଁ ଜଳ ସହଜ ଲାଗି
ହୋଇଯାଉଅଛି । ଅହର ତରଙ୍ଗ — ଅହର ବିଲୟ, ପୁନରପି
ତରଙ୍ଗ, ପୁନରପି ବିଲୟ ! ଏ କପର ରହସ୍ୟ, ଏ କିଭଳି ଲାଲା,
ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ବିସ୍ମୟ, ମୁଗ୍ଧ ଏବଂ ପରଶ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲି ।

ତରଙ୍ଗ ତ ସଲିଳ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କିଛି ନୁହେଁ ? ଯେଉଁ ତରଙ୍ଗ
ଚନ୍ଦ୍ରସୂର୍ଯ୍ୟକରସ୍ପର୍ଶରେ ଝଲସି ଉଠି ନାଚି ନାଚି ଲାଗି ହୋଇ-
ଗଲା, ତାହା ଯେପରି ଜଳର ଅଂଶ ଥିଲା, ସେହିପରି ଜଳ
ଅଙ୍ଗରେ ମିଶିଗଲା । ଯେତେଦିନ ପବନ ଥିବ, ତେତେଦିନ
ସେହି ବିଲୀନଭୂତ ତରଙ୍ଗ ଜଳରାଶି ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ନୂତନ
ରଙ୍ଗରେ ନୂତନ ଅଙ୍ଗରେ ତରଙ୍ଗ ସୃଷ୍ଟି କରୁଥିବ । ସେହି
ତରଙ୍ଗ ନୂତନ ତରଙ୍ଗର ଆକାର ଧାରଣ କରି ପୁନରପି ନୃତ୍ୟ
କରୁଥିବ, ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାଳର ପରକ୍ଷଣରେ ଯେଉଁ ପରି ଜଳ ଥିଲା,
ସେହିପରି ଜଳ ହୋଇଯିବ ।

ଜଳ ଯେପରି ଏକ, କିନ୍ତୁ ତରଙ୍ଗ ଅନନ୍ତ, ସେହିପରି ମୁଁ
ମଧ୍ୟ ଏକ, କିନ୍ତୁ ଅହଂତ୍ବର ଆବିର୍ଭାବ ଓ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଅନନ୍ତ !
ମୋର ମନେ ହୁଏ, ସମୁଦ୍ରର ଯେଉଁ ଅଂଶରେ ଯେପରି ବାୟୁ
ପ୍ରବାହ ହେବ, ସେହି ଅଂଶରେ ସେହିପରି କ୍ଷୁଦ୍ର ବୃହତ୍ ତରଙ୍ଗ-
ମାଳାର ଉତ୍ପତ୍ତି ହେବ, ଏଭଳି ମଧ୍ୟ ହୋଇଥାଏ; ମୋ ପକ୍ଷରେ
ଠିକ୍ ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥା । ମୁଁ ଏକ ଅନନ୍ତ “ଅବାହ୍ୟନିଷଗୋଚର
ଆକାଶ”କଲ — ମୋ ଉପରେ ଯେତେବେଳେ ଯେଉଁ ପରି

‘ଅଦ୍ଭୁତ’ ବାସ୍ତୁ ପ୍ରବାହତ ହୋଇଅଛି, ଦେଶକାଳପାତ୍ର ବିଶେଷରେ ମୋଠାରେ ସେପରି ଶତ ଶତ ତରଙ୍ଗ ସମୁଦ୍ରୁତ ହୋଇଅଛି ।

ପୃଥଗାଭ୍ୟାସମାନ ତରଙ୍ଗାୟିତ ଜଳ ଯେପରି ବାସ୍ତବିକ ଜଳରାଶିଠାରୁ ପୃଥକ୍ ନୁହେଁ, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ସୁଖ ଦୁଃଖ, ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ, ଦେଶ କାଳ, ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମ, ପାପ ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ଦ୍ୱାରା ସାନ୍ତ୍ରୀମାବଦ୍ଧ କ୍ଷୁଦ୍ର ଜୀବ ରୂପରେ ପ୍ରତିଭାସମାନ ହେଲେହେଁ, ସେହି ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ବିଶାଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଭଣ୍ଡୋଦର ପରମାତ୍ମା ବ୍ୟତୀତ ମୁଁ ଆଉ କିଛି ନୁହେଁ । ଚନ୍ଦ୍ରସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣଜାତ ଲୋହତାପି ରାଗ ଯେପରି ଜଳର ଅଥବା ତରଙ୍ଗର ଧର୍ମ ନୁହେଁ, ମୋହର ସେହିପରି ସୁଖ ଦୁଃଖ, ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ, ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରକୃତ ଧର୍ମ ନୁହେଁ; ସେମାନେ ଆଗନ୍ତୁକ । ଯେଉଁମାନେ ଆଗନ୍ତୁକ ସେମାନେ ଚରକାଳ ରହନ୍ତି ନାହିଁ, ସୁତରାଂ ସେମାନେ କେଉଁଠିନ ରୁଲିଯିବେ ।

ତଟିନୀଟୀରରେ ନୀରବରେ ବସି ଏଭଳି ବାଚରହସ୍ୟ ଚିନ୍ତା କରୁଥିଲି, ମୋତେ ଏହି ତଟିନୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ନିତାନ୍ତ କ୍ଷୁଦ୍ର ବୋଧ ହେଲା । ମୋର ମନେ ହେଲା, ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଭୂଲନାରେ ଏବଂ ମୋ ଭୂଲନାରେ ଏହା ଧୂଳିକଣାଠାରୁ ମଧ୍ୟ କ୍ଷୁଦ୍ରତର । ମୋର ମନେ ହେଲା, ମୁଁ ଯଦି ଏଭଳି ମହାନ, ଏଭଳି ନିଖିଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡକୁ କୋଳରେ ରଖି ବସି ରହିଅଛି, ତେବେ ହା ବ୍ୟାଧି ! କେଉଁ ପାପରୁ ମୋତେ ସେହି ଭୂମାନନ୍ଦରୁ ବଞ୍ଚିତ କରି ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ରାତିକ୍ଷୁଦ୍ର ସୀମାବଦ୍ଧ ଗୋଷ୍ଠିରେ ଅବଦ୍ଧ କରି ରଖିଛି ? ତୁମ୍ଭର

ଏଭଳି ମାୟା ଯେ, ଦିନକ ସକାଶେ ମଧ୍ୟ ମୋତେ ମୋହର ସ୍ବରୂପ ବୋଧ କରିବାକୁ ଯମତା ଦେଲ ନାହିଁ ?

ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ମୋ ପ୍ରାଣରେ ବିଶ୍ବବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ସକଳ ଅନୁଭୂତି ସଜ୍ଜାରିତ ହେଲା, କର୍ଣ୍ଣରେ ମଧୁବର୍ଷଣ ହେଲା, ଦିବ୍ୟ ଗଳରେ ପ୍ରାଣ ପରିତପ୍ତ ହୋଇ ଉଠିଲା, ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆନନ୍ଦରେ ମୁଁ ସୀମାସ୍ଥାନ ସମୁଦ୍ରବତ୍ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଚନ୍ଦ୍ର କରଣରେ ଉଜ୍ଜ୍ବଳିତ ହୋଇ ଉଠିଲି ।

ପୃଥିବୀର ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ ପ୍ରାଣିବୃନ୍ଦଙ୍କ ଅଙ୍ଗରେ ବୃକ୍ଷ, ଲତା, ପତ୍ର ପୁଷ୍ପ ଫଳମୂଳର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଣୁରେ, ଆକାଶ ପାତାଳ ସମୁଦ୍ର ଶୈଳାବଳୀର, ଚନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ନକ୍ଷତ୍ରପୁଞ୍ଜର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଂଶରେ ମୋର ଚିରନ୍ତନ ଅଚ୍ଛେଦ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧ ଫୁଟି ଉଠିଲା; ମୁଁ ବିସ୍ମୃତ ହୋଇଗଲି । ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ, ସୁଖ ଦୁଃଖ ପ୍ରଭୃତି କାହାକୁ କହନ୍ତି ?

ମୁଁ ଦିବ୍ୟ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିଲି—ଯାହାକୁ ଇତିପୂର୍ବେ ଶୁଦ୍ଧ ବୋଲି ଘୃଣା କରୁଥିଲି, ଯାହାର ମୁଖର ଗ୍ରାସ କାଢ଼ିନେବା ସକାଶେ ନିର୍ମମ ହସ୍ତ ପ୍ରସାରିତ କରୁଥିଲି—ହା ବିଧାତଃ ! ସେ ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁରେ ମୋହର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ଯେଉଁ ପ୍ରାଣୀୟକ ସେ ହା ପାଦଙ୍କୁ କାଳର ନିଷ୍ପତ୍ତିରେ ସମର୍ପଣ କରି ଅଶ୍ରୁସାଗରରେ ଭସୁଥିଲି, ଦିବ୍ୟ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିଲି, ମୋହର ସେ ନିଶେଷ ହୋଇ ଯାଇ ନାହାନ୍ତି, ତାହାଙ୍କ ସହିତ ମୋର ପୂର୍ବପରି ସମ୍ବନ୍ଧ ବିଦ୍ୟମାନ

ଆକାଶର ବ୍ୟାପୀ ଦେହରେ ନିବିଡ଼ମାଳା ଯେଉଁଠି ସର୍ବଦା ବିଚରଣ କରୁଅଛନ୍ତି, ତଥାପି ନିଶା ସମ୍ବନ୍ଧ ବ୍ୟାପୀ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ଦୃଶ୍ୟ ନାହିଁ । ଆତ୍ମମନଙ୍କର ଯେଉଁମାନେ କାଳକବଳତ ଦୃଶ୍ୟ, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଧ୍ୟାନ ଦୃଶ୍ୟ ବୋଲି ମନେ ହୁଏ ନାହିଁ—ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ନିୟତି ରୂପକ ସନ୍ଧ୍ୟା ଅଥବା ନିଶା ସମ୍ବନ୍ଧର ଅପେକ୍ଷା କରି ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଥାଆନ୍ତି, ପୁଣି ଯେପରି ସନ୍ଧ୍ୟାର ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଆଲୋକରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ ଅସ୍ତମିତ ହୁଅନ୍ତି—ତାରାମଣ୍ଡଳୀ ବିକଶିତ ହୋଇ ହସି ଉଠନ୍ତି, ପୃଥିବୀର ଜାନପୁର ତାବତ୍ ବସ୍ତୁ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ଏକ ନିୟମ ମନେ ହେଲା—ମୂର୍ତ୍ତିମାନଙ୍କ ସାଗରରେ ବୁଡ଼ିଗଲି; ଏଭଳି ଆନନ୍ଦପାତ୍ର ଜୀବନରେ ବୋଧହୁଏ କେବେହେଁ ପାଇ ନାହିଁ ।

ପୁଣି ମୋର ମନେ ହେଲା, ସ୍ବପ୍ନର ଯେବେ ମୋର ଏଡ଼େ ଆତ୍ମୀୟ, ସ୍ବପ୍ନର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧୂଳିକଣା ସହିତ ମୋହର ଯେବେ ଏଭଳି ମଧୁର ସମ୍ପର୍କ, ତେବେ କେଉଁ ପାପରେ ଅହରହ ଏ ଭଳି ହିଂସା, ଦ୍ବେଷ, ଦୁଃଖ, ଅଶାନ୍ତି, ପ୍ରତାରଣା, ପ୍ରବଞ୍ଚନା, ଅତ୍ୟାଚାର, ଅବମାନନା ଦ୍ବାରା ଜଗତକୁ ଉପ୍ରୀଡ଼ିତ କରୁଅଛୁ ଏବଂ ସ୍ବୟଂ ମଧ୍ୟ ଏଭଳି ସର୍ବ ସୁଖର, ସର୍ବ ସମ୍ପଦର ଆକର ହୋଇ ଅହରହ ଏପରି ଅଭବ, ଅଭିଯୋଗ, ପାପ, ଶୋକ ଓ ତଥାକଥିତ ହିଂସାଦ୍ବେଷାଦି ଦ୍ବାରା ଅନ୍ୟ କର୍ତ୍ତୃକ ଏରୂପ ଲାହୁଡ଼ି, ବିଡ଼ମ୍ବିତ ଏବଂ ଉପ୍ରୀଡ଼ିତ ହେଉଅଛୁ ? କିଏ ମୋତେ କହିଦେବ, ମୋର ସେଭଳି ସର୍ବାନ୍ତରାସିକା ନିଶିଳପ୍ରସୂତା ସାର୍ବ-

ଜଗନା ପ୍ରୀତି ପ୍ରଭୃତି ବୃତ୍ତିମାନଙ୍କୁ କିଏ ଏଭଳି ଛୁଦ୍ର ଗଣ୍ଡିରେ ଶୃଙ୍ଖଳିତ କରି ରଖିଲା ? ମୁଁ ଯାହାକୁ ପ୍ରାଣ ଲଗାଇ ପ୍ରେମ କରିବାକୁ ଚାହେଁ, କେଉଁ ବୃତ୍ତି ମୋତେ ତାହା ବିରୁଦ୍ଧରେ ଉଦ୍ଦେଶିତ କରିଦେବ ? ଯାହାକୁ ସର୍ବସ୍ବ ଦାନ କରିବାକୁ ସମୟ ସମୟରେ ଲଜ୍ଜା ହୁଏ, କେଉଁ ନିଷ୍ଠୁର ବିଧାତାର ତତୋଧିକ ନିର୍ମମ ନିୟମ ମୋ ହାତ ଧରି ତାହାକୁ ମୁଣ୍ଡିଭସା ଦେବାକୁ ନିଷେଧ କରୁଥାଏ ? କେବଳ ମୋର ପଦରେଶ୍ବରୀର ଅକ ଛ୍ଟାରେ ଯେ ତାହାର ସମସ୍ତ ହୃଦୟକୁ ଲଗି ଅଖିଅଛି—ତାହାର ଉନ୍ମୁକ୍ତ ଉଚ୍ଛ୍ବସିତ ପ୍ରେମମୟ ହୃଦୟ ଉପରେ ନିଷ୍ଠୁର ପଦାଘାତ କରିବା ସକାଶେ କିଏ ମୋ କାନରେ ଗୋପନ ପରାମର୍ଶ ଦେଇ ପର-ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୁଏ ? ଏ କଥା କିଏ ମୋତେ କହିଦେବ ? ପୃଥିବୀର ଯେତେବେଳେ ତାପବୃଦ୍ଧି ହୁଏ—ପୃଥିବୀର ହୃଦୟ ଯେତେବେଳେ ତାପଦଗ୍ଧ ଓ ବିଶୁଦ୍ଧ ହୋଇ ପଡ଼େ, ସେତେବେଳେ ଆକାଶର ମେଘ ତାହାର ଦଗ୍ଧ ହୃଦୟକୁ ଶୀତଳ କରିବା ସକାଶେ ଶେଢ଼ନ କରେ, ଅଜସ୍ର ଧାରରେ ନୟନଜଳ ବର୍ଷଣ କରି ପର-ଦୁଃଖ କାତରତା ବ୍ୟକ୍ତ କରେ । ଗୋଟିଏ ପଦ୍ମ ନୈଶ ଶିଶିରର ଅତ୍ୟାବୃତ୍ତରେ ଯେତେବେଳେ ମ୍ଳାନ ହୋଇପଡ଼େ, ସେତେବେଳେ ପ୍ରାତଃକାଳୀନ ସୂର୍ଯ୍ୟର ସଞ୍ଜୀବନ କରସ୍ପର୍ଶ ତାହାର ମଳିନ ମୁଣ୍ଡରେ ହାସ୍ୟ ଆଣି ଦେଇ ଜଗତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଏପରି ଅନେକ ପଦାର୍ଥକୁ ଦେଖୁଅଛି, ସେମାନେ ଖୁବ୍ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଯାଉଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟାବୃତ୍ତ କରିବା ସକାଶେ କୌଣସି ନିର୍ମମ ବିଧାତାର କଠୋର ନିୟମ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ

ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭେ ଶତ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେହି ଯେ ସୁଦ୍ଧା ଶକ୍ତିର କ୍ଷୀଣାଲେକ ମଧ୍ୟରେ ନିଜକୁ ଚିରରୁଦ୍ଧ କରି ରଖିଅଛୁ, ତହିଁରୁ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପାଇଁ ସୁଦ୍ଧା ବାହାରି ପାରୁ ନାହିଁ କହିଁକି ? ଅମୃତାନନ୍ଦ ଏହି ସ୍ଵାଧୀନତା ହନନକାରୀ ଅତ୍ୟାଚାରପରାୟଣ କୌଣସି ବ୍ୟାଧି ଯେବେ ଥାଏ, ତେବେ ତାହାର ସ୍ଵେଚ୍ଛାଚାରତା ଅପେକ୍ଷା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ମାରାତ୍ମକ ବସ୍ତୁ ସଂସାରରେ ଅଛି କି ନାହିଁ, ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ ।

ମନରେ ଭାବିଲି—ମୋ ମଧ୍ୟରେ ଏତେଗୁଡ଼ିଏ ବିଷମାଦିନ ବୃତ୍ତି କାହିଁକି ଅସିଲା ? ଏକମାତ୍ର ଚୈତନ୍ୟ ଘେନି, ଏକମାତ୍ର ପ୍ରେମ ଘେନି ଯେବେ ଏଥର ଏହି ମନୁଷ୍ୟଜନ୍ମରେ ସଂସାରକୁ ଅସିଥାଆନ୍ତି, ତେବେ ଜଗତ ସହଜ କେତେ ପ୍ରୀତିବର୍ଜନରେ ବଦଳି ହୋଇ ରହିଥାଆନ୍ତି; ପରର ଦୁଃଖରେ, ପରର ରୋଦନରେ, ପରର ଅନନ୍ଦରେ, ପରର ବିଷାଦରେ କେତେ ସହାନୁଭୂତି ନ ଦେଖାଉ ଥାଆନ୍ତି ? ହା ବ୍ୟାଧି ! ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ଜଡ଼ ନ କଲ କାହିଁକି ? ମୋହର ତ କେତେ ଶତ ଜଡ଼ ଜନ୍ମ ବହୁ ଯାଇଅଛି. କାହିଁ ତହିଁରେ ତ ଏ ଭଳି ଅମୃତସ୍ଵାର ସୁଦ୍ଧା ଆବରଣରେ ନିଜକୁ ଲୁଚାଇ ରଖିଅଛୁ ବୋଲି ବୋଧ ହେଉ ନାହିଁ ? ଅମୟ ଗ୍ରହର ଯୁଗଠାରୁ ଅରମ୍ଭ କରି ଯେତେ କିଛି ହୋଇଅଛି—ଲୋକେ କହନ୍ତି ବା ଅନୁଭବ ହୁଏ, ପ୍ରତିଥର ତ ନିଜର ଦେହ ନିଜର ସବସ୍ତୁ ପରପାଇଁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରି ଦେଇ ଆକାଶପ୍ରାୟ ନିର୍ଲିପ୍ତ ଭାବରେ ରହିଅଛୁ । ଯେଉଁଠି ସଂସାରରେ ମୃତ୍ୟୁକାରଣ

ଅଙ୍ଗରେ ସୁସ୍ଥଭାବରେ ମିଶି ରହିଥିଲି—ମୋହର ଉନ୍ମୁକ୍ତ ବନ୍ଧସ୍ଥଳକୁ ସଂସାରର ପଦତଳେ ପକାଇ ରଖିଥିଲି, ସଂସାରର ମାୟାବସ୍ତୁ ମୋର ବନ୍ଧସ୍ଥଳ ଉପରେ ରୁଲି ଯାଉଛି, ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦସ୍ପର୍ଶରେ ଚମକି ଉଠୁଥିଲି—ସ୍ପର୍ଶ ସାହାଯ୍ୟରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ମନ ସହିତ, ସୁଖ ଦୁଃଖ ସହିତ ପରିଚିତ ହୋଇ ପର ସକାଶେ ହସି କିମ୍ବା କାନ୍ଦି ପାରୁଥିଲି, ମନୁଷ୍ୟ ହୋଇ ଏ ସବୁ ଭୁଲିଲି କାହିଁକି ? ଯେଉଁଦିନ ବୃଷ ଲତା ହୋଇ ଜନ୍ମିଥିଲି, ଶାଖା ପତ୍ରରେ ଫୁଲ ଫଳରେ ସୁନ୍ଦର ଶୋଭା ଧାରଣ କରି ସାଧୁ ରମଣୀର ସ୍ବାମିମୁଖାବଲୋକନ ଆକାଞ୍ଛା ପରି କେବଳ ଅନ୍ୟର ସୁଖ ତୃପ୍ତି ସକାଶେ ସମସ୍ତ ଦିବା ରଜନୀ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ରହିଥିଲି, କେହି ଫୁଲ ତୋଡୁଥିଲା, କେହି ଫଳ ତୋଡୁଥିଲା, କେହି ଯେବେ-ଆଉପଦଗ୍ରସ୍ତ ଶାଖାଗ୍ରଭାଗ ଭଗ୍ନ କରି ସୁବା ଛୟାସୁନ୍ଦର ତଳ-ଦେଶରେ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପାଇଁ ବସିରହିଥିଲା—ସେତେବେଳେ ତୃପ୍ତିରେ ଆତ୍ମପ୍ରସାଦ ଲଭ କରୁଥିଲି । ମୋର ଏହି ପରାଧର୍ମପରତା, ଏହି ବିଶ୍ୱପ୍ରେମ କିଏ ଚୋରାଇ ନେଲା, କିଏ ମୋତେ କହିବ ? ଜଡ଼ଜୀବନରେ ଯାହା କଲି, ଉଚ୍ଚତ ମାନବଜୀବନରେ ତାହା କରି ପାରୁ ନାହିଁ କାହିଁକି ? ମୋର ସତ୍ତା ସମସ୍ତଙ୍କ ସତ୍ତାରେ ମିଶାଇ ଦେଇ ମୋ ପ୍ରୟୋଜନ, ମୋ ସ୍ୱାର୍ଥ ସଂସାରର ପ୍ରୟୋଜନରେ, ସଂସାରର ସ୍ୱାର୍ଥରେ ମିଶାଇ ଦେଇ କାହିଁକି ସୁଖ ଦୁଃଖ, ଏପରିକି—ଜୀବନ ମରଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ପ୍ରତିକୃତି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ସମର୍ପଣ କରି ମୁଁ ନିଷ୍ଠାମତାର ଛୟାସ୍ପର୍ଶରେ ସୁବା ଅଧିକାରୀ ହୁଏ ? ମୁଁ କାହିଁକି ସମସ୍ତ କର୍ମ ଫଳ ତ୍ୟାଗ କରି

ଆସକ୍ତ-ଶୂନ୍ୟ ହୃଦୟରେ ଜଗତର ହୃଦରେ ଆତ୍ମବିସର୍ଜନ କରି
 ଅହଂତ୍ବର ଅସୀମ ପ୍ରସାର ସାଧନ କରି ପାରୁ ନାହିଁ ? ଚାରିଆଡ଼େ
 ଅନାଲ ଗ୍ରହନକ୍ଷତ୍ରଖଚିତ ଆକାଶପଟରେ ଗ୍ରହନକ୍ଷତ୍ର ପ୍ରତି-
 ବିମ୍ବିତ ତଟିନାସଲିଲରେ—ମୋହର ଚିନ୍ତାପୁଣ୍ୟ ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ
 ଅନେକ ଥର ଦୃଷ୍ଟି ପକାଇ, ଏ ପ୍ରଶ୍ନ କରି ଉତ୍ତର ପାଇଲି ନାହିଁ !
 ମନରେ ନିତାନ୍ତ ଶୋଭା ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା—ନିଗାଞ୍ଜର ପରିତ୍ୟାଗ
 କରି ଚାଲି ଆସିଲି; କେଉଁଠାକୁ ?—ମୋହର କ୍ଷୁଦ୍ର ହୃଦୟର
 ଅନୁରୂପ କ୍ଷୁଦ୍ର ବୃତ୍ତିରକୁ ? ଯେଉଁ ଭଲ ଲାଗି ଥିଲା, ସେହିଭଲ ରହିଲା
 —ଉନ୍ନତ ଜୀବନ ମୋ ପକ୍ଷରେ କେବଳ ବିଜୟନା ମାତ୍ର ।
 ଜଗଦାଣ ! ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ମାଟି କରି ସୃଷ୍ଟି ନ କଲ କାହିଁକି ?

୧୮ । ନିର୍ଭରଶୀଳତା

(୧)

ଅକାଶର ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତମ ପ୍ରଦେଶଗାମୀ ପକ୍ଷିଗଣଙ୍କପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିପାତ କଲେ ମନରେ ଏକ ଅଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଭାବର ଉଦ୍‌ବେଗ ହୁଏ । ଯେତେବେଳେ ଦେଖେ ଗଗନ-ବିହାସ ପରିଣେ ପକ୍ଷି ବିସ୍ତାର କରି ଚାଲିଅଛନ୍ତି, ଯେତେବେଳେ ଦେଖେ ସେମାନେ ସ୍ତ୍ରୀୟ ପଦ ଚାଲିତ ନ କରି ସୁଦ୍ଧା ଶାନ୍ତ ଭାବରେ ରହି ଚାଲୁଅଛନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ମନେ ହୁଏ ସେମାନେ ଅନ୍ୟ କାହାର ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ରହିଅଛନ୍ତି—ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଶକ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ଚଳାଉ ଅଛନ୍ତି—କାହାର ଅଦୃଶ୍ୟ ହସ୍ତ ସେମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଯାଉଅଛି । ସ୍ୱୟଂ କିଛି କରୁନାହାନ୍ତି, ଅଥଚ ନିମ୍ନଗାମୀ ସୁଦ୍ଧା ହେଉ ନାହାନ୍ତି । ଏହା ଦେଖିଲେ ମନରେ ସ୍ୱଭାବତଃ ଭାଲିଥାଏ, କିଏ ଯେପରି ସେମାନଙ୍କୁ ଧରି ରଖିଅଛନ୍ତି । ଯେତେବେଳେ ଏହା ଦେଖେ, ସେତେବେଳେ ଏହି ବାସନା ହୁଏ । ତେବେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହିରୂପ ଈଶ୍ୱରସତ୍ତ୍ୱକାଶରେ ବିଚରଣ କରୁଁ । କେବେ ସେହି ଅବସ୍ଥାକୁ ଯିବୁଁ, ଯେତେବେଳେ ଐଶୀ ଶକ୍ତିରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ପରିଚାଳିତ ହେବୁଁ ? ବାହାରକୁ ଶାନ୍ତ ଓ ଧୀରଭାବରେ ରହିଥିବୁଁ, ଅଥଚ ପ୍ରାଣ କ୍ଷମାଗତ ଉନ୍ନତ-ଅକାଶର ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତମ ପ୍ରଦେଶକୁ ଧାଇଁ ଯାଉଥିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଉଠୁଅଛୁଁ, ଯତ୍ନଯାଉଅଛୁଁ, କେବେ ଏହି ସଂଗ୍ରାମ ଯାଇ କ୍ଷମାଗତ ପ୍ରାଣ-ପକ୍ଷୀ ଏହିରୂପ ଈଶ୍ୱରସତ୍ତ୍ୱକାଶକୁ ଚାଲିଯିବ ? କିପରି ଏହା ସମ୍ଭବ ? ମୋ ଭାଲି ଚଞ୍ଚଳ,

ଅସହସ୍ତ ଅକୃତ ଜନର ସେହି ଅବସ୍ଥା କିପରି ସମ୍ଭବ ପାରେ ?
 ଅଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣାସ-ରାଜ୍ୟର କ-ଣ ପଡ଼ିବା ଶେଷ ନୋହିଲା; ମାତ୍ର
 ଅହଙ୍କାର ଏବଂ ଅଭିମାନ ପ୍ରତି ଶିରପ୍ରଶିରାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଲା !
 ନିଜର କୌଣସି କ୍ରିୟା ନାହିଁ ଦେଖୁଅଛି, ଅଥଚ ଏହି
 ଶୂନ୍ୟ ଶକ୍ତି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ରହୁଅଛି । କିପରି ସେହି ଅବସ୍ଥା
 ପାଇବ ? ଏ ଭଳି ଆଶା କରୁଅଛି କାହିଁକି ? ଆଶା କରୁଅଛି ଏହି
 ହେତୁରୁ ଯେ, ଏ ରାଜ୍ୟର ଅତି ସାମାନ୍ୟ ଯାହା କିଛି ଅନୁଭବ
 କରୁଅଛି ଅଥବା ଲାଭ କରିଅଛି, ତାହା ମଧ୍ୟ ଯାହାଙ୍କ କୃପାଫଳରୁ
 ପାଇଅଛି, ଏ ଅବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର କୃପାରେ ପାଇବ । ଯେ
 ଯେତେବେଳେ ଏ ଅବସ୍ଥା ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି, ସେ ଏହି ଭାବରେ
 ପାଇଅଛନ୍ତି । ତେବେ ନିରାଶ ନ ହୋଇ ସେହି ଶକ୍ତି ଉପରେ
 ନିର୍ଭର କରିବାକୁ ଅଭ୍ୟାସ କରୁଥିବ ଏବଂ ତାହାଙ୍କ କୃପା
 ପ୍ରଶଂସାରେ ଜୀବନ ଯାପନ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିବ

ପଶିଗଣଙ୍କୁ ଦେଖି, ଯେତେବେଳେ ସେମାନେ ପୃଥିବୀର
 ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହୁଅନ୍ତି—ଯେତେବେଳେ ପୃଥିବୀର ପ୍ରବଳ ଆକର୍ଷଣ
 ସେମାନଙ୍କୁ ଆୟତ୍ତ କରୁଥାଏ; ସେତେବେଳେ ସେମାନଙ୍କୁ ବାରମ୍ବାର
 ପଶ୍ଚସଞ୍ଚାଳନ କରିବାକୁ ହୁଏ । ତାଙ୍କର ମୁକ୍ତାକାଶର ସ୍ଥିର ଗତି,
 ସେହି ପ୍ରଶାନ୍ତ ଭାବ ଆଉ ରହେ ନାହିଁ । ପକ୍ଷୀର ଏହି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତକୁ
 ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେଉଅଛି; ଆମ୍ଭେମାନେ ଏ ଭଳି ସ୍ଥାନରେ
 ରହୁଥିବା, ଯେଉଁଠାରେ ସାଧାରଣ ଆକର୍ଷଣ ପ୍ରବଳ ହେବ ନାହିଁ ।
 ସ୍ଵାଭାବର ବାହାରକୁ ଯିବା ଅସାଧ୍ୟ, ମାତ୍ର ଉପରେ ଭାସି ବୁଲିବାକୁ

ହେବ, ଅଥଚ ପ୍ରାଣକୁ ସଂସାରସକ୍ରମର ଅଜାତ ସ୍ଥାନରେ ରଖିବାକୁ ହେବ । ସଂସାରର କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିୟୁକ୍ତ ରହି ସୃଷ୍ଟି ତାହାର ଜାଲରେ ଜଡ଼ିତ ହେବାର ଚେଷ୍ଟା କରିବି ନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ଦେଖିବି, ସଂସାର ମତେ ପ୍ରବଳ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣରେ ବ୍ୟସ୍ତ କରିବାକୁ ବସିଅଛି, ତାହାର ସଂଗ୍ରାସୀ କବଳ ଆଡ଼କୁ ଟାଣୁଅଛି, ସେହିକ୍ଷଣି ଧାଇଁ ଧାଇଁ ତାହାର ବାହାରକୁ ଯାଇ ସେହି ଏଣି ଶକ୍ତିଙ୍କର ଶରଣାପନ୍ନ ହେବି ଏବଂ ସେହି ଶକ୍ତି ନିକଟରୁ ନିଜ ପ୍ରାଣରେ ବଳସଞ୍ଚୟ କରୁଥିବି । ଏହା ନ ହେଲେ ପ୍ରକୃତ ନିର୍ଭରଶୀଳତା ଆଉ କେଉଁଠାରୁ ସମ୍ଭବ ?

(୨)

ମନୁଷ୍ୟ ପରମ୍ପରା ଶକ୍ତିରେ ଯେତେବେଳେ ଚାଲୁଥାଏ, ଯେତେବେଳେ ବାହାରର ପ୍ରବଳ ଶକ୍ତି ମନୁଷ୍ୟର ଚାଲକ ହୁଏ, ସେତେବେଳେ ସବଳ ଓ ଦୁର୍ବଳ ବୋଲି କୌଣସି ପ୍ରଭେଦ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ସବଳର ଅହଙ୍କାର କରିବାର କୌଣସି କାରଣ ନ ଥାଏ, କିମ୍ବା ଦୁର୍ବଳର ଖେଦର ମଧ୍ୟ ହେଉ ନ ଥାଏ । ବାଣ୍ଟିୟ ଯାନରେ ଆରୋହଣ କରି ଯେତେବେଳେ ଯାତ୍ରୀମାନେ ଚାଲୁଥାନ୍ତି ସେତେବେଳେ ସମସ୍ତେହିଁ ଏକାବେଳକେ ଗନ୍ତବ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଥାଆନ୍ତି—ଅଳ୍ପ, ଖଞ୍ଜ, ସବଳ ଓ ଦୁର୍ବଳ, ସମସ୍ତେହିଁ ଏକପ୍ରକାର ଅବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ଏହିରୂପ ଈଶ୍ବରଙ୍କ କୃପା-ସ୍ରୋତରେ ମନୁଷ୍ୟ ଯେତେବେଳେ ନିଜକୁ ଭସାଇ ଦେଇଥାଏ, ଯେତେବେଳେ ସେହି ବଳରେ ମନୁଷ୍ୟ ଚାଲୁଥାଏ; ସେତେବେଳେ ବହୁକାଳର ସାଧକ ବୋଲି କାହାର

ଚଞ୍ଚଳ ଗୁଲିବାର ଦାବା ନ ଥାଏ; ସାଧନାବଳର ଅହଙ୍କାର ସେଠାରେ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଯାଏ । ସେ ବଳ କାହାର ଧୃକଟରେ ସାଧନାବଳର ଅପେକ୍ଷା ରଖେ ନାହିଁ । ଯେ ନିଜ ପ୍ରାଣକୁ ସେହି ସ୍ତ୍ରୋତରେ ଭସାଇଦେଏ, ତାହାକୁ ଦେଖିଯାଏ । ଈଶ୍ଵରଙ୍କର କୃପା ପାଣି ତାପୀ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପରିତ୍ରାଣ କରିବ; ଦୁର୍ବଳ ସବଳ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସେହି ପ୍ରାର୍ଥନାୟୁ ହାନକୁ ଦେଖିଯିବ, ଏକଥା ଅନେମାନେ ଅନେକ ଥର ଶୁଣିଅଛୁ ଏବଂ ଧର୍ମପଥର ଯାତ୍ରୀମାନେ ଏହା ଚରକାଳ ଘୋଷଣା କରିଅଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଅନେମାନେ ଏ ଦୃଶ୍ୟ କେଉଁଠାରେ ଦେଖିଥାଉଁ ? ପାଣିଙ୍କର ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ କେଉଁଠାରେ ଧ୍ରୁବ ହୁଏ ? ଅନେମାନେ ମଧ୍ୟ ପରିତ୍ରାଣର ଅବସ୍ଥା କିପରି ପାଇବୁଁ ? ଈଶ୍ଵରଙ୍କର କୃପା କି ମନୁଷ୍ୟକୁ ସେହି ପରିତ୍ରାଣ ଦେବ ନାହିଁ ? କିମ୍ବା ପରିତ୍ରାଣର ରାଜ୍ୟକୁ ଯିବାର ସହାୟତାରେ କି ସେହି କୃପା ଅସମର୍ଥ ? କିମ୍ବା ଜଗଦାଶ୍ଵର ଏହି ଜଗତରୁ ତାହାଙ୍କ କୃପାକୁ ଉଠାଇ ନେଇଅଛନ୍ତି ? କେଉଁ କଥା ସତ୍ୟ ? ଜଗଦାଶ୍ଵର ମଙ୍ଗଳମୟ, ତାହାଙ୍କର ଅସୀମ ଶକ୍ତି ରହିଅଛି, ସେହି ଶକ୍ତିରେ ମନୁଷ୍ୟ ପରିତ୍ରାଣ ପାଇବ, ଅଥଚ ପରିତ୍ରାଣପ୍ରାପ୍ତଙ୍କର ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ବେଶି ଦେଖୁଁ ନାହିଁ; ଏହାର କାରଣ କଅଣ ? ଯେ ଅନନ୍ତ ପ୍ରେମମୟ, ସେ ଯେ ତାହାଙ୍କ କୃପାକୁ ମନୁଷ୍ୟର ସହାୟତାରୁ ଉଠାଇ ନେବେ, ଏହା କି ସମ୍ଭବ ? ଅବଶ୍ୟ ଏଥିରେ ଅନ୍ୟ କାରଣ ରହିଅଛି । ଈଶ୍ଵରଙ୍କର କୃପା ମନୁଷ୍ୟକୁ ପରିତ୍ରାଣ କରିବ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସେହି କୃପା ଯେପରି ଭୁଲ୍ ପ୍ରାଣରେ କାର୍ଯ୍ୟକର ହୋଇପାରେ, ତାହାର ଉପଯୁକ୍ତ ହେବାକୁ

ତୁମ୍ଭର ମଧ୍ୟ କିଛି କରିବାକୁ ହେବଟିକି ? ଯେପରି ବାଣ୍ଟିଯୁ ଯାନରେ ଯିବାକୁ ହେଲେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଅନ୍ତତଃ ଏତିକି କରିବାକୁ ହେବ ଯେ, କୌଣସି ପ୍ରକାରରେ ନିଜର ଶରୀରକୁ ବନ୍ଧନ କରି ତହିଁରେ ନିଷେପ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ; ସେହି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଜକୁ ପଦ୍ମଶାଢ଼ ପାରିଲେ ବାଣ୍ଟିଯୁ ଯାନ ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେବ; ଅନ୍ୟଥା ସେହି ଯାନ ଥିବା ନ ଥିବା ଉଭୟ ସମାନ । ଏଠାରେ, ଅର୍ଥାତ୍ ବାଣ୍ଟିଯୁ ଯାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯିବାକୁ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଯାହା କରିବାକୁ ହୁଏ, ଈଶ୍ବରଙ୍କର କୃପା-ସ୍ରୋତରେ ଭାସିବାକୁ ହେଲେ ମନୁଷ୍ୟକୁ କିଛି କରିବାକୁ ହେବ । ଯେତେଦିନ ମନୁଷ୍ୟ ସେତିକି କରିବା ସକାଶେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ନ ପାରେ, ତେତେକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହା ପକ୍ଷରେ ଈଶ୍ବରଙ୍କର କୃପା ଥିବା ନ ଥିବା ଉଭୟ ସମାନ । ଏହି କୃପାର ସାହାଯ୍ୟ ପାଇବାକୁ ହେଲେ ଅନ୍ତତଃ ଏହି ବିଶ୍ବାସ ଥିବା ଆବଶ୍ୟକ ଯେ, ଏହା ନିଶ୍ଚୟ ମୋତେ ଗନ୍ତବ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେବ । ବାଣ୍ଟିଯୁ ଯାନାବେଶ୍ଚା ଯେପରି ଗନ୍ତବ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ପହଞ୍ଚିବା ସକାଶେ ନିଃସନ୍ଦେହଚିତ୍ତ ଥାଆନ୍ତି, ସେ ଯେପରି ସ୍ତ୍ରୀର ବିଶ୍ବାସ ସହିତ ଯାନ ପ୍ରତି ନିର୍ଭରଶୀଳ ହୁଅନ୍ତି, ସେହିପରି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଈଶ୍ବରଙ୍କ କୃପାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ବିଶ୍ବାସୀ ଏବଂ ନିର୍ଭରଶୀଳ ହେବାକୁ ହେବ ।

ବନ୍ଧୁ ! ତୁମ୍ଭେ କଅଣ ଏହିପରି ନିର୍ଭରଶୀଳ ହେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରହିଅଛ ? ଈଶ୍ବରଙ୍କ କୃପା ସ୍ରୋତରେ ନିଜକୁ ଚିରକାଳ ଭସାଇ ଦେବାପାଇଁ; ଅଥବା ଏହି ଶକ୍ତି ତୁମ୍ଭଙ୍କ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନକୁ

ଘେନିଯିବ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ତୁମ୍ଭେ କଅଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ ? ତୁମ୍ଭର
 ସ୍ଵାର୍ଥ, ସୁବିଧା, ରୁଚି ଏବଂ ଇଚ୍ଛାକୁ ବିସର୍ଜନ ଦେଇ ଏହି ଶକ୍ତିର
 ଅଧୀନ ହେବା ସକାଶେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଇଚ୍ଛା ଅଛୁଟିକି ? ନା; ଏ
 ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏଥିରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ନାହିଁ, ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ସେ କୃପା ସ୍ଵୀକ୍ଷ
 ଜୀବନରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେବାର ଦେଖୁ ନାହିଁ । ଆଜି ମଧ୍ୟ ତୁମ୍ଭର
 ଉତ୍ସୁକ ରହିଅଛି, ଏ କୃପା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କେଉଁଠାକୁ—କେଉଁ
 ଅପରିଚିତ ଅବସ୍ଥାକୁ ଘେନିଯିବ, ସ୍ଵାର୍ଥ ସୁବିଧା ସହିତ ଅବହେଳା
 କରିବାକୁ ଦେବ ନାହିଁ, ଏହିପ୍ରକାର ଅନେକ ଆଶଙ୍କା ତୁମ୍ଭ
 ମନରେ ରହିଅଛି ଏବଂ ଏହି ସକାଶେ ଏହି ଶକ୍ତିକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ
 କରିବା ପାଇଁ ମନ ହେଉ ନାହିଁ । ଈଶ୍ଵରଙ୍କର କୃପା ମନୁଷ୍ୟକୁ
 ପରିତ୍ରାଣର ପଥକୁ ଘେନିଯିବ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହର ଅବକାଶ
 ନାହିଁ ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭର ଓ ମୋହର ଯେତିକି କରିବାର,
 ସେତିକି ଆତ୍ମେମାନେ କରୁନାହୁଁ, ଏତିକି ଘୋର ପରିତାପର
 ବିଷୟ । ତାହାଙ୍କର କରୁଣାକୁ ଜୀବନରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବାକୁ
 ହେଲେ ନିଜର ପ୍ରଭାବକୁ ସର୍ବାଗ୍ରହରେ ବିନଷ୍ଟ କରିବାକୁ ହେବ ।
 ନିଜକୁ ଦୁର୍ବଳ ଜାଣି ସେହି ବଳର ଆଶ୍ରୟ ନେବାକୁ ହେବ ।
 ଆତ୍ମେମାନେ ଏ ସକାଶେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ପାରନାହୁଁ । ସେହି ଶକ୍ତିକୁ
 ବଡ଼ ଜ୍ଞାନ କରି ସେଥିରେ ନିଜର ପ୍ରାଣ ତାଳି ଦେବାହିଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ
 ମାତ୍ରାରେ ନିର୍ଭରଶୀଳତା । ଏହି ନିର୍ଭରଶୀଳତା ସଂସାର ପକ୍ଷରେ
 ବଡ଼ ଦିନ—ଏହା ପାଇଲେ ଈଶ୍ଵରଙ୍କର କୃପାଲଭ୍ୟ ସୁନିଶ୍ଚିତ ।

୧୯ । ଆଦର୍ଶ

ପାଦ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରେ ଯେଉଁ ମାନେ ଭ୍ରମଣ କରିଅଛନ୍ତି ଗୋଟିଏ ଆଶୁର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟାପାରରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଚମତ୍କୃତ ହେବାକୁ ହୋଇଥାଏ । ପଦ୍ମରେ ଭ୍ରମଣ ସମୟରେ ଦୁଷ୍ଟ ଦୁଃସମ୍ମୁଖରେ ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଚ ଶୂଙ୍ଘ ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ମନରେ ଦୁଃସମ୍ମୁଖ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ବୋଧ ଦୁଃସମ୍ମୁଖ ପଦ୍ମରେ ଶେଷ ଉଚ୍ଚ ଶିଖରରେ ଉଠିଯିବ । କିନ୍ତୁ ଏହା ଉପରକୁ ଗଲେ ମଧ୍ୟ ପୁଣି ଆଉ ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଚ ଶୂଙ୍ଘର ସମ୍ମୁଖରେ ଅବସ୍ଥାନ ଦୁଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ଏହିଭଳି ଶୂଙ୍ଘଉପରେ ଶୂଙ୍ଘ ଆବିର୍ଭବ କରୁଁ କରୁଁ ପଛରେ ଉଚ୍ଚତମ ଶୂଙ୍ଘରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାକୁ ହୋଇଥାଏ । ଯେଉଁ ମାନେ ପ୍ରଥମ ଶୂଙ୍ଘକୁ ଉଚ୍ଚତ ଶୂଙ୍ଘ ଭଳି ତଦୁପଯୋଗୀ ଆୟୋଜନ କରି ଆରୋହଣରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଥାଆନ୍ତି । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ତଦପେକ୍ଷା ଉଚ୍ଚତର ଶୂଙ୍ଘାରୋହଣ କରିବାକୁ ଉପଯୁକ୍ତ ବଳ ସମ୍ପନ୍ନ ନ କରି ପଦ୍ମ-ରୋହଣରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଥାଆନ୍ତି ସେ କେବେହେଁ ପଦ୍ମରେ ଉଚ୍ଚତତମ ପ୍ରଦେଶ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ସେ ସେତେବେଳେ ନିଜର ନିର୍ବଳତା ଓ ଅଜ୍ଞତାରେ ପ୍ରତାରତ ହୋଇ ବିଫଳମନୋରଥ ହୋଇ ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତ ହେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଥାଆନ୍ତି । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଜାଣନ୍ତି ଏହି ସମ୍ମୁଖରେ ଦୁଷ୍ଟ ଶୂଙ୍ଘ ମୋହର ଶେଷ ଗନ୍ତବ୍ୟ ସ୍ଥଳ ନୁହେଁ, ଆହୁର ଉଚ୍ଚତତମପ୍ରଦେଶକୁ ଯିବାକୁ ହେବ, ସେ ତଦନ୍ତରୂପ ଉପକରଣ ସଂଗ୍ରହ କରି ନିଜର ଶରୀରକୁ ସେହି କଷ୍ଟ ବାହନରେ ସକ୍ଷମ କରି ଆରୋହଣରେ

ପ୍ରକୃତ ହୋଇଥାଆନ୍ତି । ଏଠାରେ ଯେତେବେଳେ ଦେଖିଲୁ
 ଗନ୍ତବ୍ୟ ସ୍ଥଳ ନ ଜାଣି ତଦନ୍ତରୂପ ଉପକରଣ ସଙ୍ଗରେ ନ ଯିବା
 ଚାଲିଲେ ସଫଳମନୋରଥ ହେବା ଅସମ୍ଭବ ସେତେବେଳେ ନିଶ୍ଚି-
 ଣାରେ ନିଜକୁ ଧୂଳାର ଦେଉଁ ଦେଉଁ ଫେରିବାକୁ ହୁଏ । ଧର୍ମ-
 ରାଜ୍ୟରେ ଯେଉଁ ମାନେ ନିଜର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଏବଂ ଆଦର୍ଶ କଥା, ଏହା
 ନିଶ୍ଚିତ ନ ଜାଣି କେଉଁଠାକୁ ଯିବାକୁ ହେବ, କଅଣ କରିବାକୁ
 ହେବ, ତାହା ସମ୍ୟକ୍ ଅବଗତ ନ ହୋଇ ଭ୍ରାନ୍ତ ବୁଦ୍ଧିର ବଶୀଭୂତ
 ହୋଇ ଯୁଦ୍ଧତାରେ ନିଜର ଆଶା ଭରସା ସ୍ଥାପନ କରନ୍ତି,
 ସେମାନଙ୍କୁ ସେହିପରି ବିଫଳମନୋରଥ ହୋଇ ବିଫଳିତ
 ହେବାକୁ ହୋଇଥାଏ । ମନୁଷ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ଘଟନାବଳୀର ଏତେ
 ବଶୀଭୂତ ଯେ, ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ବିଷୟରେ ଦୃଷ୍ଟି ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ
 କୌଣସି ପ୍ରକାରରେ ସମ୍ମତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଅପାତଳଃ ଯାହାକୁ
 ଶେଷ୍ଠ ବୋଲି ମନେ ହୋଇଥାଏ ତାହାକୁହିଁ ଆଶ୍ରୟ କରିବାକୁ
 ପ୍ରକୃତ ହୁଏ—ଉପସ୍ଥିତ ଘଟନାରେ ମନୁଷ୍ୟ ଏକାକେଳକେ
 ଲକ୍ଷ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ହେତୁରୁ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ, ଜଣେ
 ମନୁଷ୍ୟ ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସରେ ଉଲଟ ହୋଇ ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟାପେକ୍ଷା
 ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ହେଲା, ତାହାର ଆନ୍ତରିକ ପ୍ରବଳ ପ୍ରତିଭାର ବିକାଶ
 ଅପର ସାଧାରଣଙ୍କଠାରୁ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଲଭ କଲା, ସୁତରାଂ ଦଳଚକ୍ର
 ହୋଇ ମନୁଷ୍ୟମାନେ ତାହାକୁହିଁ ଆଦର୍ଶରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି
 ଥାଆନ୍ତି । ମାନବାସାର ଗନ୍ତବ୍ୟ ଏବଂ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସହିତ
 ଭୁଲନାରେ ଏହା ଅତି ସାମାନ୍ୟ । ଅଥଚ ମନୁଷ୍ୟ
 ମନରେ ଭୁଲିଥାଏ, ଏହି ଆଦର୍ଶ ଆଡ଼କୁ ଗଲେ ମୋର

ଗଢ଼ି ଶେଷ ହେବ, ଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ପହଞ୍ଚି ପାରିବ । ମନୁଷ୍ୟ ଏହିରୂପେ ଅନ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଆଦର୍ଶ କରୁଅଛି ଏବଂ ତାହାର ରଚିତ ଗ୍ରନ୍ଥବିଶେଷକୁ ଜୀବନର ସମ୍ବଳ କରୁଅଛି । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସେତିକି ଗମନ କରି ଯେ ତାହାକୁ ନିରାଶ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । କାରଣ, ସେ ତଦନ୍ତରୂପ ଆୟୋଜନ ମାତ୍ର ସଞ୍ଚୟ କରିଥିଲା, ମାତ୍ର ଅନନ୍ତ ଶିକ୍ଷକର ନିକଟକୁ ଯିବାକୁ ହେଲେ ପ୍ରଥମରୁ ଯାଦୃଶ ଉପକରଣ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ପ୍ରୟୋଜନ ସେ ତଦନ୍ତରୂପ କିଛିହିଁ କରି ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ସେ ଦେଖେ, ଯିବାର ପଥ ଅନନ୍ତ, ଲକ୍ଷ୍ୟ ଏବଂ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମଧ୍ୟ ଅନନ୍ତ । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସେତେବେଳେ ତାହାର ନିଜ ପ୍ରତି ସ୍ୱଭାବିକ ଧୂକ୍କାର ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥାଏ । ମନୁଷ୍ୟ କେତେ ପ୍ରକାରରେ ବିଚ୍ଛନ୍ନ ହେଉଅଛି ତାହାର କଳ୍ପନା ନାହିଁ ।

ସେହି ମନୁଷ୍ୟକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି, କେହି ଅବା ମନୋମତ କଲ୍ପନା ଉପରେ କଲ୍ପନା ଥୋଇ (ଯେତେ ଦୂର ତାହାର ଶକ୍ତି) ସୁନ୍ଦର ତରଫ ସମ୍ମୁଖରେ ରଖି, ମାନବୀୟ କଲ୍ପନାରେ ଯେତେ ସୁନ୍ଦର ହୋଇ ପାରିବ, ତହିଁରେ ସେହି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଆରୋପ କରି ଏହି ପ୍ରକାରରେ ନିଜର ମନଗଢ଼ା ମୂର୍ତ୍ତିରେ ସମ୍ବୁଦ୍ଧ ରହିଲା । କିନ୍ତୁ ଯାହା ମାନବାତ୍ତାକୁ ପାଇବାକୁ ହେବ, ଯେଉଁ ଆଦର୍ଶ ଆଡ଼କୁ ଯିବାକୁ ହେବ, ତାହା ଭୁଲ୍ଲନାରେ ମନୁଷ୍ୟର ଏହି କଲ୍ପନାଛଡ଼ି କେତେ ଭୁଲ୍ଲ । ସେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ କଅଣ ମାନବ ବୁଦ୍ଧି କଲ୍ପନା କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ? ତାହା ଅନନ୍ତକାଳ ସମ୍ବୋଧର ବସ୍ତୁ ।

ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର କଳ୍ପନାର ବସ୍ତୁ ଯେତେଦୂର ସମ୍ଭବ ସେତିକି ଦୂରକୁ ସେ ଯିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବ ସିନା । ପ୍ରକୃତ ବସ୍ତୁର ପରିଚୟ ପାଇଲେ ବୁଝାଯିବ, ଏତେକାଳର ପରିଶ୍ରମରେ ଯାହା ହେଲା, ପ୍ରକୃତ ବସ୍ତୁର ଭୂଲନାରେ ତାହା କିଛି ନୁହେଁ । ପ୍ରକୃତ ଆଦର୍ଶର ପରିଚୟ ପ୍ରଥମରୁ ନ ପାଇଲେ, ସେ ସମ୍ଭବରେ ପରିଷ୍କାର ଧାରଣା ହେ ନ ଥିଲେ ମନୁଷ୍ୟର ଯାଦୁଶ ପରିଶ୍ରମ କରିବାର ଉଚିତ ଥିଲା, ମାନବର ପ୍ରାଣ ଯେପରି ସୁନ୍ଦର ହେବାର ପ୍ରୟୋଜନ ଥିଲା, କେବେହେଁ ସେପରି ହେବ ନାହିଁ । ଏହି ନିମିତ୍ତ ଗତିର ପ୍ରଥମରୁ ଆଦର୍ଶକୁ ଜାଣିବା ଉଚିତ, ଯହିଁରେ ଭ୍ରାନ୍ତ ସଂସ୍କାର ମନକୁ ଅଲସ ଏବଂ ଅକର୍ମଣ୍ୟ ନ କରେ; ପ୍ରଥମରୁ ତାଦୃଶ ଯନ୍ତ୍ରବାନ୍ ହେବାର ଆବଶ୍ୟକ, ଭ୍ରାନ୍ତ ବୁଦ୍ଧିର ବଶୀଭୂତ ହୋଇ ଆପାତତଃ କୌଣସି ମନୋହର ବସ୍ତୁରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଯେପରି ଆତ୍ମେମାନେ ପ୍ରକୃତ ଆଦର୍ଶକୁ ବସ୍ତୁତ ନ ହେଉଁ; ଏହାର ସମ୍ୟକ୍ ଚେଷ୍ଟା ଆବଶ୍ୟକ ।

ମନୁଷ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନ ବଳରେ ଯେତେ ଦିନ ଅଜାଣର ବିଦ୍ୟୁତକୁ ଧରିଆଣି ନିଜର ବ୍ୟବହାରୋପଯୋଗୀ କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହୋଇଥିଲା, ଯେତେକାଳ ଚଷମା ଟୋପାମିନା ସ୍ଥିର ଆଲୋକରୂପେ ମନୁଷ୍ୟର ବ୍ୟବହାରର ଅନ୍ତଃପଯୋଗୀ ଥିଲା, ସେତେକାଳଯାଏ ମନୁଷ୍ୟ ସାମାନ୍ୟ ଘାପାଲୋକ କିମ୍ବା ଗାସ୍ ଆଲୋକକୁ ରଜନୀର ଅଳଙ୍କାର ନିବାରଣର ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ ସ୍ଵରୂପ କରି ରଖିଥିଲା । ଏହା ଅପେକ୍ଷା ଉତ୍କଳ ଏବଂ ଶୁଭ୍ରାଲୋକ ଯେ

ମନୁଷ୍ୟର ବ୍ୟବହାରୋପଯୋଗୀ ହୋଇ ପାରିବ, ଏ କଳ୍ପନା ମନୁଷ୍ୟ, ହୃଦୟରେ ସ୍ଥାନ ପାଇ ନ ଥିଲା । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସେଥିରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରହି ନିଜ ନିଜ ପ୍ରୟୋଜନ ସାଧନରେ ମନୁଷ୍ୟ ନିଷ୍ପନ୍ନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବିଜ୍ଞାନବଳରେ ଉତ୍କଳ ଇତିହାସକାଳକୁ ଯେଉଁ ଦିନଠାରୁ ମନୁଷ୍ୟ ବୁଝିଲା, ପୂର୍ବେ ଯାହାକୁ ଏକମାତ୍ର ଉତ୍କଳ ଆଲୋକ ବୋଲି ସେ ବୁଝିଥିଲା, ତାହା ବାସ୍ତବିକ ସବେ । ଛାଡ଼ି ନୁହେଁ ଏବଂ ତାହା ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ଆଲୋକଠାରୁ ଅତି ସ୍ଥାନ ବୋଲି ଜାଣିଲା । ଧର୍ମ-ରାଜ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖୁଥାଉଁ, ଯେଉଁ ମାନେ ଗ୍ରନ୍ଥବିଶେଷର କିମ୍ବା ମନୁଷ୍ୟବିଶେଷର ଆଲୋକକୁ ନିଜର ମାର୍ଗ ଦର୍ଶିବା ପକ୍ଷରେ ଏକ-ମାତ୍ର ଜ୍ୟୋତିଷ ବୋଲି ମନେ କରିଥାଏ କିମ୍ବା ଏହା ଅପେକ୍ଷା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓ ଉତ୍କଳ ଆଲୋକ ମନୁଷ୍ୟର ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ ହୋଇଗାରେ, ଯେଉଁ-ମାନେ ଏଥିର ସନ୍ଦାନ ପାଇ ନ ଥାନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ଦଶା ମଧ୍ୟ ଏହି ପ୍ରକାର । ସେମାନେ ମନୁଷ୍ୟ ବିଶେଷର କ୍ଷମତାରେ ଏ ଭଳି ମୃଗ୍ ଦୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି ଏବଂ ତାହାକୁ ଏଡ଼େ ମହତ୍ତ୍ୱ ଜ୍ଞାନ କରିଥାନ୍ତି ଯେ, ତହିଁରେ ଜୀବନ ପଥ ଅତିକ୍ରମ କରିବାର ସମସ୍ତ ଆୟୋଜନ ଦେଖି ନିଜର ଭାର ମନୁଷ୍ୟ ହସ୍ତରେ ସମର୍ପଣ କରି ନିଷ୍ପନ୍ନ ରହିଥାଆନ୍ତି । ସେମାନେ ଜୀବନପଥ ଅତିକ୍ରମ କରିବାର ସହାୟତା ସକାଶେ ଏହା ଅପେକ୍ଷା ମହତ୍ତ୍ୱ ଶକ୍ତିର କିମ୍ବା ଆଲୋକର କଳ୍ପନା କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଶ୍ରେୟଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରୁ ଏ ଭ୍ରମ ଦୂର ନ ହେଲେ ସେମାନେ ମନୁଷ୍ୟର ସାମାନ୍ୟ ଓ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ସେହି ଜନକୁହିଁ ଅଗ୍ରୟ କରିଥିବେ ।

ଅଲୋକର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତା ଅଭାବରୁ ଯେପରି ଏକ ବସ୍ତୁକୁ ଭିନ୍ନ ବସ୍ତୁ
 ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରାଯାଏ ଏବଂ କୌଣସି ବସ୍ତୁଟିକା ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ
 ଭୟର ଯଥେଷ୍ଟ କାରଣ ଅଛି ବୋଲି ଭାବ ହେବାକୁ ହୁଏ, ତଦ୍ୱଦ୍ୱୟ
 ଯେଉଁମାନେ ପ୍ରକୃତ ସତ୍ୟଜ୍ୟୋତିର ଅକାର ସ୍ୱରୂପ ପରମେଶ୍ୱରକୁ
 ଉଡ଼ି, ସେହି ଅଲୋକକୁ ନିଜର ପଥଚାର୍ଯ୍ୟ ନ କରି, ଈଶ୍ୱରଙ୍କର
 ଜ୍ୟୋତିର ଅଲୋକ ମାତ୍ର ଯେଉଁ ମନୁଷ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି
 ତାହାକୁ ହିଁ ଏକମାତ୍ର ଅଲୋକ ଜ୍ଞାନରେ ଅଗ୍ରୟ କରିଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ
 ପ୍ରତି ପଦଫେପଣରେ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହେବାକୁ ହୁଏ । ସେମାନେ
 ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, ସତ୍ୟର ପ୍ରକୃତ ଅଲୋକ କେଉଁଠାରେ ଏବଂ
 ଜୀବନର ଗୁଳକ କିଏ । ସେମାନେ ସାମାନ୍ୟ ଖଦ୍ୟୋତାଲୋକକୁ
 ବାଟ ଗୁଲିବାର ପ୍ରଣୟ ସଦ୍ୱାୟ ଜ୍ଞାନ କରି ବିପଥଗାମୀ
 ହୁଅନ୍ତି ସିନା ? ଈଶ୍ୱରନୁଗ୍ରହ ଭିନ୍ନ ମନୁଷ୍ୟର ଏ ଭ୍ରାନ୍ତି ଦୂର
 ହେବାର ଉପାୟ ନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ମନୁଷ୍ୟ ସତ୍ୟାଲୋକର
 ସନ୍ଧାନ ପାଇଥାଏ ସେତେବେଳେ ଅବାକ୍ ହୋଇ କହିଥାଏ
 “ହାୟ ! ହାୟ ! ଏତେକାଳ କି ଘୋର ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ିଥିଲି !
 ଏବଂ କି ସାମାନ୍ୟ ଅଲୋକ ସାହାଯ୍ୟରେ ନିଜର ବାଟ ଗୁଲିବାର
 ଉପାୟ ସ୍ଥିର କରିଥିଲି !” ମନୁଷ୍ୟ ଯେତେବେଳେ ନିଜର ଭ୍ରମ
 ବୁଝିପାରି ପ୍ରକୃତ ସତ୍ୟ ଜ୍ୟୋତିର ସନ୍ଧାନ ପାଏ, ସେତେବେଳେ
 ସେ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଅଶ୍ରୁର୍ଣ୍ଣ ହେଉଥାଏ । ଧର୍ମ ରାଜ୍ୟରେ ମନୁଷ୍ୟ
 ବହୁକାଳ ଏହି ବିଚ୍ଛିନ୍ନତା ଭୋଗ କରିଅଛି ଏବଂ ସତ୍ୟକୁ ଅସତ୍ୟ
 ଜ୍ଞାନରେ ତାହାଠାରୁ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥାନ କରି, ଅସତ୍ୟକୁ ସତ୍ୟ-
 ଜ୍ଞାନରେ ସେବା କରି ବହୁଦିନ ପଶୁଗ୍ରାମ କରୁଅଛି । କିନ୍ତୁ ଅପାର

କରୁଣାଧାର ପରମେଶ୍ଵର କାହାକୁ ଚରକାଳ ଅଳଙ୍କାରରେ ରଖିବେ ନାହିଁ, ତାହାଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରୁ ମନୁଷ୍ୟ ଚର ଅଳଙ୍କାରକୁଳ ରହିବ ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ ଯହିଁରେ ଭ୍ରମରୁ ଉଦ୍ଧାର ପାଇ ସତ୍ୟର ଜ୍ୟୋତିରେ ନିଜର ପଥ ଆବିଷ୍କାର କରିପାରିବ ଏବଂ ସହଜ ଓ ସରଳ ମାର୍ଗରେ ପରହାଣ ଆଡ଼କୁ ଅଗ୍ରସର ହେବ, ଏହି ସକାଶେ ତାହାଙ୍କ କରୁଣା ନିୟତ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜାଗ୍ରତ କରୁଅଛି ଓ କରୁଅଛି ଓ କରୁଥିବ । ଯେଉଁମାନେ ଜାଗ୍ରତ ରହି ସେହି ଆଲୋକରେ ଚାଲିବାକୁ ନିଜକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁଅଛନ୍ତି ଓ କରୁଅଛନ୍ତି ସେମାନେହିଁ ଧନ୍ୟ ।

୨୦ । ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମ

(୨୩-୪-୨୩ରେ ମଞ୍ଜୁଷା ଯୁବକପାଠାଗାରର ସଭାରେ ପଢ଼ିବ)

ପ୍ରକୃତ ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମ ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ । ଆପାତ-
ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିଲେ ଦର୍ପଣ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବସ୍ତୁ ବୋଲି ମନେ ହୋଇ-
ଥାଏ, କିନ୍ତୁ ସୁସ୍ଥଭାବରେ ଦେଖିଲେ ତାହାର ଅଯୋଜିତତା
ଉପଲବ୍ଧ ହେବ । ପ୍ରତିଭା ମସ୍ତିଷ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ, ପ୍ରେମ ହୃଦୟର
କାର୍ଯ୍ୟ । ମସ୍ତିଷ୍କ ଓ ହୃଦୟର ଦନ୍ତତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧ । ବୈଷୟିକ
ବ୍ୟାପାରରେ ହୃଦୟ ଓ ମସ୍ତିଷ୍କ ଦର୍ପଣକୁ ପୃଥକ୍ ରଖି କେହି
କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରନ୍ତି ସତ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ ପ୍ରତିଭା ଓ
ପ୍ରେମର କାର୍ଯ୍ୟ ତହିଁରେ ହୁଏ ନାହିଁ, କାରଣ ପ୍ରକୃତ ପ୍ରତିଭା ଓ
ପ୍ରେମରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନା ନାହିଁ ।

ପ୍ରତିଭା କାର୍ଯ୍ୟକାଳୀ, ପ୍ରେମ ପୋଷଣକାଳୀ, ପ୍ରତିଭାରେ ସୃଷ୍ଟିର
ବିକାଶ, ପ୍ରେମରେ ସ୍ଥିତି ଅଥବା ପାଳନର ସ୍ମୃତି; ପ୍ରତିଭା—
ଜ୍ଞାନ; ପ୍ରେମ—ଭକ୍ତି । ସୁତରାଂ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ-ସମ୍ବନ୍ଧକୁ
ବସ୍ତୁତ୍ୱ ଗୋଟିକୁ ଛାଡ଼ି ଅପରଟି ରହି ନ ପାରେ । ମୂଳରେ
ଉଭୟେହିଁ ଏକ । ମତାନ୍ତରରେ କେନ୍ଦ୍ର କହି ପାରନ୍ତି, ପ୍ରତିଭାରେ
କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ, ପ୍ରେମର କାର୍ଯ୍ୟ ଖୋଲପଣ । ପ୍ରତିଭା
କେବଳ ଗୋଟିଏ ଅସାଧାରଣ ତତ୍ତ୍ୱ ଉଦ୍ଭାବନ କରେ, ମାତ୍ର
ପ୍ରେମ ତାହା କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିଥାଏ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରତିଭା
ଅର୍ଥରେ ଯେବେ “to bring forth” (ଉତ୍ପାଦନ କରିବା)
ହୁଏ, ତେବେ ତାହାକୁ ନିଷ୍ପତ୍ତି କହିବା କିପରି ?

ପ୍ରେମର ଅର୍ଥ ସାଧ ରଣତଃ ଲୋକେ ଯାହା ବୁଝନ୍ତି, ପ୍ରତିଭାର ଅର୍ଥ ତାହା ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନେ ବୁଝନ୍ତି, ପ୍ରେମର ଚରମ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥରୁଥରତାରେ ଉତ୍ସର୍ଗୀକୃତ ଏବଂ ପ୍ରତିଭାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ର-ଜାଗତିକ ଅବନୟର ପଦାର୍ଥରେ ସ୍ବବଦ୍ଧ । ଏହି ହେତୁରୁ କେହି କେହି କହନ୍ତି, ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମ ଭିନ୍ନ ବସ୍ତୁ ଏବଂ ସେ ଦୁହଁଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର । ଅତଏବ ପ୍ରତିଭାସ୍ଥାନ ପ୍ରେମ ଥାଇ ପାରେ ଏବଂ ପ୍ରେମବିସ୍ଥାନ ପ୍ରତିଭା ମଧ୍ୟ ରହିଥାଏ ।

ଏଠାରେ ଟିକିଏ ଗଣ୍ଡଗୋଲ ହେଲା । ଜଣେ ଗୋଟିଏ ଅନୁପମା ମୋହନା ମୁର୍ତ୍ତି ଦେଖି ମୁଗ୍ଧ ହେଲା, ଅପର ଗୋଟିଏ ଫୁଲ ଦେଖି ସଂସାର ପାସୋରିଲା—ଏହି ଉଭୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ କିଏ ବଡ଼ ? ଏଠାରେ ଅବଶ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀକାର୍ଯ୍ୟ, ଯେ ଯାହାର ରୁଚି, ପ୍ରବୃତ୍ତି ଓ ଶିକ୍ଷାନୁଯାୟୀ ପ୍ରେମ ସମ୍ବୋଧନ କରିଥାଏ । ଅରଣ୍ୟଜାତ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ପୁଷ୍ପ ଦର୍ଶନରେ ଭ୍ରମର ଯେଉଁ ପ୍ରେମର ଉଦୟ ହେଲା, ରମଣୀ-ମୁର୍ତ୍ତି-ଦର୍ଶନରେ ମୋର ସେହି ପ୍ରେମର ଉଦୟ ନୋହୁଏ, ଏ କଥା କିଏ କହିଲା ? ତେବେ ଦ୍ରବ୍ୟର ତାରତମ୍ୟ କରି ଯେବେ ମୂଲ୍ୟ ପ୍ରିୟକୃତ ହୁଏ, ସେ କଥା ସ୍ବତନ୍ତ୍ର; ମୂଲରେ କିନ୍ତୁ ଉଭୟହିଁ ଏକ ।

ପକ୍ଷୀଗୁରୁରେ ଯେଉଁ ବୃତ୍ତ ଉଚ୍ଛ୍ବାସୀ ହୋଇ ଭଗବତ୍ ଚରଣରେ ଉପନୀତ ହୁଏ, ଜାହା ପ୍ରେମ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇଥାଏ; କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣ କନ୍ୟା ପାର୍ଥବ ବିଷୟରେ ଯେଉଁ ବୃତ୍ତର ବିଶେଷରୂପ ଅନୁଶୀଳନ ହୁଏ, ତାହା ଅନୁରାଗ ବୋଲି କଥିତ । କିନ୍ତୁ ଅନୁରାଗ ଓ ପ୍ରେମର ଉପୃତ୍ତିସ୍ଥାନ କି ଏକ

ନୁହେ ? ଏକ ଶବ୍ଦଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ବ୍ୟତୀତ ପ୍ରତିଭା ଏବଂ ପ୍ରେମ
 ଯେ ଏକ ବସ୍ତୁ, ଟିକିଏ ସୁସ୍ଥଭାବରେ ଆଲୋଚନା କଲେ ବୁଝି
 ହେବ । ଏଭଳି ଅନେକ ନାସ୍ତିକ ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ଅବଶ୍ୟ
 ପ୍ରତିଭାବ'ନ୍, ମାତ୍ର ପ୍ରେମିକ ନୁହନ୍ତି । କେହି କେହି କାବ୍ୟ,
 ଦର୍ଶନ, କିମ୍ବା ବିଜ୍ଞାନରେ ଅସାଧାରଣ ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତର ପରିଚୟ
 ଦେଇଅଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଜଗଦୀଶ୍ଵରଙ୍କର ନାମ ଦିନାନ୍ତେ ସ୍ମରଣ ଧରି
 ନାହାନ୍ତି, ତାହାଙ୍କ ଅସ୍ତିତ୍ଵ ମଧ୍ୟ ସ୍ଵୀକାର କରି ନାହାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ
 ଏଠାରେ ବକ୍ରବ୍ୟ ଏତିକି, ସେମାନଙ୍କର ସେହି ପ୍ରତିଭା କିମ୍ବା
 ପ୍ରେମ କାବ୍ୟ-ଦର୍ଶନ-ବିଜ୍ଞାନରେ ଓଡ଼ିଆପ୍ରତିଭାରେ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ
 ରହିଥିବାରୁ ଅନ୍ୟ ଚିନ୍ତାର ଅବସର ସେମାନଙ୍କର ହେଇ
 ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କଠାରେ ଯେପ୍ରେମ ନାହିଁ, ଏହା କହିବା
 ଅନୁଚିତ । ସ୍ଵୟର ଏହାକୁ ଅନୁରାଗ କହପାରେ; ମାତ୍ର ଏହାକୁ
 ପ୍ରେମ ନାମରେ ଅଭିହିତ କରିବାହିଁ ସଙ୍ଗତ । ସେମାନଙ୍କର
 ସେହି କାବ୍ୟ-ଦର୍ଶନ-ବିଜ୍ଞାନହିଁ ସେମାନଙ୍କର ଜଗଦୀଶ୍ଵର ।
 ସ୍ଵୟରରେ ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁରହିଁ ନିମୋଳତ ସ୍ତର ରହିଅଛି । ଏହି
 ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମର ମଧ୍ୟ ସେହିରୂପ ଗୋଟିଏ ସ୍ତର ଅଛି । ଏହି
 ସ୍ତର ଯେତେବେଳେ ପୂର୍ଣ୍ଣସୀମା ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ, ସେତେବେଳେ
 ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମର ମହାମିଳନ ସଂଘଟିତ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ
 ଏହାର ଫଳ ଅତି ଅମୃତ ।

ପ୍ରତିଭା ଅନେକ ପ୍ରକାରେ ଫୁଟିଥାଏ । ପ୍ରେମ ମଧ୍ୟ ନାନା
 ଅଧାରରେ ବିକଶିତ ହୁଏ । ଦେଶକାଳପାତ୍ରଭେଦରେ କାର୍ଯ୍ୟର
 ଫଳାଫଳ ହୋଇଥାଏ । ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମ ମଧ୍ୟ ସେହି ନିୟମର

ଅନୁବର୍ତ୍ତୀ । ପ୍ରତିଭାବଳରୁ କେତେ ଅଶ୍ବର୍ଯ୍ୟ ଅଶ୍ବର୍ଯ୍ୟ ଘଟଣା ସାଧୁତ ହୋଇପାରେ, ପ୍ରେମର ମହମାରେ ଧରରେ ସ୍ବର୍ଗରାଜ୍ୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୋଇଥାଏ । ପସାନ୍ତରରେ ଅଧିକାର-ଭେଦରେ ଶିଫାର ଦୋଷରୁ କିମ୍ବା ଶିଫାର ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତା ହେତୁରୁ ଏହି ସ୍ବର୍ଗୀୟ ବସ୍ତୁରୁ ଯେ କେତେ ପ୍ରକାର ଅନର୍ଥ ଏବଂ ହାହାକାର ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥାଏ, ତାହାର ମଧ୍ୟ ଇସ୍ତଃ ନାହିଁ । ଭଲ ଦ୍ରବ୍ୟ ମନ୍ଦ ହେଲେ ଅତି ମନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ ।

ପରନ୍ତୁ ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମ ଯେତେବେଳେ ଏକାଧାରରେ ମିଳିତ ହୁଏ, ଯେତେବେଳେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତାରେ ଉପନୀତ ହୋଇ ଚରମୋକ୍ତିର୍ଯ୍ୟ ଲଭ କରେ, ସେତେବେଳେ ତାହାର କାର୍ଯ୍ୟଫଳ ବଡ଼ ମନୋହର ଓ ଶୁଭକର ହୋଇଥାଏ ।

ଯେଉଁ ପ୍ରତିଭା ଧର୍ମରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ଓ ପରପୁଷ୍ଟ, ଯେଉଁ ପ୍ରେମ ଭଗବଦ୍ଭକ୍ତିର ମହାମହମାରେ ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ, ତାହାର ଫଳ ଅତୁଳନୀୟ । ତାହା କେବେହେଁ ଅସତ୍ପଥରେ ଧାବିତ ହେବ ନାହିଁ । ଖାଣ୍ଟି ଦ୍ରବ୍ୟ କେତେବେଳେ ସୁଦ୍ଧା ମନ୍ଦଫଳ ଦେବ ନାହିଁ । ମିଶ୍ରିତ ଏବଂ ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବସ୍ତୁରୁ ସବୁ ଅନର୍ଥ ଘଟାଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଯାହା ପ୍ରକୃତ ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମ, ଯାହା ଅବିନଶ୍ବର ଓ ଅଲୌକିକ, ଯାହା ଅକ୍ଷୟିମ ଓ ଉତ୍କର୍ଷମୟ, ତାହାର ଫଳ କେବେହେଁ ମନ୍ଦ ହେବ ନାହିଁ । ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମ—ଶକର ନାମାନ୍ତର ମାତ୍ର; ଏହା ଭିନ୍ନ ବସ୍ତୁ ନୁହେଁ—ଏକ । କେବଳ ଅଧାରଭେଦରେ ଏହି ଏକ ବସ୍ତୁ ବିଭିନ୍ନ ଭାବରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇଥାଏ ।

ସାଧନାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ—ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମ । ନ୍ୟୁନାଧିକରେ
ସାଧନା ସମସ୍ତଙ୍କର ରହୁଅଛି । ଏହି ବିଶେଷତ୍ୱ ଯାହାଙ୍କର ଯେଉଁ
ପରିମାଣରେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟଗାମୀ ହୁଏ, ସେ ସେହି ପରିମାଣରେ ପ୍ରତିଭା
କିମ୍ବା ପ୍ରେମ ଲଭ କରିଥାଆନ୍ତି ।

ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମର ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷଣ—ଅସାଧାରଣତ୍ୱ ଓ
ବିଶେଷତ୍ୱ । ଜଡ଼ଜଗତ୍ କିମ୍ବା ଜୀବଜଗତର ଯେଉଁଠାରେ
କିଛି ଅସାଧାରଣ ଓ ବିଶେଷ ଗୁଣ ଦୃଷ୍ଟ ହେବ, ସେଠାରେ
ବୁଝିବାକୁ ହେବ, ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମ ଆଂଶିକଭାବରେ ନିହତ
ରହୁଅଛି । ପ୍ରତିଭାବାନ୍ ଓ ପ୍ରେମିକ ସକଳ ସମୟରେ ଏକ ସକଳ
ଅବସ୍ଥାରେହିଁ ସାଧାରଣଙ୍କଠାରୁ ଏକ ସୋପାନ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ
ଅବସ୍ଥାନ କରିଥାଆନ୍ତି । ପ୍ରତିଭା ଅନେକ ବିଷୟରେ ହୋଇପାରେ,
କିନ୍ତୁ ନିକୃଷ୍ଟ ଚୂଡ଼ିର ପରିଚ୍ଛେଦନରେ, ନିଶ୍ଚୟ ବିଷୟର ପର୍ଯ୍ୟା-
ଲୋଚନାରେ ଯେଉଁ ଅଭିଜ୍ଞତା ଲଭ ହୁଏ, ପ୍ରକୃତପକ୍ଷରେ ତାହା
ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମସଦୃଶ୍ୟ ନୁହେଁ । ଅସଦ୍‌ବୁଦ୍ଧି ଚରମୋଦ୍ଦେଶ୍ୟ
ଲଭ କଲେ ସୁଦ୍ଧା କେତେ କେତେବେଳେ ତାହା ହ୍ରାସ ପାଇଥାଏ;
କୌଣସି କୌଣସି କାରଣରୁ ତାହା ଅଧୋଗତପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ ।
ପ୍ରବଚକ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ଶଠ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଦୁଷ୍ଟ ଯୁଗ୍ମସକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର
ସଦୃଶ ବିଦ୍ୟାବୁଦ୍ଧି ଥିଲେହେଁ କାହିଁରେହିଁ ସେ ଆତ୍ମୋଲ୍ଲଭ ତଥା
ଜଗତର ଉଲ୍ଲଭ କରିବାକୁ ଅସମ । କାରଣ, ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମ
ଅତି ପବିତ୍ର ବସ୍ତୁ—ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ପ୍ରତିକୃତିବିଶେଷ; ଏଭଳି
ଅପାର୍ଥିବ ବସ୍ତୁ ଅପାତ୍ରରେ ନ୍ୟସ୍ତ ହେବ କାହିଁକି ?

ବର୍ତ୍ତମାନ ବୁଝିବାକୁ ହେବ, ଯେଉଁଠାରେ ପ୍ରତିଭାର ଓ ପ୍ରେମର ବିକାଶ, ସେଠାରେ ଧର୍ମ—ଏବଂ ଯେଉଁଠାରେ ଧର୍ମ, ସେଠାରେ ଭଗବାନଙ୍କର କରୁଣା । ପ୍ରତିଭାବାନ୍ ଏବଂ ପ୍ରେମିକଙ୍କ ଅଭ୍ୟୁଦୟରେ ପୃଥିବୀ ପବନ ଓ ଧନ୍ୟ ହୁଏ, ସଂସାର ସ୍ବର୍ଗଧାମରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ପ୍ରତିଭାର ବିକାଶ ପ୍ରେମରେ ଏବଂ ପ୍ରେମର ସ୍ବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତିଭାରେ । ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରଜ୍ଞାୟମାନ ହେଉଅଛି, ଭବନ୍ତର ଏକାକରଣରୁ ଜାତ ଖାଣ୍ଡିତ୍ବର ନାମକୁ ଧର୍ମ । ଧର୍ମସ୍ଥାନ ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମ—କର୍ମସ୍ଥାନ ଗୃହର ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ ଆଶ୍ରମଭୂମି; ତାହାର ପ୍ରାଣ ନାହିଁ—ସେ ମୃତ ।

ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମର ଦ୍ବିତୀୟ ଲକ୍ଷଣ—ଅସମତା କିମ୍ବା ସଂଗ୍ରାମ । ଜଗତ୍ ସହିତ ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ସତେ ଯେପରି ତାହାର ଜନ୍ମ । ଜ୍ଞାନର ଅଗ୍ନିରେ ଦଗ୍ଧ ହୋଇ ଖାଣ୍ଡି ସୁନାହିଁ ରହିଯାଏ; ସେହିପରି ପ୍ରକୃତି ସହିତ ଭ୍ରମୁଳ ଯୁଦ୍ଧ କରି ଅବଶେଷରେ ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମର ଜୟ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଦେହରୁ ପ୍ରତିଭାବାନ୍ ଓ ପ୍ରେମିକଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ କେତେ ଝଡ଼ତୋଫାନ ବହିଯାଏ । ଏହି ଦେହରୁ ପ୍ରକୃତ ଧାର୍ମିକ ଭାବରେ କେତେ ବିପଦ, ହାହାକାର, ବିଦ୍ବଦାଧୀ ସଂଘଟିତ ହୋଇଥାଏ ! ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମର ଏହି ଦ୍ବିତୀୟ ଲକ୍ଷଣ ପୃଥିବୀର ଇତିହାସରେ ଅବହମାନ କାଳରୁ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଉଅଛି । ତେ ସହସ୍ର ପ୍ରକାର ବିଦ୍ବଦାଧୀ, ଅଶାନ୍ତି, ବିପଦ ଅଭିନ୍ନମ କରି ସତ୍ୟ ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକଟିତ କରିବାକୁ ସତେ ଯେପରି ପ୍ରତିଭାବାନ୍ ଓ ପ୍ରେମିକଙ୍କ ଜନ୍ମ ।

ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମର ତୃତୀୟ ଲକ୍ଷଣ—ଅସୁପ୍ରାଧାନ୍ୟ ।
 ଯେତେବେଳେ ଯେଉଁଠାରେ ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥାରେ ସ୍ୱା-
 ପ୍ରତିଭାବାନ୍ ଓ ପ୍ରେମିକ ଇଚ୍ଛାକଲେ ଅସୁପ୍ରାଧାନ୍ୟ ସ୍ଥାପନ
 କରିପାରନ୍ତି । ପ୍ରକୃତି ସ୍ୱତଃ ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରାନ୍ତରୁ ପ୍ରଦାନ
 କରିଥାଆନ୍ତି ।

ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମର ଚତୁର୍ଥ ଲକ୍ଷଣ—ବିକାଶ । ପ୍ରତିଭାବାନ୍
 ଓ ପ୍ରେମିକ ସହସ୍ର ପ୍ରକାର ବିନ୍ୟାସାଧା ଅତିଦ୍ରମ କରି କୌଣସି
 ପ୍ରକାରରେ ଜଗତରେ ଫୁଟି ଉଠିବେ । କାଳବଣରୁ ଯେବେ ସେ
 ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ନକ୍ଷର ଜୀବନ ଅଳକାଳ ମଧ୍ୟରେ ଲୁପ୍ତ ହୁଏ,
 ତଥାପି ଗୋଟିଏ ସାମାନ୍ୟ ଘଟଣାରୁ ସୁଦ୍ଧା ସେହି ମୃତ ମହାତ୍ମାଙ୍କ
 ରୈପିତ ଅକ୍ଷୟ ବାକି ଧୀରେ ଧୀରେ ଉଠି, ଅଙ୍କୁରତ ଓ କାଶ୍ଚୟକ୍ତ
 ହୋଇ ଅକ୍ଷୟ ଫଳ ପ୍ରଦାନ କରେ ।

ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମର ପଞ୍ଚମ ଲକ୍ଷଣ—ସ୍ୱଦ୍ୱାରୁ ବୁଦ୍ଧତ୍ୱ ।
 ପ୍ରତିଭାବାନ୍ ଓ ପ୍ରେମିକଙ୍କ ସମସ୍ତ ଅତ୍ୟାଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଅତି
 ସାମାନ୍ୟ ଘଟଣାରୁ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ । ସାଧାରଣଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ
 ଯେଉଁ ବିଷୟ ଅତି ଭୁଲ୍ଲ, ସାମାନ୍ୟ ଓ ନଗଣ୍ୟ, ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମ
 ଅନେକ ସମୟରେ ତହିଁ ଉପରେହିଁ ଭଲ ସ୍ଥାପନ କରିଥାଏ ।

ପ୍ରକୃତ ପ୍ରତିଭାବାନ୍ ପ୍ରେମିକ ପୁରୁଷ ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର ଧରାଧାମରେ
 ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଆନ୍ତି । ଇନ୍ଦ୍ରଜନ୍ମର କଠୋର ସାଧନାବଳରେ
 ଓ ଐଶ୍ୱରିକ ବିଶେଷ ଅନୁକମ୍ପାପ୍ରଭାବରେ ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରତିଭାର ଓ
 ପ୍ରେମର ପ୍ରକୃତ ଅଧିକାରୀ ହୁଅନ୍ତି ।

୨୧ । ଶେମର ସ୍ୱରୂପ ।

ସମସ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟର ଏପରି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳ ଅଛି, ଯେଉଁଠାରୁ ନ ଦେଖିଲେ ତାହାକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ସମଗ୍ରଭାବରେ ଦେଖିବା ଅସମ୍ଭବ । ତାହାର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଏକ ଦେଶ ମାତ୍ର ଦେଖି ବାରିଲ ବ୍ୟକ୍ତି ମନରେ ତତ୍ତ୍ୱସମ୍ବନ୍ଧରେ ନାନାବ୍ୟଥ ଧାରଣା କରୁଥାଏ ।

ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ରର ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣରେ ଏହି ତତ୍ତ୍ୱ ଅତି ସୁନ୍ଦରରୂପେ ବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇଅଛି । କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଅଳ୍ପ ସ୍ପର୍ଶଦ୍ୱାରା ଥରେ ହସ୍ତୀର ଅକାର ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିଥିଲେ । ଯେଉଁ ଅଳ୍ପ ହସ୍ତୀର ପଦସ୍ପର୍ଶ କଲା, ସେ ହସ୍ତୀକୁ ହସ୍ତୀକାର ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କଲା । ଯେ ଶୁଣ୍ଠି ସ୍ପର୍ଶ କଲା, ସେ କହିଲା ନାଁ, ଏ ହସ୍ତୀ ଛୁଡ଼େ, ଏହା ସର୍ପାକାର । ଯେଉଁ ଲମ୍ବ ଦୈର୍ଘ୍ୟମେ ହସ୍ତୀର କଣ୍ଠ ସ୍ପର୍ଶ କରିଥିଲା, ସେ ଉତ୍ତରକୁ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ଠାକୁର ହସ୍ତୀକୁ ବୁଲୁ ଭଳି ବୁଝାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକଲା । ଏହାରୁପେ ହସ୍ତୀର ଅକାର ଘେନି ସବୁ ଅଳ୍ପ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେବେଳେ ଉତ୍ତର କଲହ ହେଉଥିଲା, ସେତେବେଳେ ଏକ ଚୈତ୍ତ୍ୱାନ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆସି ବୁଝାଇ ଦେଲେ, “ଭ୍ରମେମାନେ କେନ୍ଦ୍ର ମିଛ କହିନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ହାତର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଅଙ୍ଗମାତ୍ର ସ୍ପର୍ଶକରି ତାହାକୁ ତଦନ୍ତରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛ । ତୁମ୍ଭ ସମସ୍ତଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନା ମିଶାଇ ଦେଲେ ଗୋଟିଏ ହାତର ସମଗ୍ର ବର୍ଣ୍ଣନା ହେବା ।” ହସ୍ତୀ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯେଉଁ କଥା କହିଥିଲେ, ପ୍ରେମ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ସେହି

କଥା ଟିକି । ପ୍ରେମର ସ୍ବରୂପ ସମଗ୍ରଭାବରେ ନ ଦେଖି ଅନେକ
ଲେକେ ତାହାକୁ ଖଣ୍ଡି ଖଣ୍ଡି କରି ଦେଖନ୍ତି । ଏହି ହେତୁରୁ
କେହି କହନ୍ତି, ଶାରୀରିକ ସମ୍ବୋଗହିଁ ପ୍ରେମର ପର୍ଯ୍ୟବସାନ;
ଦେହ ଅବା କହନ୍ତି, ଏହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମାନସିକ ବ୍ୟାପାର ଏବଂ
ଯୋଗିକନସ୍ତୁର ଧ୍ୟାନମାଧ୍ୟାବଲମ୍ବୀ । କେହି କହନ୍ତି, ଏହା
ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ପ୍ରବୃତ୍ତି ମାତ୍ର । କେହି କହନ୍ତି, ଏହା ଏକ ଅଜ୍ଞାନସ୍ବ
ସ୍ବନୋତ୍ଥାପନ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ କେନ୍ଦ୍ରଭୂମିରୁ ଦୃଷ୍ଟିପାତ କଲେ
ଏହି ଶାରୀର, ମନ, ସମ୍ବୋଗ, ପ୍ରୀତି, ଅଲିଙ୍ଗନ ଏବଂ ଧ୍ୟାନ
ଗୋଟିଏ ସମଗ୍ର ହୃଦୟର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଅଙ୍ଗରୂପେ ପ୍ରତିଭାତ ହୁଏ,
ସେ କେନ୍ଦ୍ରଭୂମିରେ ଏହି ସମସ୍ତ ଭିନ୍ନମତାବଲମ୍ବୀ ବିରୋଧବର୍ଗକ
ମଧ୍ୟରୁ କେହି ଉପନୀତ ହୋଇପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ସେ କେନ୍ଦ୍ରଭୂମିରୁ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରତିଭାତ ହୁଏ, ଜଣେ
ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ସ୍ବୀକରି ଶ୍ରୀମତୀ ଏଲିଜାବେଥ୍ ବ୍ୟାରେଟ୍ ବ୍ରାଉନିଙ୍ଗ୍
“Inclusions” ନାମକ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର କବିତାରେ ତାହା
ଅତି ସୁନ୍ଦରରୂପେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି । ତାହା ନିମ୍ନରେ ବ୍ୟକ୍ତ
ହେଲା :—

“Oh ! wilt thou have my hand dear,
to lie along in thine ?

As a little stone in a running stream,
it seems to lie and pine.

Now drop the poor pale hand, dear !
unfit to plight with thine.

Oh, wilt thou have my cheek, dear !

drawn closer to thine own ?

My cheek is white, my cheek is worn

by many a tear run down,

Now leave a little space, dear !

lest it should wet thine own.

Oh ! must thou have my soul, dear !

commingled with thy soul?

Red grows the cheek, and warm

the hand,

the part is in the whole,

Nor hands nor cheeks keep separate,

when soul is joined to soul”

ଏହାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଏହି, “ହେ ପ୍ରିୟତମ ! ମୋହର ଏହି ହାତଶକ୍ତି କଅଣ ତୁମ୍ଭର ହାତଉପରେ ପକାଇ ରଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛାକର ? ଦେଖ, ସ୍ତ୍ରୋତଃ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ସୁଦ୍ଧ ଉପଲକ୍ଷଣ ରଳି ମୋହର ଏହି କରତଳ ମୁହଁମାନଭାବରେ ପଡ଼ି ରହିଅଛି । ଏହି ଶୀତ ପାଣ୍ଡୁ ବର୍ଣ୍ଣ ହସ୍ତ ତୁମ୍ଭେ ପରିତ୍ୟାଗ କର, ଏହା ତୁମ୍ଭ ସହିତ ସମ୍ମିଳିତ ହେବାର ଅଯୋଗ୍ୟ ।

“ହେ ପ୍ରିୟତମ ! ମୋହର ଏହି କପୋଳ କି ତୁମ୍ଭର କପୋଳ ନିକଟକୁ ଆକର୍ଷଣ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଅଛି ? ଶବ୍ଦଶ, ମୋର ବିବର୍ଣ୍ଣ କପୋଳ ଅଗ୍ରଜଳ-ଧାରରେ ଶିୟମାନ । ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟବଧାନ ରଖ, ନେହେଲେ ଅଗ୍ରଜଳରେ ତୁମ୍ଭର କପୋଳ ସିକ୍ତ ହୋଇଯିବ ।

“ହେ ପ୍ରିୟତମ ! ମୋହର ଏହି ହୃଦୟ କଅଣ ତୁମ୍ଭ ହୃଦୟ ସହିତ ଏକତ୍ର କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଅଛି ? ମୋହର ବୃକ୍ଷ କପୋଳ ରକ୍ତମ ହୋଇ ଉଠିଲା, ମୋହର ଅବସନ୍ନହସ୍ତରେ ଜୀବନର ଉତ୍ତମ ସମ୍ପାଦିତ ହେଲା; ସମଗ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଅଂଶ ରହିଅଛି; କରତଳ ସମ୍ପତ କରତଳ ଏବଂ କପୋଳ ସହିତ କପୋଳ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ରହି ପାରିବନାହିଁ, ଯେତେବେଳେ ହୃଦୟ ସହିତ ହୃଦୟ ସମ୍ବନ୍ଧ ହୋଇଯିବ ।”

ଯେତେବେଳେ ହୃଦୟରେ ହୃଦୟ ମିଳିତ ହୁଏ, ସେତେବେଳେ ଶରୀର ଦୂରରେ ପଡ଼ି ନ ଥାଏ; ସେତେବେଳେ ବାହ୍ୟ ବାହ୍ୟ ନିକଟକୁ ସ୍ବତଃ ଆକୃଷ୍ଟ ହୁଏ, କପୋଳ କପୋଳରେ ସଲଗ୍ନ ହେବାକୁ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୁଏ । ପ୍ରେମରେ ଦେହ, ମନ ଓ ଅତ୍ମା ଏକତ୍ର ହୋଇ ପ୍ରସ୍ତର ଭଳି କଠିନଭାବରେ ଜମି ଯାଇଅଛି; ଏଗୁଡ଼ିକ ଭାଙ୍ଗି ଭାଙ୍ଗି ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ପ୍ରତ୍ୟେକକୁ ସ୍ବତନ୍ତ୍ରଭାବରେ ସମ୍ବୋଧନ କରିବାକୁ ହେଲେ ପ୍ରକୃତ ପ୍ରେମ ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ । ପ୍ରେମ ମଧ୍ୟରେ ଏଗୁଡ଼ିକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟଭାବରେ ଏକାକୃତ ହୋଇଅଛି ।

କାନ ଧରି ଓଟାରିଲେ ଯେମିତି ମୁଣ୍ଡ ଝୁଙ୍କିଯାଏ, ଅନ୍ତରର ପ୍ରେମ ସେହରୁପ ମନ ସହିତ ସମସ୍ତ ଶରୀରକୁ ଟାଣି ଆଣେ, ଏବଂ ସେହି ସଙ୍ଗରେ ଶରୀର ମନର ଅଗାଧ ଗୋଟିଏ ଅପରିସୀମ ଆନନ୍ଦ ଲୋଚର ଅପରୂପ ଶୌଦର୍ଯ୍ୟଲ୍ୟାପିତ ଦୀପ୍ତମାନ ହୋଇ ଉଠେ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁମାନେ ଶରୀରକୁ ହେୟ ଜ୍ଞାନପୁରୁଷ ପୁରୁଷ ମନକୁ ଦେହରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରିନେଇ ପ୍ରେମକୁ ଧ୍ୟାନମାତ୍ରରେ

ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ସେ ପ୍ରେମ
 ଅକାରବିସ୍ତାପନ ନିଷ୍ଠା, କାରଣ ପ୍ରେମର ଧର୍ମ ଏହି ଯେ, ସେ
 ପ୍ରିୟଜନକୁ ଦର୍ଶନ ଓ ସ୍ପର୍ଶ କରିବାକୁ ସ୍ୱପ୍ନା କରେ, ତାହାର
 ନିକଟରେ ରହିପାରିଲେ ସୁଖାନୁଭବ କରେ । ବାସ୍ତବିକ ଭାବ
 ଦେଖିଲେ ଏତିକି ବୋଧହୁଏ, ଶରୀରମାନ୍ଦଗତ ସମ୍ବୋଧ ଓ
 ଦର୍ଶନସ୍ପର୍ଶନାକାଞ୍ଛାପୁରଣ ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ଧ୍ୟାନମାନ୍ଦଗତ ସମ୍ବୋଧ,
 ମୃତ ଦେହ ଓ ପ୍ରେତାତ୍ମା—ଉଭୟହିଁ ହୃଦୟଭାବରେ
 ମନୁଷ୍ୟକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିତ୍ୟଜ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ । ଜୀବନ୍ତ ମାନବହିଁ,
 ଆତ୍ମାଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଦେହହିଁ ମାନବର ଶରୀର ମନ ଆତ୍ମାକୁ ସମଗ୍ର-
 ଭାବରେ ଆକର୍ଷଣ କରି ମନୁଷ୍ୟତ୍ତ୍ୱକୁ ସଫଳ କରିବାକୁ
 ଅକ୍ଷମ ।

ଶୂଦ୍ଧିପଦ୍ୟ

ପୃଷ୍ଠା	ଧାଡ଼ି	ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧ
୨	୧୭	ପ୍ରକ୍ତାଳିତ	ପ୍ରକ୍ତାଳିତ
୪	୨	ବିଅଶ୍ଵାସ	ଅବିଶ୍ଵାସ
୧୭	୧୦	ଫୁଲ	ଫୁଲ
୧୮	୨	ଧର୍ମଫୁଲ	ଧର୍ମଫୁଲ "
୨୧	୩	ମୟଙ୍କର	ମୟଙ୍କର
୨୩	୧	ଅତିରକ୍ତ	ଅତିରକ୍ତ
୨୩	୧୨	ଭୟର	ଭୟର
୨୩	୧୪	ନିର୍ଭୀକ	ନିର୍ଭୀକ
୨୪	୪	ଦେଖିଆଇଁ	ଦେଖୁଆଇଁ
୨୪	୧୭	ଭୟ	ଭୟ
୨୬	୭	ଯହିଁରେ	ଯହିଁରେ
୨୬	୮	ଦୁଷ୍ଟ-ବ୍ୟାଘାତ	ଦୁଷ୍ଟ-ବ୍ୟାଘାତ
୨୯	୧	କରିବାକ	କରିବାକୁ
୪୦	୭	ବାତରାଗତ୍ତ	ବାତରାଗତ୍ତ
୫୧	୧୩	କିନ୍ତୁ	କିନ୍ତୁ
୬୭	୧୮	ସନ ତ୍ୟ	ସନତ୍ୟ

